



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

### **De Libero Arbitrio Et Meritis Bonorum Operum Assertio Catholica**

**Cheffontaines, Christophe de**

**Antverpiæ, 1575**

Quatuor Doctorum, Quos In Fidei Suae Confessione Regi Francorum Anno  
1561. oblata, Calvinistae receperunt testimonia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46223](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46223)

QUATVOR DOCTORVM,  
 QVOS IN FIDEI SVÆ CONFES-  
 sione Regi Francorum Anno 1561. oblata,  
 Caluiniſtæ receperunt teſtimonia.

**S**ED ne quisquam existimet me aliquid hoc loco fingere, ipsorum verba ex sua confessione depromam, cuius inscriptio est: Confessio fidei communis consensu consilioque Francorum, qui iuxta puritatem Euangelij Domini nostri Iesu Christi viuere cupiunt. Huius præclaræ confessionis articulo sexto de conciliis & doctoribus ita loquuntur: Quod veterum consiliorum probauit ac decreuit auctoritas, libenter amplectimur, omnesque sectas & hæreses quæ à sanctis doctoribus Hilario, Athanasio, Ambrosio, & Cyrillo reiectæ sunt, nos quoque consentientibus animis detestamur atque damnamus. Hæc illi tunc publice professi sunt. Tu verò, frater, qui idem quod istius confessionis auctores credis, illisque consentis, illorum summorum hominum atque doctorum testimonia, vt equidem confido, suscipies, neque reiciendum putabis quod tanta & à vestris approbata sanxit auctoritas. Cum igitur ea tua sit fides, contra hanc te facturum esse non arbitror, vt quod verbo fateris, id facto negare videaris.



IN primis igitur Beati Ambrosij testimonium proferemus, de quo Augustinus ita scriptum reliquit; Hic est Mediolanensis episcopus Ambrosius, quem Pelagius tanta prædicatione laudauit, ut diceret in libris eius præcipuè fidem relucere Romanam, qui scriptores inter Latinos flos speciosus enituit, ita ut eius fidè, & purissimum in scripturis sensum reprehendere, ne inimicus quidem auderet. Hec de Ambrosio Augustinus, quem à vobis in vestrè fidei confessione recipi gaudeo, modò id non fictè, sed ex animo fiat. Cui si credere volueris, non dubito quin in nostra castra transibis, imò redibis, nostramque de libero arbitrio, & bonis operibus sententiam, imò Romanæ Ecclesiæ fidem, quæ, ut ait Pelagius, huius ecclesiæ inimicus, in illius summi viri scriptis, præcipuè relucet, denuo complecteris. Nam cuiusvis est hominis errare, nullius nisi insipientis perseverare in errore. Sed ut ad propositum reuertamur, hanc nostram fidem Ambrosius suo testimonio mirè confirmat, cum in epistolam ad Timotheum ita scriptum reliquit: Si Deus, qui est omnipotens & dicitur, vult omnes homines saluos fieri, cur non impletur eius voluntas? Sed in omni locutione sensus est, còditio latet. Vnde dicit Petrus Apostolus: Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult enim Deus om-

*Lib. 1. De gratia Christi contra Pelagium & Celestium, ca. 48. To. 7.*

*In 1. ad Tim. cap. 2.*



nes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult vt nolentes saluentur, sed vult impios saluari, si & ipsi velint. Et alibi: Non est quòd cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi volùtate propria deflexerit. Non habent crimen, quæ reluctantis inferunt, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, voluntarium sibi militem Christus legit, voluntarium sibi seruum Diabolus auctonatur. Neminem iugo seruitutis astrictum tenet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, & arma iustitiæ. Item in libro De vocatione gentium, Primitus, inquit, de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandù est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimant quòd prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regala obiici illis posse quòd gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem, sed comitem esse volunt. Si enim voluntas tollitur, vbi ipsa est verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi est bonorum causa meritum? Ambrosij ergo sententia est, ad bona opera faciendum non modò gratia Dei, sed etiam humana volùtate opus esse. Quid?

Nōne



Nónne idem in hoc ipso libro perspicuè docet, ob originale peccatum in homine liberum arbitrium non periisse? Non fidat homo viribus, inquit, suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt, sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideò se putet liberum non habere arbitrium, quod nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Et in secundo libro, Virtus, inquit, volentium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis contentus alienus est. Quid potest evidentius, quid apertius dici, vt virtutis ac vitij origo monstretur? Quæ cum sit humana voluntas, nunquam iuxta Ambrosij sententiam hac repugnante, virtus in homine locum haberet. Sic igitur noster Ambrosius liberum affirmat arbitrium, vt gratiæ Dei non deroget; sic gratiam prædicat, vt liberum non tollat voluntatis arbitrium. Cuius summi viri si sequereris exemplum, non alterum tolleres, vt alterum confirmares, imò euerteres. Vt enim liberum arbitrium

E s trium



trium sine gratia nihil potest, ita gratia sine libero arbitrio nihil præstat.

ATHANASII TESTIMONIVM.

*Athanasij  
laus.*

VENIAMVS ad illud Græciæ Lumen Beatum Athanasium, eiusque sententiam nostro iungamus Ambrosio, ut quod hanc Occidente sensit & docuit, ille è Oriente eodem sensu, quia eodem spiritu tradidisse videatur, ut quorum una fuit fides, eorum intelligatur eadem dogmatum fuisse confessio. Quis nesciat Athanasij fidem, fortitudinem, constantiam toto terrarum orbe fuisse celeberrimam? Qui cum esset Catholicæ Religionis ac fidei propugnator acerrimus, in eumque ob veritatis studium, non solum hæretici, sed etiam Imperatores & exercitus coniurassent, Orientem atque Occidentem fidei constantiæque suæ laudibus illustravit. Non est mihi propositum summorum clarissimi que viri prædicare virtutes, quas tot sæculis miratus est orbis, semperque mirabitur. Hic igitur talis ac tantus contra dolorum vanitatem orationem scripsit egregiam, in qua de libero voluntatis arbitrio disseruit, cum de natura animæ post originale peccatum, ita ait: Nam cum mobilia



agilisque naturæ sit, etsi se à motu auerterit, non quiescit tamen. Mouetur igitur, sed iam non secundum veritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias, vires suas occupat, iisque ad eas quas commenta est voluptates abutitur, ideo quòd libera sit & sui arbitrij. Quæ cum liberum sui ius arbitriumque intuetur, & sentit se corporeis membris in vtramque partem vti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt, &c.

De libero voluntatis arbitrio quid clarius dici potest? Idem in eadem oratione aliquàto inferius. Peccata non à Deo, sed ab hominibus fieri luculenter ostendens: Nullum inquit malum nec à Deo, nec in Deo, nec ab initio exstitisse, neque vllam esse eius substantiam; sed homines per priuationem imaginandi, cogitandi que boni sibi illud quod malum est inceperunt comminisci. Quid in symbolo, quod in quinto vestræ confessionis articulo tanquam legitimum, Dei que verbo conueniens approbatis? Nonne in ipso statim eius exordio libertatem voluntatis ostendit, dicens: Quicumque vult saluus esse, ante omnia opus est vt teneat Catholicam fidem? Qui ita loquitur, is profectò non dubitat quin homines salutem aut velle aut nolle possint pro libero voluntatis arbitrio.

Quid



Quid adferent aduersarij, cur hoc Athanasij testimonium reiiciendum putent? Nonne hæc eorum in sua confessione verba sunt? Tria symbola, scilicet Apostolorum, Nicenæ, & Athanasij, quoniam cum Dei verbo rectè conueniunt, recipimus & probamus. Patentur ergo, cum Athanasius diceret, Quicumque vult saluus esse, illum rectè dixisse, nec à verbi Dei regula deflexisse. Creditur & tu frater matrem Ecclesiam rectè, & secundum regulam verbi dei loqui, cum ad nos voluntatis nostræ potestatem habere, quod liberum vocamus arbitrium.

HILARII TESTIMONIVM.

VENIAMVS ad Latini sermonis tubi, Gallixque nostræ lumen Hilarium, cuius fides ac virtus cum insigni eruditione doctrinaque coniuncta, orbi Christiano quondam miraculo fuit, qui que Gallicanam ecclesiam pro qua ab Arianis multa perpessus est, illustrauit. Hic de libero voluntatis arbitrio non semel, sed sæpius loquens, ne latum quidem vnguem hac in re à Romanæ fidei puritate discessit, quemadmodum eius scripta manifestant. In Commentariis in secundum psalmum, scribit his verbis: Deus vnicuique nostrum libertatem vitæ sensumque permittit, non



non necessitate alterutrum afficiens, vt vnū-  
quodque ex natura bonum malūue esse  
lex cogeret, sed qui nos per beneuolentiam  
vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum  
nobis ad id meritum vitæ innocentis hone-  
stæque constituit. Quid autem honoris ac  
præmij bonitatis necessitas mereretur, cum  
malos nos esse, vis quædam nobis conferta  
non sineret? Voluntati ergo permessa boni-  
tas est, vt præmium sibi voluntas bonitatis  
acquireret, vt esset nobis æternæ huius bea-  
titudinis profectus atque vsus ex merito, non  
necessitas indiscreta per legem. Et quanquā  
nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene  
honesteque viuendum, per spem promeren-  
dæ & vtendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam  
tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis ad-  
iecit. Vt cum libertatem nobis voluntatis  
ad bonitatem promerendam reliquisset, quia  
meritum necessitas naturæ non haberet, li-  
bertatem ipsam quotidie propositus è con-  
trario pœnæ terror argueret. Atque ita &  
per rationem æqui atque iusti ad meritum  
præmij permessa libertas est, & per bonita-  
tem Dei vis libertatis metu constitutionis  
arctata est, vt bene velle meriti spes moue-  
ret, malum nolle propositæ ultionis pœna  
suaderet. Egregia fanè sententia, ex qua non  
modò nos habere libertatis arbitrium, ve-  
rūm



rùm etiam cur illud habere necesse sit, perspicuum est. Nam si libero voluntatis arbitrio careremus, quid honoris inquit ac præmij bonitatis necessitas mereretur? Voluntas ergo nostra hinc præmij magnitudine ad bonum incitatur, inde à malo supplicij metu deterretur. Necessitas autem, quæ omnino meriti occasionem funditus tollit, locum habere non potest. Nec dissimile est illud quod idem in Psalm. 18. scriptum reliquit. Vnicuique, ait, ad id quod volet via est proposita viuendi & appetendi, atque agendi permessa libertas. Et ob id vniuscuiusque aut pœna aut præmijs afficietur electio. Quis huius summi viri opera legere voluerit, is hanc sententiam multo plura reperiet. Hæc ad confirmandam nostram de voluntatis libertate sententiam ex vno Hilario satis multa sunt. Nunc ad Cyrillum veniamus.

CYRILLI TESTIMONIVM.

NON recessit à superiorum quos enumerauimus sententia Beatus Cyrillus, Romanæ fidei columna firmissima, quemadmodum ex tertio in Iulianum apostatam libro perspicuum est. Voluntaria, inquit, bene agendi libertate conueniebat hominem insigni & electionis liberè declarari fructum in be-



nis op̄eribus dexteritatem. Et alibi in eodem libro: Valde puerile est quod dicit, scilicet Iulianus, non potuisse eum amicorum suorum proposita mutasse. Oblitus enim mihi videtur, tametsi sapius audierit, quod homo sit sui iuris, voluntariè vadens ad quodcunque sibi libuerit. Ita bene habere gloriam opificis vniuersi, vt & qui bene operari voluerint, laudandi sint; & qui diuersam inierint viam, vituperandi iuste ab omnibus. Sentit ac dicit hominem sui iuris ac liberum esse, vt & bene agere possit & malè, cuius salus partim ex ipsius voluntate pendeat. quemadmodum & Christus cuidam adolescenti perspicuè ostendit, dicens: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: Si vis, inquit, non si Deus vult. Quis ergo ex his non intelligat illum adolescentem fuisse liberè voluntatis, sine qua salutem consequi non posset? Deus enim neminem seruat inuitum. Cognata sunt his quæ idem Cyrillus in illud Ioannis ait: Hoc est autem iudicium quia lux venit in mundum, &c. Liberum, inquit, hominis iudicium his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contrarium, si malè committimus, inuenimus. Hoc per prophetam etiam quendam dicit: Si volueritis, & audieritis me, bo-

na



na terræ comedetis. quod si nolueritis, neque audieritis me, gladius vos deuorabit. Item in quarto libro: Non possumus secundum ecclesiæ veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, vlllo modo negare. Ita iusti quidem præmiis propter iusticiam afficiuntur, qui verò malè vixerint, non iniuria puniuntur. In nono quoque eiusdem operis libro cap. 10. idem dicitur. En quatuor vestri Doctores opinioni vestræ directè contrarij ecclesiæ nostræ, quam propterea quòd idem quod illi credit & docet, temerè damnatis erroris, fidem atque sententiam tuentur atque approbant. Hæc fortè satis multa, sed quoniam magnopere cupio mi frater vt veritas agnoscas, ex abundanti celeberrimum quæque atque antiquissimum ecclesiæ doctorem in medium adducere non grauabor: vt quod mea, imò totius ecclesiæ catholicæ auctoritas non potest, hoc tot tantorumque virorum consensus efficiat, erroremque tuum, quem ab illis toties iugulatum vides, tanquam sculpulos fideique naufragium fugiens, in veritatis tutissimo portu acquiescas.

T E R

T E  
I V  
qui in  
vtrum  
quit,  
volun  
Ecce  
C  
B  
mio l  
sentit  
nis af  
prop  
viuit,  
est ar  
tentia  
eligen  
ma si  
mat  
tur qu  
mula  
inuen  
dispor  
in ea  
perag

C  
eiusd



## TERTULLIANI TESTIMONIUM.

IUNGATUR superioribus Tertullianus, qui in libro De exhortatione castitatis: Cūm utrunque ex præceptis Dei didicerimus, inquit, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum.

## CYPRIANI TESTIMONIUM.

BEATUS quoque Cyprianus in proœmio libri de præcipuis operibus Christi consentit ita dicens: Hoc ipsum quod dico carnis affectus, improprie dico, quia hæc vicia proprie animæ sunt, quæ sentit & mouet, & viuunt, cui imputatur peccatum, quia ipsi datū est arbitrium & iudicium, & scientia, & potentia, per quæ possit improbare malum, & eligere bonum. Corpore autē sic vititur anima sicut faber malleo vel incude, in qua format omniū turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcunque voluptatum simulacra. Non est caro dictatrix peccati, nec inuentrix maliciæ, nec cogitatus format, nec disponit agenda, sed officina est spiritus, qui in ea re, & per eam quæcunque affectauerit, peragit.

## IRENÆI MARTYRIS

## TESTIMONIUM.

CYPRIANO Irenæus martyr antiquior eiusdem fidei sententiæ quæ fuit in quarto aduersus

F

uersus



uersus hæreses libro ita scribens : Homo rationalis, inquit, & secundum hoc Deo similis, liber in arbitrio factus, & suæ potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem frumentum, aliquando verò palca fiat. Et in 77 eiusdem libri capite idem verbi Dei auctoritate cõfirmans, his vtitur verbis: Quod Christus ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum Deus fecit ab initio, habentem suam potestatem, suam & suam animam, ad vtendum scientia Dei voluntariè, & non coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit, sed bona sententia adest illi semper. Et propter hoc cõsiliu quidem bonum dat omnibus, posuit autem in homine potestatem electionis, quemadmodum & in angelis.

ORIGENIS TESTIMONIUM.

ORIGENES quoque multis in doctrinæ morum operum suorum locis liberum hominis ostendit arbitrium, quemadmodum in Commentariis in epistolam ad Romanos. Vnusquisque, ait, in manu sua habet & in arbitrij potestate, vt aut peccati seruus sit, aut iusticiæ, &c. Item in Homil. 12. in librum Num. Obserua, inquit, quomodo dixerit Propheta, Et nũc Israel quid Dominus Deus poscit à te? Erubescant illi hæc verba qui negant



gant in homine liberum arbitrium. Quomodo posceret ab homine Deus, nisi haberet homo in sua potestate, quod poscēti Deo deberet offerre? Sunt ergo quæ dantur à Deo, & sunt quæ præbentur ab homine. Verbi gratia, in vno homine sunt, vt vna mina faceret decem minas, aut vna mina faceret quinque minas: ex Deo autem fuit, vt haberet homo minam. Et in eūdem librum Homil. 20. Sui, inquit, arbitrij est anima, in quā voluerit partem est ei liberum declinare, & ideo iustum Dei iudicium est, quia sponte sua siue bonis, siue pessimis monitoribus paret. Quibus verbis Dei iustitiam aduersus eos qui liberū negant voluntatis arbitrium, defendit. Consequens enim est, quod eruditissimus vir facillimè intelligebat, si homo non habet arbitrij libertatem, qua aut bene agere possit, aut malè, eum à Deo puniri iure non posse, quemadmodum nec bruta animantia puniuntur. Quod cū videret Origenes, liberum multis in locis defendit arbitrium: vt in epistolam ad Corinthios, & in primo libro *de ap̄xōv*. Illud, inquit, definitum est in ecclesiastica prædicatione, omnem animam esse rationalem, liberi arbitrij, & voluntatis. Quem librum si legere volueris, multa in hanc sententiam præclare dicta reperies.



Quid magnus ille Basilius, in quo  
 virtus egregia cum incredibili doctrina  
 quædamque certavit, dubium ut sit, verum  
 sanctior, an doctior, an facundior fuerit. Et  
 etiam nunc eius oratio, ὅτι ἐκ ἐστὶν αὐτὸς ἡ  
 καὶ ὁ θεός. qua elegantissimè ostendit, Deum  
 non esse malorum auctorem, hominem  
 tem peccatorem ac malum esse, non à Deo  
 nescio qua necessitate compulsam, sed libe-  
 ro voluntatis arbitrio. Eius hæc verba sunt  
 ἀρχὴ γὰρ καὶ ρίζα τῆς ἀμαρτίας, τὸ ἐφ' ἡμῶν, καὶ  
 αὐτεξέσιον. Id est, Principium radixque pec-  
 cati in nobis est ipsum liberum arbitrium.  
 paulò post, cum de mundi calamitatibus  
 que naufragiis, aliisque quæ vulgo mala  
 cuntur, disseruisset, adiecit: τὸ μὲν ἐν κα-  
 καλὸν ἢ ἀμαρτία, ὅπερ μάλιστα ἔστι τῆς κα-  
 καταστροφῆς αἴτιον, ἐκ τῆς ἡμετέρας κα-  
 καταστροφῆς ἤρτηται, ἐφ' ἡμῶν ὄντες, ἢ ἀπέχουσαι τῆς  
 κακίας, ἢ μοχθηροὶ εἴμεθα. Malum propriè pec-  
 catum est, quod hac appellatione verè dignum  
 à nostra voluntate pendet. In nobis etiam  
 fitum est, vel abstinere à malitia, vel impio-  
 rum ac malis esse. Item aliquanto inferius  
 τὴν καὶ κακία ἐκ καταστροφῆς, καὶ ἐκ ἐξ αὐτῆς  
 γίνεται. καταστροφῆς δὲ τῆς ἐφ' ἡμῶν ἤρτηται, τὸ  
 ἐφ' ἡμῶν ἔστι τὸ αὐτεξέσιον. Virtus & vitium  
 voluntatis  
 sunt  
 berunt  
 meos  
 σως  
 ipsius  
 tio, &  
 in qu  
 tiam  
 stret.  
 τὸ γὰρ  
 τὸ ἐλέ  
 Liber  
 est, ar  
 nolis  
 dicit  
 fitate  
 iuuar  
 & qu  
 non e  
 gratia  
 tando  
 niens  
 iutrix  
 quid  
 facit,  
 mora  
 est. B  
 volu



voluntate non ex necessitate perficitur. Voluntas autem ab iis pendet, quæ in nobis sita sunt. Quod verò in nobis situm est, id est liberum arbitrium. Item paulò pòst: *πόθεν πονηρός ὁ ἄνθρωπος; ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ περιπέσει.* Vnde malus & iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Est & altera eius oratio, *ὅτι τὸ ἀνθρώπου ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ.* id est, de libero arbitrio, in quo voluntatis libertatē ita ostēdit, vt gratiam Dei necessariam homini esse demonstrat. In cuius orationis exordio ita loquitur: *τὸ γὰρ ἐν τῇ τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμει ἀντεξέσθαι ὅτι τὸ ἐλέειν, ἢ μὴ ἐλέειν τὸ δὲ δολοῦν ἀντισημαίνεται.* Liberum illud, quod in potestate hominis est, arbitrium in eo situm est, vt aut velis, aut nolis resistere diabolo. Longè consideratiùs dicit Basilius, quàm tu frater. Nam ita necessitatem auxiliij gratiæ Dei ponis, vt id quod iuuandum est tollas, ille verò, & quod iuuat, & quod iuuari necesse est. Sed quæro ex te, si non est liberum voluntatis arbitrium, quis gratiæ Dei locus est? Cur datur gratia? Quid tandem eius auxilio subleuatur? Si gratia veniens liberum tollit arbitrium, non eius adiutrix, sed inimica est, tantum abest, vt ei aliquid boni conferat. Qui auxiliij mentionem facit, is aliquem adiuuandum esse commemorat, quo sublato superuacuum auxilium est. Basilius ergo ita gratiæ Dei necessitatem



ostendit atque defendit, ut liberum non tollat arbitrium, ad quod iuuandum gratia necessaria est. Tu verò ita loqueris, ut video, ac si diceret: Rex Frácorum nullus est, is tamen Regis Hispaniarum eger auxilio. Porrò si rex in Gallia nullus est, falsum est, Gallia regem auxilio indigere, quod ei qui non est, dari non potest. Bona igitur est hæc consequentia: Rex Francorum indiget auxilio regis Hispaniæ, est igitur aliquis Francorum rex. Eodem modo ex scripturæ verbis argumentandum est, cum dicitur liberum voluntatis arbitrium Dei auxilio indigere. Ex quo loquitur esse liberum arbitrium voluntatis. Vestrorum autem concionatorum, imò impostorum, argumentum, quod ex necessitate auxilij Dei sumtum est, æquè captiosum est atque istud: Rex Francorum eger auxilio, nullus est igitur rex Francorum. Eodem modo isti: Liberum hominis arbitrium Dei auxilio indiget, nullum est igitur liberum hominis arbitrium. Ex ijs quæ non sunt contraria, ita argumentantur, ac si essent contraria, ut si diceret: Si nox est, dies non est. Porrò auxilium ei qui iuuatur, neque contrarium est, neque inimicum, sed potius amicum atque conuentiens. Disce igitur, frater, ubi auxilio opus est, ibi qui eo indigeat esse necessariò. Relatiua enim simul esse necesse est: ut si filius est, pater

trem  
necess  
atque  
tè ser  
meliu  
nouat  
mus p  
CHR  
Q  
Chry  
cum i  
beri c  
lunta  
lumu  
trifq;  
datur  
& ex  
lùm a  
gni co  
haber  
mus,  
Dei g  
te, ut  
ad sa  
mus?  
dam  
iung  
mot  
Dei

crem



rem quoque esse necesse est. Itaque si gratia necessaria est, eam rem quæ gratia indiget, atque utitur, esse necesse est. Hoc modo certè scriptura accipienda est, quam profectò melius intellexit antiquitas, quàm isti vestri nouatores, quemadmodum ex his quæ diximus perspicuum est.

## CHRYSOSTOMI TESTIMONIUM.

QVID aureum illud eloquentiæ flumen Chryostomus? nõne nobiscum est? Qui cum in oratione de Chananæa ita dicat: Liberi quippe arbitrij creauit nos Deus, ut voluntate nostra cum adiutorio Dei, quod volumus, faciamus. Et in Genes. Homil. 24. Vtriusq; nobis opus est, inquit, & quæ diuinitus datur, & quæ à nobis sunt, siquidè diligenter & exactè saluandi fuerimus, idque non solum antea, sed & nunc quoque etiam si magni celebresque fuerimus, diuina gratia opus habemus. Cum igitur ita dicat Chryostomus, nõne perspicuum est eum sentire hinc Dei gratia, inde voluntatis arbitrio opus esse, ut inter sæculi turbines, atque naufragia, ad salutis æternæ portum peruenire possimus? Alterũ igitur sine altero ad consequendam salutem parum efficax est, sed vtrunque iungendum est. In priorem quoque ad Timotheum epistolam, ita necessitatem gratiæ Dei prædicat, ut liberum minimè tollat arbitrium,



bitriū. In omnibus, inquit, locis Paulus suam iustitiam supprimit, totumque Deo adscribit, ita tamen ut libertatē non tollat arbitrij.

HIERONYMI TESTIMONIUM.

NOSTRUM Hieronymum poenē præterieram, qui in secundo contra Iovinianum libro sic ait: Liberi arbitrij nos cōdidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vicia necessitate trahimur. Alioqui ubi necessitas nec damnatio nec corona est. Item alibi: Homines, inquit, suo arbitrio derelicti sunt. Neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli supplicijs mancipentur. Et iterum: Deus, inquit, æquali cunctos sorte generavit, & dedit arbitrij libertatem, ut faciat unusquisque quod vult, siue bonum siue malum. Intantum autem dedit hominibus libertatem, ut vox impia disputet contra creatorem suum, & causas voluntatis eius perscrutetur.

THEOPHILI ALEXANDRINI  
TESTIMONIUM.

HIS affine est illud, quod Theophilus Alexandrinus episcopus in tertio libro de Paschate: Non ambigitur, inquit, quin in utranque partem vel faciendi, vel non faciendi bona habeamus liberam facultatem. Nihil neque breuius neque verius dici potuit.

I O A N N



IOANNIS DAMASCENI  
TESTIMONIUM.

QVVD Damascenus? Nónne in secundo de Theologia libro cap. 30. nos Dei cooperatores ac συνεργός esse pronuntiat? Ex quo non omnia in nobis à Deo fieri, sed aliquid à nostra quoque voluntate proficisci perspicuum est. cuius hæc verba sunt: ὅτι οὐκ ἐστὶν τὸ θεῶν συνεργίας ἢ βοηθείας, ἀδυνάτον ἀπαθὸν θελήσει ἢ ἀρεῖαι ἡμαῖς, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἔστιν ἢ εὐμεῖναι τῇ ἀρετῇ, καὶ ἀκολουθεῖσαι τῷ θεῷ πρὸς αὐτὴν καλοῦντι, ἢ ἀποφοιτεῖσαι τῆ ἀρετῆς. ὅπερ ἔστιν ἐν τῇ κακίᾳ γυμνάσι, καὶ ἀκολουθεῖσαι τῷ διαβόλῳ πρὸς τούτῳ καλοῦντι ἀβιάτως, id est, Sine Dei cooperatione, & auxilio impossibile est nos aut bonum velle, aut agere. At in nobis est inhærere virtuti, & sequi Deum nos ad illam vocantem, aut deserere virtutem, quod est in malum prolabi, & sequi diabolum ad illud vim non inferendo vocantem.

ALIA AVGVSTINI  
TESTIMONIA.

Ex Augustino multas sententias easque præclaras antè produximus, sed tam ardentè abs te veritatem intelligi cupio, vt cum lectori superiore diligètia satisfecisse videar, mihi satisfacere non possim. Itaque certas eiusdem auctoris illustresque sententias ex abundantè in medium adferam, ex quibus

F s intel-



intelligas, ab illo sic gratiam Dei prædicat,  
 vt liberæ voluntatis non tollatur arbitrium.  
 Sine Deo, inquit, nihil possumus facere, sed  
 ipse in nobis facit opera, non tamen omnino  
 sine nobis. Cooperatores enim Dei sumus, sicut  
 dicit Apostolus. Vult siquidē Deus, vt  
 oremus, & vt ei aduenienti, & præstolanti  
 ostiū, aperiāmus sinum volūtatis nostræ, & ei  
 consentiamus. Et alibi: Deus odit eos, inquit,  
 qui de suis viribus præsumūt. Quid liberum  
 possit arbitriū, si à Deo non iuuatur, in Adam  
 ostensum est. Ex se quidē ad malū sufficit, sed  
 ad bonū minimè, nisi iuuetur à Deo. Itē alibi:  
 Arbitriū voluntatis humanæ nequaquam  
 destruimus, quando Dei gratiam, qua ipsū  
 adiuuatur arbitriū, nō superbia negamus  
 gratā, sed grata potius pietate prædicamus.  
 Nostrū enim est velle, sed volūtas ipsa etiam  
 mouetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & de-  
 latatur vt cupiat, & impletur vt habeat. Alio  
 quoque in loco, cū de belli quod in nobis  
 inter spiritum & carnem geritur, magnitu-  
 dine periculoque differeret, quā necessa-  
 rium nobis sit auxilium gratiæ Dei ad victo-  
 riam obtinendam, ostendit his verbis: Stude  
 istam pugnam de te præsumis, admonens  
 es, ne frustra audieris, Exultate Deo adiutori  
 nostro. Si enim per te impleres rogamus,  
 non esset necessarius adiutor. Rursus si tu

*Lib. in scalis  
 paradisi cap.  
 10.*

*De cantico no-  
 mo cap. 8.*

*Lib. de bono vo-  
 luntate cap. 7.*

*In Psal. 143.*



ipse tua voluntate nihil ageres, non vocaretur adiutor. Adiutor enim aliquid agentem adiuuat. In epistola quoque 46. Nisi libero, inquit, arbitrio intelligeremus, & sciremus, non nobis præciperetur dicente scriptura: Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Eo ipso quippe quo præceptum, & imperatum est, ut intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio gratiæ Dei fieri per liberum arbitrium, ut intelligeremus atque sciremus, non diceretur Deo: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Huius summi viri, ecclesiæque doctoris testimonia fortasse pluribus verbis exposui, sed quæ sit eius in hoc negotio fides, tibi planum faciendum putavi. Duo igitur hæreticorum genera tunc erant, quibuscum ille pugnat, Manichæi, & Pelagiani. Hi gratiam Dei necessariam esse negantes, liberi arbitrij vires ita prædicabant, ut illud ex se ad bonum sufficere dicerent. Illi contra liberum negantes arbitrium, omnia gratiæ tribuebant. Inter amborum diuersas pugnantisque sententias Augustinus tanquam inter Scyllam & Charybdim mediis incedens, contra hos auxilium gratiæ Dei,



Dei, contra illos voluntatis libertatem accu-  
 ratè defendit. Quem si ipse legeres, nec ob-  
 scuris quibusdam, truncatisque sententiis  
 Luthero, eiusque farinae hominibus ad ver-  
 ratem inter illas obscuritates celandam, hinc  
 inde collectis contentus esses, videres illam  
 sententiam nobiscum, & cum ecclesia nosse,  
 quam temerè deseruisti, omni ex parte con-  
 drare. Quòd si illum legendi laborem fugeris,  
 hæc tamen illius testimonia, quæ iam expe-  
 fuimus, certè sufficient, modò veritatem  
 animo quæras. Sunt enim usque adeò clari  
 & aperta, ut in alium sensum detorqueri ni-  
 lo modo possint. Et sanè ex huiuscemodi li-  
 cis, in quibus doctores suam fidè simpliciter  
 aperiant, & ostendant, non ex obscuris quibus-  
 busdã ac difficilibus, quæ ab illis manifestis  
 ribus explanationem lucemque desiderant, do-  
 lorum summorum hominum discenda senten-  
 tia est. Plura quidem etiam aliorum do-  
 ctorum testimonia, quibus probatur liberum  
 voluntatis arbitrium, in medium profertur  
 possem, sed hæc in præsentia sufficient. Quæ  
 postquam euolueris, à te peto, ut tecum  
 primis prudenter matureque consideres, num  
 tutius atque honestius sit, tantorum homi-  
 num auctoritatè sequi, quàm novorum astro-  
 rum siue Stoicorum, siue Manichæorum,  
 qui cum illis antiquis, summisque doctoribus,



nec vitæ merito ac sanctitate, nec eruditionis atque doctrinæ magnitudine conferri villo modo possunt, absurdam opinionem amplecti. Deinde illud quoque in mentem tibi veniat velim, quàm improuidè, stulteque dicebas, nostram ecclesiam contra Dei verbum, contra omnem auctoritatem atque rationem, voluntatis libertatem asserere. Tertio pressius cogita, num æquum sit me eam sequi fidem ac religionem, quam in eiusdem ecclesiæ castris militans, ante me tantus sanctissimorum, doctissimorumque hominum numerus tenuit atque defendit, ne fortè miradum putes, quòd ab huius ecclesiæ castris ita lenitè, ac temerè, vt tu, transfugere nolo. **Verse-**tur tibi, quæso, etiam illud ante oculos, quàm inconsideratè illis tuis impostoribus credas, **credendoque** pereas, dum ijs asseuerantibus neque verbum Dei, neque antiquitatem vquam docuisse liberum volùtatis arbitrium, adèdè improuidè fidem habeas. Quid de admirabili illo patrum nostrorù atque doctorum consensu dicam? qui inter se non solum tot spatijs maris atque terrarù, verùm etiam sæculis ætatibusque diuisi, in vnam tamen eandemque fidei concordiam ita conspirarunt, vt in idem doctrinæ genus omnes iurasse videantur. Quod à te frater etiam atque etiam animaduerti volo. Vide Ambrosium Mediolani

in



in Italia constitutum, Hilarium in Gallia apud Pictauos, Athanasium & Cyrillum Alexandria in Ægypto, Chrysostomum Constantinopoli in Thracia, Cyprianum, Augustinum, Tertullianum in Africa, Hieronymum in Palæstina, tantis inter se spatijs, prouincijs, atque diuisis, in eandem mentem de arbitrij libertate, cæterisque ad fidem pertinentibus, fidem atque sententiam conspirare, cum vestri ministri, & conuictores non solum eodem tempore viuentes, verum etiam iisdem prouincijs ac propè eandem parietibus clausi inter se conuenire non possint. Mèrior nisi Lutherus, Melàchthon, & præclarus illè Caluinus, vestræ opinionis auctores, & antesignani, imò verò veterum hæreseon, quas illi patres nostri atque doctores tot sæculis antè contriuerant, renouatores, inter se vsque ad vltimum spiritum de hac liberi arbitrij questione pugnarunt. O incredibilem nostrorum in fidei veritate concordiam! ô admirabilem aduersariorum in perfidiæ defensione discordiam! Sed vt hunc locum aliquando concludam, illud, quod tibi frater in mentem veniat, quod ab Augustino, quemadmodum supra ostendimus dictum est, non esse Catholicum eum qui liberum negat arbitrium. Quod ideo repetendum puto, vt qui illud negas, te ipse respicias,

cia; &  
ta. Ve  
gume  
fidei v  
E O R

B E  
fensio  
non so  
sed et  
tate, p  
uimus  
est, cu  
furatio  
tur ac  
res fra  
literis  
ea scri  
poenè  
pta co  
ptura  
num  
vt ait  
cõsist  
mus v  
Illud  
nec si  
ratio  
ect. N

cia;



ciās; & qui sis intelligas. Sed de his satis multa. Venio nunc ad ea scripturæ loca, & ad argumenta, imò sophismata, quibus catholicæ fidei veritatem oppugnandam putasti.

EORVM QUÆ AB ADVERSARIIS  
contrà dicuntur, refutatio.

BENE habet, iacta sunt fundamenta defensionis nostræ, qua fidei catholicæ veritatē non solum cum scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam cum ratione, experientia, antiquitate, patrumq; sententia congruere monstrauimus. Quod ad eam illustrandam reliquum est, cum in sola eorum quæ contrà dicitis refutatione positum sit, aliquanto facilius videtur ac planius. In primis igitur negare non potes frater, ea quæ produxi testimonia, diuinis literis cōtineri, Deiq; verbū esse. Ego quoque ea scripturæ loca quæ in tuis literis attulisti, pœnè omnia ex eodē verbi Dei fonte sumpta confiteor. His ita positis, vter nostrū scripturæ sacræ verbis suum verū atque germanum sensum attribuat, videndum est. Nam, *Contra Lucio-  
ferianos.* vt ait Hieronymus, scripturæ non in legendo cōsistunt, sed in intelligēdo. Vnde igitur sciemus vter nostrū scripturas melius intelligat? Illud in primis habeo dicere, nostrā ecclesiā nec sine scripturarū auctoritatē, nec absque ratione de libero arbitrio docere quod docet. Nam scripturæ sacræ loca quæ produxi-

mus,



mus, de libero voluntatis arbitrio apertissime agere negari non potest. Cur ergo ob alia quedam obscura scripturae loca, quae contra meam fidem atque sententiam, quasi obrorto collo trahis, me voluntatis libertate arbitrabor esse priuatum? Cur clarissimis scripturae sacrae verbis credere desinam, ut absurdissimam opinionem, quam ex obscuritate sententiarum, quae tantum attingis, quasi est densissimis tenebris eruis, ac mihi obtrudis, amplectar? Potes tu sine dubio a me quarere, cur opinionem tuam abijceres, nostramque susciperes, cum et nostra tibi videatur infirmior, & tua verbi Dei auctoritate firmata. Ego vero in primis illud respondeo, me nolle, ut scripturae verba, quae produxisti, sed ut pravae intelligentiae, falsisque illationibus, & consequentijs, quas scripturae verbis de tuo adijcis, renuncies. Sed ut non solum de culpa, quam admittis, cum scripturarum verba ad eum modum allegas, verum etiam de testimoniorum, quae ex eodem fonte produximus, idonea bonitate rectam atque incorruptam possis ferre sententiam, certas tibi recte interpretandarum scripturarum regulas ante oculos ponam, quas non observare, omnis erroris falsaque opinionis, quae ex scripturis sumi videtur, occasio est. Sunt autem haec regulae adeo rectae rationi consentaneae, ut Christianus ac veritatis studiosus

sus eas possit, pruratio, no potius

O M nae ma se non ad diu nitatis falsis re sine ex hibita gloria dulten certe e ria con pturan co hui test, le bet, de que ap tiorem expect uelata rum q lusign maieft sus



sus eas obseruandas esse, inficiari nullo modo possit, neminiq; sit dubium, quin omnis scripturæ sacræ contra has regulas facta explicatio, non verbi Dei interpretatio, sed euersio potius habenda sit.

## PRIMA REGVLA.

OMNES scripturæ sacræ libros ad diuinæ maiestatis honorem & gloriam factos esse non dubium est, nihil autem minus quam ad diuinæ gloriæ diminutionem, aut ad diuinitatis infamiam. Ex quo lex ista, & vniuersalis regula sequitur: Omnis scripturæ sacræ siue explicatio, siue allegatio, in eo sensu adhibita, ex quo aliquid contra diuini nominis gloriam sequitur, recteque inferri potest, adulterina & falsa est, ac proinde reijcienda, aut certè corrigenda, donec alius sensus Dei gloriæ conformis appareat. Quòd si is qui scripturam interpretatur, ex obscuriore aliquo loco huiuscemodi sententiam eruere non potest, locum illum exponere nullo modo debet, donec aut aliunde melius intelligat, atque approbet, aut illi Deus meliorem, certioremq; sententiam reuelauerit, aut certè expectet omnino, donec gloriam Domini reuelata facie contemplabimur, vbi nihil eorum quæ scire cupiemus, obscurum erit, nullus ignorantia locus. Interea scripturæ sacræ maiestatem admirans, angustam humani ingenij



genij ad illa summa diuinæ sapiētiae capienda mysteria exiguitatē agnoscat. Contra omnis explicatio, in qua nihil est, quod ad Dei gloriam, & honorem non pertineat, ferenda certē quidem; si verò ad amplificandam, & que retinēdam diuini nominis gloriā tenet ac pertinet, tanquam bona obuijs manibus amplectenda est. Vt enim in cæteris artibus, ac disciplinis, si quid contra earū principia generalēsq; regulas sumitur atque concluditur, id statim reiiciendum est, atque regulandum; ita in vera Theologia, quæ docet rectē explicare scripturas, quicquid contra hanc regulam, atque præceptum inferatur, statim tanquam pestis ac venenum, quod dei nostræ fundamēta subuertit ac destruit, reiiciendum est, atque damnandum. Quis enim hac regula rectæ rationi magis cōsentaneum potest esse? Certē quemadmodum minime negabis malum atque imperitum edificatorem, qui vt domus suæ tectū faciat, eius fundamenta diruit & euertit, primosq; lapides quibus ædificiū nititur, loco mouet; ita magis hi facile concedes, malum fidei architectum esse, qui vt nouam aliquam opinionem eruat atque componat, ipsius fidei fundamenta subuertit. Quisquis autem in explicatione scripturarū aliquid adfert, quod cum diuini nominis gloria pugnat, illiq; cōtrarium



est, prima fidei nostræ, ac Theologiæ funda-  
 menta tollit, & euerit, ex quibus certò co-  
 gnouimus, Deum neq; vnquam dixisse, ne-  
 que diuinis literis voluisse comprehendi ali-  
 quid, quod ad sui nominis gloriam abolen-  
 dam, aut certè minuendam, vllò modo per-  
 tineret. Quæ cum ita sint, cui Christiano, ac  
 pio homini dubium esse possit, quin huius-  
 modi scripturarum non explicator, sed e-  
 uersor, tanquam prodigium aliquod atque  
 portentum, cum suis nænijs exterminandus  
 ac profligandus sit? Dei autem gloria in quo  
 maximè cernitur? Nempe in hoc, vt de illius  
 bonitate, sapientia, potentia, æquitate, mise-  
 ricordia, *φιλαδελφία*, caterisque huiusce-  
 modi, omnes homines non solum optimè,  
 atque honestissimè sentiant, sed etiam san-  
 ctis, ac sinceris opinionibus imbuantur. Cum  
 autè aliquis scripturæ verba sic explicat, aut  
 ad sententiam suam confirmandam ita pro-  
 ducit, vt ex illius oratione ac sensu mala con-  
 tra huiusmodi Dei virtutes, ac sinistra  
 quædam opinio concipi possit; vt verbi cau-  
 sa, cum Deum minus esse sapientem, minus  
 bonum, aut iustum, minus misericordē, atq;  
 hominum amatorem inferri potest, talis ex-  
 plicatio vnà cum suo auctore damnanda est.  
 Quamobrem? Quia contra mētem spiritus  
 sancti, scripturarum auctoris, cui cum illa sa-



crosancta verba dicitaret, nihil aliud, nisi  
 & Dei gloriam illustraret, & eius in homines  
 amorem ostenderet, propositum erat, dire-  
 ctè concludit. Volebat autem spiritus ver-  
 tatis ex scripturæ libris homines non solum  
 amoris erga ipsos diuini certiores fieri, re-  
 tùm etiam intelligere, Deum Optimum Ma-  
 ximum, iustissimum, potētissimum esse. Sed  
 quoniam is sensus quem scripturæ verba  
 quæ abs te contra liberum voluntatis arbi-  
 trium, & bonorum operum merita produ-  
 cuntur, attribuis, cum Dei gloria pugnat, et  
 quæ contrarius, reiiciendus est atque cu-  
 mnādus, aliusq; in ea scripturæ loca queren-  
 dus, qui cum diuini nominis gloria quadret,  
 recteq; conueniat. Vt enim superius ostendit  
 mus, ex vestro dogmate sequitur, Deum ne-  
 que satis sapientem esse, cum ea homini præ-  
 cipit quæ fieri nullo modo possunt, neque  
 tuis bonum, ac iustum, cum hominem morte  
 afficiat sempiterna, propterea quod ipsius  
 præcepta, quæ obseruari secundum vos im-  
 possibile est, non obseruauit; neque *φίλων*  
*ἑσπρον*, hominumque amatorem, cum ipsi  
 la præcipiat, vt eos puniendi atque perden-  
 di iustam occasionem habere videatur; neque  
 satis æquum iudicem, cum peccata mortis  
 æternæ supplicio puniat, virtutes autem nul-  
 lo præmio dignas iudicet. hæc omnia vestra  
 opinio-

opinio  
 quoniam  
 que ca  
 ge alit  
 da effe  
 batione  
 ducta  
 neque  
 tem se  
 quide  
 iiciend  
 couer

Et  
 rissim  
 vnqua  
 illo lo  
 pulati  
 partes  
 eius e  
 gnet f  
 enim  
 potius  
 tur, ea  
 ciliab  
 stes fi  
 Gent  
 aut d  
 vnum



opinionem, scripturæque expositionem sequuntur necessariò. Vnde manifestum est, ea que contra nos produxistis scripturæ loca, longè aliter quàm à vobis accipiuntur, explicanda esse. Porro quæ à me ad liberi arbitrij probationem scripturæ loca testimoniaque producta sunt, ea neque gloriæ, neque bonitati, neque sapiëntiæ, iustitiæque; diuinæ repugnantem sententiam secum trahunt. Quare illa quidem vestra, tanquàm impia, & absurda reicienda; hæc verò nostra, tanquam Dei gloriæ còueniēs, obuijs vlnis excipiēda sentētia est.

## SECUNDA REGVLA.

ET quoniam omnis diuina scriptura verissima est, sibi que; omni ex parte cōsentit, nec vnquam secum ipsa pugnat, aliud hoc aliud illo loco prædicās, (est enim propositioni copulatiuæ similis, quæ vt vera sit, omnes illius partes veras esse necesse est) sequitur, vt in eius explicatione nihil quod alteri loco repugnet sit que; contrarium, dicendum sit. Neque enim ex vno loco oppugnandus est alius, sed potius si duo loca inter se pugnare videantur, ea commoda quadam explicatione conciliabit doctus interpres. Sed longè aliter hostes fidei nostræ scripturæque diuinæ Iudæi, Gentiles, Iulianus aliquis, aut Porphyrius, aut denique hæretici, quorum studium est vnum scripturæ locum ita alteri opponere,



ut ea inter se pugnare videantur, ita per  
scripturæ auctoritate scripturam conantur  
euertere. Cum ergo huiuscemodi loca in  
scripturis Christianus ac pius lector inue-  
nerit, utraque vera esse non dubitans, sapius  
ea exponit, ac studiosè versat, donec ea ex-  
catio occurrat quæ quo minus uterq; locus  
verus esse credatur, minimè impediat. Quo-  
certè faciendum esse ne tu quidem negabis.  
Est enim hæc regula vniuersalis, rationibus  
maximè consentanea, quod omnes Christi-  
ani mihi facillè concedent.

TERTIA REGULA.

DILIGENTER quoque considera-  
dum est, quando in scripturis agatur de the-  
si, quando de hypothesi, & quando hypo-  
theses diuersæ circumstantiæ, generis  
tractantur. Cum enim in genere de the-  
thesi agitur, quicquid de ea dicitur, vni-  
que hypothesi, quæ illa thesi continetur, at-  
tribuendum non est. De vna siquidem the-  
si nonnunquam contraria sine vlla condi-  
tione dicuntur, quæ de aliqua sua hypothesi  
simul dici non possunt. Nec minus studi-  
videndum est, ne id quod de aliqua hypothesi  
dicitur, alteri diuersi generis tribuatur.  
verbi gratia, quod de homine dictum est,  
ad asinum equumue referatur, quæ alio-  
rius formæ sunt diuersæque speciei. Quæ  
autem



autem sit thesis, quid hypothesis, epistolari-  
 nis angustia me hoc loco declarare non pati-  
 tur. Quod si cui videtur obscurius, rheto-  
 rum schola perspicuè ostendet. Exempli ta-  
 men causa aliquid subiiciam, ex quo quid  
 sit, intelligi potest. Sit igitur hæc thesis, car-  
 nes comedere. Quærenti an hoc bonum sit  
 an non: Respondeo, & bonum & malum es-  
 se posse. Sed quantum ad suas hypotheses,  
 & particulares quæstiones, secundum diffe-  
 rentiam circumstantiarum, à quibus sepa-  
 rantur, aliter atque aliter respondendum est.  
 Nam si quærat à Paulo, an contra con-  
 scientiam carnes comedere liceat; negabit:  
 at verò si quæras, an contra Mosaicæ legis  
 præceptum id liceat; licere dicet. Contrà si  
 quæras, an à carnibus abstinendum sit: variè  
 respondebit. Nam eos qui a carnibus absti-  
 nent in contumeliam creatoris, quasi natu-  
 ra malæ sint, peccare dicet. Nec aliter de  
 iis pronunciabit, qui à carnibus abstinere,  
 quòd legem Moyse obseruandam esse sen-  
 tiant. Porro si quæras, an bonum sit ad edo-  
 mandam libidinem, aut ad obediendum ec-  
 clesiæ, à carnibus abstinere: bonum esse di-  
 cet. Ipse siquidem post concilium illud  
 Hierosolymitanum prouincias circumiens,  
 confirmabat ecclesias in fide, præcipiens ob-  
 seruari traditiones Apostolorum, & senio-

Rom. 14.

Act. 15.



rum, in quibus certus ciborum delectus ab ipsis Apostolis institutus est. Quid? neque in epistola ad Romanos idem Apostolus ait: Bonum est non comedere carnes, neque bibere vinum, & quæ sequuntur: Quæ qui ita legunt, ut eius hypothèses miscerent atque confundant, quodque de vna materia dictum est, id ad alterius generis questionem referant, neque Apostolum itaquam intelligent, & illos in sexcentos errores incidere necesse est. Idem istis usu venit, qui cum scripturas legunt, quando hæc materia, quando illa tractetur, non considerant, sed ita omnia turbant atque confundunt, ut quod de vno argumento dictum est, id ad aliud non modò differens, sed etiam contrarium referant. Exempli causa nonnunquam in scripturis argumentum gratiæ Dei necessitate, alibi de liberi arbitrij imbecillitate tractatur. Hic de acrimonia inter carnem & spiritum pugna, & de concupiscentiæ viribus, illic de libero voluntatis arbitrio. Si id quod de vno argumento dicitur, ad alterum transfers, in labyrinthos delaberis errores. Itaque suo loco vnaquæque materia separatim collocanda, & sine alterius confusione tractanda est.

QUARTA REGULA.

IN DIVINIS LIBRIS *ἡσυχαστικῶς* adhibenda.

*Hyperbole in scripturis sequens.*



multa dicuntur, ut cum de vna re agitur, omnium aliarum quæ ab ea pendent, scriptura oblita esse videatur. Exempli causa sit illud Pauli, in quo fidem laudat, & prædicat, eiusque necessitatem ita ostendit, ut omnium aliarum virtutum memoriam abieciisse videatur, neque bonorum operum, neque spei, neque charitatis vllam mentionem faciendam putet. Quem Apostoli morem qui non considerant, errandi occasionem inde sumpserunt, ut fidem solam sufficere arbitrarentur. Atenim si isti, quid alibi Apostolus dicat, considerassent, quæ sit illius de bonis operibus, & de charitate sententia, intellexissent. Illius enim verba sunt: Si omnem fidem habuero, charitatem non habuero, nihil mihi prodest. Et alibi: In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ita cum idem Apostolus de liberi arbitrij imbecillitate, de acerrima illa carnis impugnatione, de gratiæ Dei auxilio, & necessitate loquitur, ita vehementer ac *ἰσχυροῦς* agit, ut liberi arbitrij quodam modo oblitus esse, illudque ad bona opera nihil habere virium asseuerare videatur. Qui igitur de arbitrij libertate vult Apostoli exploratam habere sententiam, eam non his in locis, vbi de

G 5

alij

1. Corint. 13.

Galat. 5.



cap. 7.

alijs rebus agitur, sed in alijs, vbi de libero arbitrio propriè loquitur, inuestigari necesse est. Neque verò magna inquisitionis est difficultas. Prior enim ad Corinthios epistola statim occurret, in qua, vt etiam suprà demonstrauius, de libero voluntatis arbitrio ita perspicuè Apostolus loquitur, vt quid de eo sentiat, obscurum esse non possit. Quid enim aliud hæc verba sibi volunt: Non habens necessitatem, potestatem autem habens voluntatis suæ. Et illud quoque sequitur: Itaque & qui iungit virginem suam matrimonio, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Potestne aliquid manifestius dici, vt voluntatis liberi ostendatur, in cuius arbitrio est, opus vel bonum vel melius facere? Si stultum est de eo quod quispiam de asino dixerit, quid de homine sentiat, velle cognoscere, an non æquè stultum est, ex eo quod Apostolus de gratia Dei dixit, quid de libero arbitrio sentiat, velle comprehendere? Quam verò imprudentiæ est, ne dicam infantiæ, ex eo quod aliquis de asino loquens, nullam fecit hominis mentionem; inferre tamquam consequens, illum existimare, nullum esse hominem? Certè non minus absurdum est, ex eo quod Paulus, cum de gratia Dei ageret, liberum non commo-

mora  
puta  
lus ig  
non c  
positu  
ferere  
ta tra  
est,  
est.

I n

gere.

Aug

gratia

lagian

gnato

in sui

de g

tante

beræ

deatu

tis lau

deatu

fendi

ferat

ta &

Hier

qui f

quod

coru

moru



morauit arbitrium, nec de illius viribus disputauit, inferre tanquam consequens, Paulus igitur liberum arbitrium in homine esse non credit. Neque enim hoc illi tum propositum erat, vt de voluntatis libertate differeret. Nemo potest duo simul argumenta tractare. Suus vnicuique materiae locus est, nec vna alterius confusione tractanda est.

**I D E M** in doctorum, quos rectè intelligere volumus, lectione obseruandum est. Augustinus tractans liberi arbitrij questionē, gratiae Dei nullam mentionē facit. Vnde Pelagianum tantum virum, & gratiae Dei propugnatores acerrimum secum facere, atque in suis castris esse dicebant. Contra cum is de gratia Dei eiusque necessitate differit, tanto disputationis feruore abripitur, vt liberæ hominum voluntatis oblitus esse videatur. Ita Hieronymus virginitatem tantis laudibus vehit, vt nuptias damnare videatur, quas alibi probat, & licitas esse defendit: iniquum scilicet postulat, vt æquum ferat. Id quoniam parum attenditur, multa & Augustini in liberum arbitrium, & Hieronymi in nuptias falsò citantur, quod qui faciunt, in errorem idcirco lapsi sunt, quòd summorum virorum sententiã ex alijs eorum libris discere noluerunt. Quos si legerent,



Lib. 3. Hypo-  
gus.

rent, ijs profectò & hic Augustini locus occurreret: Liberum arbitrium quisquis negauerit, Catholicus non est, & Hieronymum nuptias approbare non modo primas, secundas & tertias, sed etiam vicefimas perspicuum esset. Ita isti non modò libenter errant, verùm etiam errori suo apud sanctissimos viros patrocinium quærunt.

QVINTA REGVLA.

ILLVD quoque magnoperè fugiendum est, ne ex scripturæ verbis quæ citasti, captiosam, ac sophisticam inferas consequentiam. Quâ viciosam esse facile intelliges, si eodem modò alias fingens, eas falsum aliquando cõcludere animaduertis. Dialectica hæc profus necessaria; quæ quoniam à plerisque non nescitur, aut non adhibetur, fit vt disputatorum, & hæreticorum fraudibus sæpe capiuntur, quemadmodum tibi quoque venisse in ijs consequentibus quæ ex scripturæ testimonijs abs te productis elicere conatus es, inferius demonstrabimus. Sophismatis atque captiunculis vt nunquam certe licet, cum id sit erroris mendaciorum: sed in scripturarum tractatione, non furtum illud sed sacrilegium, non improbum facinus sed detestandum proditorium scelus existimandum est. Sic enim & veritas proditur, & inexpiabili scelere mendacium



titum defenditur. Qui sophisticè loquitur, <sup>Eccles. 37.</sup>  
odibilis erit.

## SEXTA REGULA.

QUEMADMODUM in cæteris disciplinis ad veritatis cognitionem perueniendi methodus ac via est, à planioribus atque facilioribus ad obscuriora procedere, ita in scripturarum tractatione faciendum est. Obscuriores enim loci à manifestis & apertis illustrandi sunt, non contrà clari & illustres à difficilioribus obscurandi. Exempli causâ, aliquid subiiciam, ex quo quid velim perspicuè intelligetur. Nihil ad liberi arbitrij confirmationem, etiam post originale peccatum, apertius dici potest quàm illud quod in Genesi scriptum est Dominum irato Cain dixisse: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quæ autem contra voluntatis libertatem scripturæ loca producis, obscura sunt, neque aliquid ad illustrandam atque explicandam hanc quam è scripturâ proferimus sententiam, lucis adferre possunt. Quæ igitur à te scripturæ loca producuntur, ex hoc illustranda sunt, non contrà. Qui sciunt quid sit interpretari, atque explicare scripturas, ij quantum habeat æquitatis hæc regula, quamque sit rectæ rationi consentanea, facile intelligunt. Nec aliud sensit Augustinus, cum ita scriptum reliquit:  
Inhæ-



*Lib. de peccat.  
merit. & re-  
miss.*

Inhærendum est ijs quæ in scripturis ap-  
tissima sunt, vt ex his reuelentur obscura.

## SEPTIMA REGULA.

*August. Epist.  
7. ad Marcel-  
lin.*

SEPTIMA regula ex Augustini verbis  
quæ suprà quoque exposuimus, sumitur.  
manifestissimæ certæque rationi, inquit,  
solutæ sanctarum scripturarum obiicitur au-  
thoritas, non intelligit qui hoc facit, & non lo-  
quatur illarum sensum, ad quem per-  
trare non potuit, sed suum potius obicit  
veritati, nec quod in eis, sed quod in seipso  
velut pro eis inuenit, opponit. Nulla ratio  
neque certior, neque manifestior ratio, quam  
ea quæ ex quotidiana sumitur experientia.  
Nihil autem est, quod sapius experiamur  
in nobis, quam liberum volûntatis arbitrium.  
Neque enim dicere, neque facere aliquid  
possumus, quin voluntatis experiamur libe-  
ræ libertatem, quemadmodum initio ostendimus.  
Si igitur scripturarum testimonia præ-  
peram abs te producta esse, si clarissimam  
pertissimæ rationis atque experientiae luce  
à te oppugnari dico, cum libertatem volun-  
tatis oppugnas, non est quod mihi successeas,  
cum Augustini vestigijs insisterem, me hoc  
dicere veritas ipsa compellat, quemadmodum  
in refutandis allegationibus inferius ostendemus.  
Hæ verò regulæ diligenter notatæ, non solum ad intelligendum, sed



sed etiam ad refellendum errorem tuum plurimum proderunt: ex quibus perspicuum erit, omnia argumenta tua scripturarumque loca, aut contra aliquam istarum, aut contra plures, aut certè simul contra omnes esse collecta.

PRIMI SCRIPTURÆ LOCI AB  
ADVERSARIO CITATI  
REFUTATIO.

QUOD igitur ex Ezechielis cap. 7. primo loco citas, falsum est. Neque enim in eo capite scriptum est omnem hominum cogitationem esse malam omnitempore. Ceterum si ita in vestris Biblijs scriptum autumas, lege torum illud caput, & de quorum hominum cogitationibus propheta loquatur, intelliges. Neque enim de quibuscunque hominibus, sed de impijs, scelestis, obstinatis eo loco propheta loquitur, quorum cogitationes si quis malas dixerit, cum eo non magnoperè pugnabo. Tu verò in eam sententiam profers, ut ad tollendum liberæ voluntatis arbitrium pertinere videatur. Quod quàm captiosum sit, ac sophisticum, quis tam cæcus qui non videat? Ex particulari siquidem aliquid uniuersale ac generale concludis. Sed faciamus ita scriptum esse quemadmodum vis, scripturæque sententiam à te religiosissimè productam esse fingamus. Num erit consequens



quens, omnes omnium hominum cogitationes malas esse? Minimè verò. Neque enim de omnibus hominibus propheta tum loquebatur. Quod si ille dixisset, certè pijs hominibus in Deumq; mente, & cogitatione suspensis fecisset iniuriam. Quorum si cogitationes bonæ sanctæque non essent, Christus à Magdalena optimam partem electam esse non diceret. Quamquam autem illud obiter, omnes hominum cogitationes malas esse, non esset tamen consequens, in hominibus non esse liberam voluntatem. Quod si nè consequens esset, si propheta negaret, aut humanas cogitationes corrigi, aut hominibus nihil vnquam boni cogitare posse. Cum verò neque hoc ille dixerit, neque illum dicitur possitis fingere, quæ (malum) hæc est vestra frontis audacia? imò quæ inscitia? quod non disputandi genus? Atq; vt quàm Dialecticis peritus intelligas, vide ne eo propheta loco què vt liberum euertas arbitrium, temerè imperiteq; producis, nostram sententiã adiuvans, ipsum potius cõfirmes atque corroboret. Hoc enim est consequens, Hominis cogitationes malæ sunt: Homo igitur habet liberum arbitrium: Beatus Augustinus, melior, ni fallor, Dialecticus quàm tu, vel ego, ad hunc modum argumentatur, vt liberum arbitrium probet. Quis peccat in eo, inquit, quod vicari non potest?

Enca 10.

Lib. 3. de libertate  
vniuersi. cap.  
17.



est: Peccatur autem, ergo caueri potest. Eodem modo ex prophetæ verbis abs te productis argumentor: Homo, ut dicis, malè cogitat, potest igitur id agere, ne malè cogitet. Si id potest, habet igitur liberum voluntatis arbitrium. Vides ut abs te producta sententia nobiscum facit, non contra nos? Nobiscum, si rectè argumenteris; contra nos, si viciosè.

## SECUNDA REFUTATIO.

NEC minus in citando altero scripturæ loco sophisticè captiosè que agis, quàm suprâ egisti. Neque enim inter illud quod citas, & illud quod inde concludis atque inferis, plus est connexionis quàm inter istas duas propositiones: Baculus stat in angulo, Deus igitur non est in cælo. Sic enim argumentaris: Quod natum est ex carne, caro est, liberum igitur non habemus arbitrium. Quid potest absurdius, quid ineptius dici? Quis enim animam in qua est liberum arbitrium, carnem vnquam esse dixit? Anima siquidem, ut de spiritu Christus ait, carnem & Lucæ 2. 4. ossa non habet. Quale est igitur hoc tuum consequens? Quod natum est ex carne, caro est. Liberum igitur animæ, id est spiritui, deest arbitrium. Neque verò nunc scriptulosius quid hoc loco caro significet, fatendum est. Quicquid enim significet, fa-

H

tis



tis est, quòd ex ea contra liberum voluntatis arbitrium inferri nihil potest.

## TERTIA CONFUTATIO.

QVOD abs te tertio loco allatum est, nihil magis quàm superiora liberum oppugnat arbitrium. Quicquid enim de carnis affectu dicitur, nimirum quòd sit mors, quòd legi Dei subiectus esse non possit, verissimum est. Sed quid ad causam? Neque enim libera hominis voluntas carnis affectus est, sed illa quæ carnis affectui repugnare debet, cui obtemperauerit, moritur. Quis nesciat istum carnis affectum legi Dei semper esse contrarium? Lógè autem aliud est liberum voluntatis arbitrium, cui alterutrum, vt aut legi Dei, aut affectui carnis obtemperet, confisum est. Neque enim fieri potest, vt aut legi Dei carnis affectui, aut carnis affectui legi Dei subiectus sit. Liberum autem arbitrium prout voluerit, vel huic, vel illi sese subicere potest. Viciosè igitur argumentaris, teque apostoli locum quem producis, non intelligere probas. Tua ergo conclusio ad eòdè sophistica est, ac si ex eo quòd ignis est calidus, equam non esse frigidam demonstrare velles. Tantum enim interest inter carnem, & spiritum, inter liberum arbitrium, & carnis affectum, quantum inter ignem, & aquam. Ita tertium sophisma tuum haud magis nego.

negoc  
nescit

N  
quàm  
Non f  
boni, f  
de ex e  
hil pos  
mitter  
cundu  
tur. I  
hæc fa  
hoc à l  
habet  
gumét  
simile  
age, a  
Num  
viri au  
cipere  
perit, t  
tur nu  
vuam  
tur nor  
cere h  
vincer  
captio  
iulcem

negoc



negocio discussum à nobis, in fumos vanescit ac defluit.

QUARTA CONFUTATIO.

NON minori sophismate quarto loco quàm superiore usus es. Cùm enim dicis: Non sumus idonei ex nobis cogitare aliquid boni, sed sufficientia nostra ex Deo est. Deinde ex eo inferis, nos omnino in vniuersum nihil posse, dico te fallere, fraudemque committere, quæ propria sophistarum, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter vocatur. Lege Aristotelis Elenchos, & quantum hæc fallacia valeat intelliges. Exempli causâ hoc à Dialecticis adferri solet. Æthiops albos habet dentes, igitur albus est. Captiosum argumenti genus ac sophisticum, cui tuum dissimile non est. Cuius fallaciam vt intelligas, age, alia ei similia proferamus in medium. Num igitur consequens est? Mulier absque viri auxilio concipere non potest, igitur concipere non potest. Ager nisi sementem acceperit, triticum producere nequit, triticum igitur nullo modo producere potest. Palmes vuam non fert, nisi in vite permanserit, igitur non fert. Centurio sine Regis auxilio vincere hostem non potest, igitur non potest vincere. Omnia hæc argumenta tuo similia, captiosa sunt ac sophistica, tuum igitur humilemodi sit necesse est. Hæc non abs re



exempla protulimus, quæ ad hanc materiam illustrandam maximè pertinent, quibus etiam diuinæ literæ vtuntur, Animæ nostra Christi sponsæ dicuntur. Despondi vos vni viro, ait Apostolus, virginem castam vt exhibeam Christo, τὴν ἁγνήν: cui inhaeremus tanquam palmites viti: qui seipsum vocat vitem, & discipulos suos palmites. Corda quoque nostra agro, qui verbi Dei semen recipit, semen verbo Dei, gratia rori sine humori, quo ager rigatur vt fructus adolefeat, non incògruè comparatur. Quid? Nonne milites Christi sumus, & vt ad victoriam peruenire possimus, atque immortalitatis gloriam consequi, in acie stantes spiritali prælio quotidie dimicamus? Vt igitur neque mulier absque viro concipere, neque palmites absque vite, neque vitis absque palmitate, neque ager sine femine, neque semen sine agro fructum adferre, neque miles absque Regis auxilio certam victoriam adipisci potest, ita neque Dei gratia sine nostro studio & diligentia, neque nostrum studium sine Dei gratia & auxilio bonorum operum fructus adferre potest. Vnde diuinitus noster Augustinus: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. A creandis enim hominibus nihil exigit Deus. Quid enim exigeret ab iis qui nondum erant? A reformandis autem & iustificandis

2. Corinth. 11.

Ioann. 15.

Luc. 7.

2. Corinth. 9.

Tomo 10.

serm. 15. de

vitiis Apost.



candis hominibus passim in scripturis exigit  
 ut credant, respiscant, pœnitentiam agant,  
 ad cor redeant, orent, ut remissionem pecca-  
 torum & gratiam accipiant. Habes superius  
 Ambrosij sententiam his verbis: Vult Deus In 1. ad Timoth.  
cap. 2.  
 omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum.  
 Non enim sic vult, ut nolentes saluentur, sed  
 vult impios saluari si & ipsi velint. Vnde  
 Chrysostomus quoque nec voluntatem sine  
 gratia, nec gratiam sine voluntate quic-  
 quam operari posse confirmat. Et Paulus nos 1. Corinth. 3.  
Marcij 16.  
 Dei adiutores vocat. Item Euangelista Mar-  
 cus Dominum suis discipulis cooperantem  
 ostendit. Quæ omnia & scripturarum exem-  
 pla, & doctorum testimonia eò pertinent, ut  
 & fidei nostræ rationem, & auxiliij gratiæque  
 Dei in nobis necessitatem, & argumetorum,  
 imò sophismatum tuorum fallaciam intelli-  
 gas. Sed quid dico tuorum? Non enim hæc  
 tua sunt sophismata, sed istorum qui te quo-  
 que suis fraudibus captum, adhuc irretitum  
 tenent. Quorum ita detestabilem impieta-  
 tem dolosque sacrilegos execror, ut tui me  
 valde misereat. Ita tuam perniciem meum  
 dolorem amor erga te meus facit.

ULTIMUM SOPHISMA VBERIVS  
 TRACTATUR.

SED quoniam Dei beneficio te, mi fra-  
 ter, aliquando istorum & imposturam ac frau-

H 3 dem



dem intellecturum, & perfidiam saniore con-  
 filio declinaturum esse confido, grandem il-  
 lusionum deceptionumq; quibus discipulos  
 suos fallere consueuerunt, aceruum tibi de-  
 monstrare constitui; vt quot ex hoc vno scriptu-  
 ra loco, Nos sine Dei auxilio nihil posse, so-  
 phismata, quot captiones ab istis eliciantur,  
 intelligas. Sic ergo argumentari solent: Sine  
 Dei auxilio nihil potes, nullam igitur bene  
 faciendi potestatem habes, aut quod tantun-  
 dem valet, impossibile est te bene viuere, vel  
 Dei precepta seruare. O bone Deus quid au-  
 dio! Qualis ista conclusio? qualis Dialectica?  
 An quod Deus potest, id tam exiguum est, vt  
 ex eo inferri debeat nos nihil omnino boni  
 posse, quia sine illius auxilio nihil possumus?  
 Cum aliquis tibi dicit te sine alterius auxilio  
 nihil posse, ex eoq; tibi illud impossibile esse  
 concludit, hoc profecto videretur dicere, Is si-  
 ne quo illud non potes, nihil habet potesta-  
 tis, aut si quid habet, minus tamen habet  
 quam par est, aut certe inexorabilis est, neq;  
 vnquam tibi suo fauore auxilioq; subueniet.  
 Ita ex istorum argumentatione sequitur, Deum  
 aut inualidum atque impotentem, aut adeo  
 inexorabile esse, vt homini opem ferre nun-  
 quam velit. Sed istorum argumentum Diale-  
 ctico more explicemus. Quod vt rectum sit,  
 hunc modum habeat necesse est. Sine Dei  
 auxilio



auxilio homo nihil boni potest, Dei autē auxilium vt hominem ad bonum adiuuet, invalidum est: aut certē isto modo, Deus autē homini opē auxiliū mē non feret, igitur homo nihil boni potest. Sed in hoc argumento assumptio siue minor falsa est, ex quo in hac ratiocinatione contra Dei honorem & gloriā nescio quam latere blasphemiam intelligi potest. Hinc enim sequitur Deū aut minus potētē, aut minus bonum esse. Itaque aduersarij in primam rectē interpretādi explicandique scripturas regulam peccāt. Illud enim hoc loco prætereo, illorum argumentum capiosum ac sophisticum esse.

Nos igitur melius, & Dei non modò gloria, sed etiam verbo conuenientius, quàm impostores tui, ad hunc modū argumentamur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia ergo possumus, neque quicquam nobis impossibile est. Nostra namque conclusio hoc fundamento nititur: Deus omnia potest, nosq; vult adiuuare. Sic & Apostolus Dei bonitatē <sup>Philip. 4.</sup> potentiamq; consideras: Omnia possum, inquit, in eo qui me confortat. Et Christus in Euan- <sup>Marci 9.</sup> gelio: Credēti omnia sunt possibilea. Cur id? Quia Dei auxilium efficacissimum est. Ex eo igitur quod Dei auxilium nobis est necessarium, non impossibile aut difficile esse bene viuere, sed potius id esse facile colligendū est.



Deus enim adedò bonus est, vt opè auxilium-  
que suum, quo nihil efficacius, nihil poten-  
tius, petenti deneget nemini.

ADVERSARI EX VNA EADEM-  
QUE SCRIPTURÆ SENTEN-  
tia contraria inferunt atque  
concludunt.

SED ex hoc vno scripturæ loco quem ex  
illorum sententia non rectè producis, contra-  
ria ab aduersariis inferri demòstrandum est,  
vt hinc eorū argutas fraudes ac dolos clarius  
intelligas. Quid igitur isti? Ex hoc, quem di-  
ximus, loco bonum modò facile, modò diffi-  
cile, iam possibile, paulò pòst impossibile esse  
definiunt, prout & ad persuadendū imperia  
quod volunt, eosq; fallendos necessarium, &  
ad studia conatuq; suos exequendos id com-  
modum existimant. Quis nesciat eorum cò-  
munem decantatamq; sententiã, scripturas  
sacras intellectu adedò faciles esse, vt in ijs ni-  
hil obscurum, nihil difficile, quod non ab om-  
ni sexu & ætate legi atque intelligi possit?  
Vnde & nos à se iure meritoq; reprehēdi pu-  
tant, quòd scripturam ab omnibus legi nolu-  
mus, neq; vt pro arbitrio suo singuli eam in-  
terpretentur explicentq; permittimus. Si igitur  
ex iisdem scripturæ verbis, quibus isti bo-  
na opera nobis impossibilia esse probare co-  
nantur, ad eundē modum argumēter, vt scri-  
pturam



pturam intellectu non modò difficilem, sed etiam impossibilẽ esse demonstrẽ, quid de illorum impostura dices? Id verò mihi longè facillimũ est isto modo: Sine Dei auxilio nihil possumus. Scripturas igitur intelligere nõ solum difficile, sed etiam impossibile est. Illud enim mihi facilè concedes, scripturæ intelligẽtiã in bonis iure numerari. Si igitur ex eo, quòd sine Dei auxilio nihil boni fieri potest, bonum *ἀδύνατον*, impossibile esse concludis, scripturam quoque intelligere, quod sine dubio bonum est, homini impossibile esse fatearis necesse est. Longè verò aliter isti argumẽtantur, scripturamq; sacram non obscuram ac difficilem, sed potius planam ac facilem omnibus esse pronunciant, idq; ex eodem loco. Nam absquẽ Dei auxilio & spiritus sancti munere neque scripturæ recte intelligi, neque alia bona opera fieri possunt. Illud iam ab aduersarijs quæro, cur ex vno eodemq; scripturæ loco contraria tanquam frigidum & calidũ colligunt? Cũ bona opera impossibilia esse contendunt, ita argumẽtantur: Sine Dei auxilio fieri non possunt, igitur fieri nullo modo possunt. Porrò cũ à nobis eodem modo vrgẽtur: Scriptura quoque sacra sine Dei auxilio intelligi non potest, ergo nullo modo intelligi potest: non modò negant istud consequens, verũ etiam ex eo,

H 5

quòd

Ioann. 1. 5.



quod Dei gratiam & auxilium facile conse-  
qui possumus, scripturam facilem esse con-  
cludunt. Quæ igitur paradoxa imò ani-  
gmata cum istorum oratione conferri queunt?  
Quis tanta copia & facultate dicendi prædi-  
tus & instructus, quæ oratio tam facunda, ut  
istorum imposturam ac fraudem, quibus im-  
peritam multitudinem capiunt, & mædacio  
fallente decipiunt, cum ex eadem scripturæ  
sententia, ex iisdem Dei verbis pugnantia in se  
se atque contraria colligunt, satis explicet? Nō  
mihi si linguæ ceterum sint, oraq; centum, fer-  
rea vox, omnia technarum percurrere nomi-  
na possim. Sed non his finibus continetur au-  
dacia, nec arguta calliditas paucorum dece-  
ptione contenta est. Nam si aduersarijs respo-  
deam: Quæ fieri potest, ut scriptura sit omni-  
bus adeo facilis atque perspicua, cum eam à  
tot summis doctissimisque viris intelligi non  
potuisse dicatis? statim illud ab ijs audia: Scri-  
ptura sine Dei munere & spiritus auxilio in-  
telligi non potest, ideoq; ab omnibus cōpre-  
hendi nequit. Ergo secundum vos eadem &  
facilis & difficilis, eadem & perspicua & obscu-  
ra vna eademq; ratione monstratur. Quid cum  
ministerorum suorum, qui monachi fuerunt, con-  
tinentiamq; quam professi erant, seruare de-  
bebant, sacrilegas & incestas nuptias defen-  
dere student? Nōne ut castitatem impossi-  
bilem



bilem esse, illosq; continere non posse probet  
& ostendant, eodē argumēto vtuntur, quo scri-  
pturā quoq; facile intelligi posse contēdunt?  
Itaque hoc modo ratiocinari solent: Scriptu-  
ræ sententia est, hominem nisi Dei beneficio  
ac munere continere non posse. Continentia  
igitur homini impossibilis est. Quid ais bone  
vir? Modò aliter loquebaris, cum ex eo quod  
scriptura absq; Dei auxilio & munere intelli-  
gi non potest, eam omnibus facilem ac per-  
spicua esse diceres. Nunc verò te negas cō-  
tinere posse, propterea quod absque Dei mu-  
nere & auxilio cōtinere nemo potest. Cur ex  
vna eademq; scripturæ sententia pugnantia  
contrariaq; infers? Nōne metuis ne ista tua  
fraus, astutia, sycophantia intelligatur ab o-  
mnibus? Sed quoniam ad hanc quæstionem  
isti respondere non solent, ego pro ijs respon-  
debo. Facile intelligebamus, inquit, istos  
principes adeò callidos non esse vt argumen-  
torum nostrorum fraudem atque fallaciam  
perspicerent. Itaque nihil erat quod verere-  
mur, ne ab ijs nostra proderetur astutia. Eo-  
rum autē fauor nobis erat necessarius, vt vio-  
lato à nobis continētiae voto, ijs tanquam le-  
nonibus, impudicitiaq; nostræ patronis vte-  
remur. Tale verò patrociniū vsque adeò no-  
bis necessarium ne sperandum quidem vide-  
debatur, nisi ijs continētiam impossibilē esse  
antè



antè persuasiffemus. Alio autè modo id illis  
 persuaderi probariq; non poterat quàm isto,  
 quo vfi sumus necessariò. Nam si ita non e-  
 giffemus, omni patrocínio ac præsidio desti-  
 tuti non solùm in prælatorum nostrorum ma-  
 nus incidiffemus, verùm etiam ab ijs iuxta  
 leges atque constitutiones ordinum quos de-  
 ferueramus, seuerè coërciti iustas pœnas ac  
 debitas dediffemus. Sapientis est impendens  
 periculum prudenti vitare consilio. Verus  
 quoque sententia est: Nequicquam sapit qui  
 sibi non sapit. *μισῶ σοφίαν ὅστις ἐν αὐτῷ σι-  
 φός.* Sed heus tu, itáne principes ac nobiles le-  
 nones dicendos putas? Ego verò non accusa-  
 toriè, sed, vt ille dicebat, Latinè purè natura-  
 liter loquor quemadmodum à matre didici.  
 Qui ab hinc quadraginta annis eam exerce-  
 bant artem quam isti modò exercent, ij toto  
 orbe terrarum lenones dicebantur, & erant.  
 Nam si quis tum domi suæ Veneris officinã  
 ita instituiffet vt in ea sacerdotibus, mona-  
 chis, monialibus aliisq; mulierculis lecti com-  
 munes essent, illiq; dedicata Deo corpora  
 vel cum publicarum libidinum victimis, vel  
 cum alia qualibet muliere nefaria pollutio-  
 ne fœdarèt, non is Dei Euangelista aut Apo-  
 stolus, sed leno vocabatur, propterea quòd ab  
 ecclesiæ nascentis exordio vsque ad illa tem-  
 pora omnibus Christianis insitum erat atque  
 p. sua-

Cicero in Ver-  
 rem orat. 7.



persuasum, eos qui cōtinētiā voto sese astrinxissent, neque uxorem ducere, neque liberis operam dare, imò verò libidini seruire sine summo adulterij crimine possent, quē admodum etiam in libro de habitu virginum Cyprianus ostendit his verbis: Dum ornari cultius, dum liberius euagari virgines cupiunt, esse virgines desinunt furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequā nuptæ, non mariti, sed Christi adulteræ, & quæ sequuntur. Quales igitur istorū nuptiæ sint habendæ perspicuū est. Ego itaque veram rerum appellationem mutare non didici: vt ijs aliud quo indignæ sunt nomen imponam. Ad hæc istis principibus persuadere operæ precii erat, illos ad intelligēdas diuinas literas non minus idoneos esse quàm theologos, qui atate in earum studio & lectione consumunt. Sed quoniam isti vix literas attigerant, & earum studio incumbere grauabantur, hoc quoque addendū erat, scripturæ intelligentiam non studio & labore, sed Dei munere quod omnibus expositū atque obuium est, comparari. Neque enim avarus aut tenax est Deus, cuius in omnes beneficia iugiter manant, & affluēter exuberāt.

SE D si illi vobis respondissent: Si Dei muna ita facile capiuntur ab omnibus, si adeo expōsita sunt quibusuis atque obuia, cur ergo continentia donum vobis difficilius est quàm



quàm nobis munus intelligēdi scripturas: Si vobis, inquam, huiuscemodi verbis principes respōdissent, in quas angustias vos illorū contrussisset oratio? Sed verisimile est vos istud discrimen à nobilitate nunquam veritos esse, cuius animos tāto in Theologos, quorum officium erat defensio veritatis, odio vos inflammatos esse nō dubitabatis, ut eos nullo modo dignarētur audire. Itaque Theologis (qui soli vobis timendi viderētur, propterea quod ij qualia essent vestra sacrilega & incesta coniugia facile nobilitati ostendere possent) non ratione reiectis, sed vi repulsis, in principum animos ita vos insinuastis, ut ij tāquam vestri lenones impudiciāq; vestræ patroni illa incesta vestra coniugia vi & armis defenderēt.

*Oratio Milone.*

Magna est, iuxta inclyti oratoris elogium, illecebra peccandi impunitatis spes. Quā cum vobis videretis esse propositā, nihil erat quod nobilitatis non solū patrociniō, sed etiā armis tecti, vobis ab illis quondam præpositis vestris, nihil quod à monasterij legibus, nihil quod à cuiusquam severitate metuendū putaretis. Sed quoniam, ut est apud Comicum: Improbus est homo qui beneficium Scit sumere, & reddere nescit. ut ingratitude, in qua nihil mali non inest, notam effugiatis, illis vestris defensoribus omnia sacra & prophana diripienda obtulistis.

Ita



Ita manus manum fricat, & muli mutuū sca-  
bunt. Sed vt ad propositum reuertamur, non  
est dubium quin is animus, ea mens concio-  
natorum, imò impostorum vestrorū fuerit,  
qui non ignorabant illa quæ diximus, argu-  
menta sophistica & captiosa esse, sed quid di-  
cerēt non curabāt, modò nobilitatis animos  
in suam traherent factionem, vt illius patro-  
cinio armisq; tuti, votorumq; suorum ac re-  
ligionis quam professi erāt, abiecto iugo, per  
omnia licentiæ genera liberè vagarētur. Vo-  
bis igitur ô principes, egregiè illi quidem ex  
eo quod sine gratia Dei vota Deo nuncupa-  
ta seruare non possunt, continentiam impos-  
sibilem esse probarunt: vos autem in eos ita  
humani fuistis, vt illorum excusationē tan-  
quam æquissimam rationiq; maximè consen-  
taneam amplexi sitis. Nihil est tam regium,  
tam liberale, tamq; munificum, quàm opem  
ferre supplicibus, fouere afflictos, liberare pe-  
riculis homines. Sed ad te redeo mi frater, à  
teque peto vt in nostros sacerdotes, mona-  
chos, aliosq; quoslibet nostrorum, si fortè ij  
bona opera non faciūt, neque tanta sunt in-  
tegritate vitæ morumq; honestate ac virtute  
præstātes, quantā ab illis fortè desideras, pari  
ac simili æquitate vti velis. Ministri siquidē  
vestri bona opera non modò difficilia, sed  
etiam impossibilia esse vobis persuaserunt,  
idq;



idq; eodem argumento ac eadem scripturæ  
 auctoritate qua se continere non posse com-  
 probauerunt. Quibus cum fidem habeatis,  
 illorumq; incontinetiam excusatam habeatis,  
 à te humanitatis iure peto vt quemadmo-  
 dum ijs bona opera nullo modo fieri posse  
 asseuerantibus credis, ita nobis ignoscas no-  
 strosq; excusatos habeas, si ea quæ præstari  
 nullo modo possunt, non præstantur à nobis.  
 Nihil hac postulatione iustius, nihil æquius  
 cogitari potest. Desinant ergo ministri vestri  
 in perditos nostrorum mores inuectiuas ora-  
 tiones scribere, nec deinceps in cleri vicia di-  
 ferti odiosis atque importunis vocibus per-  
 strepant, vt factionis suæ principes in nostri  
 odium inflamment, eorumq; mucrones in  
 nostrum sanguinè acuant. Nam si nostri mi-  
 nus religiosè atque integrè viuunt, nonne eos  
 cum ministris vestris excusari æquū est, cum  
 illi vos docuerint eandē vtrobiq; non mo-  
 dō difficultatē, sed etiam, vt ita dixerim, im-  
 possibilitatem esse? Certè pares vtrinq; cul-  
 pæ pari vel seueritate damnañda, vel venia  
 digna iudicanda sunt. Cur igitur his abso-  
 lutis illi damnantur? Nonne secundum vos  
 eadē vtrinq; necessitas? Quid ministris ve-  
 stris humanius? quid benignius? qui propter  
 necessitatem nescio quam se venia dignos, a-  
 lios autē quos iuxta illorum sententiā eadem  
 necessi-

neces-  
 rum  
 Por-  
 prob-  
 cipib-  
 noru-  
 istim-  
 delita-  
 lud e-  
 ra fac-  
 illis r-  
 men-  
 nullo-  
 tur, o-  
 ris, vi-  
 im m-  
 mne-  
 tanq-  
 Si fac-  
 lenti-  
 ratio-  
 re nu-  
 niens-  
 sunt.  
 re ac-  
 est d-  
 dem-  
 sint,  
 lueri-



necessitas sequitur, non modò indignos, ve-  
 rum etiam supplicio dignissimos iudicant.  
 Porrò si sacerdotes ac monachos ob suã im-  
 probitatem vitæq; impuritatem à vestris prin-  
 cipibus iure puniri, meritoq; supplicij, bo-  
 norum direptione, morte denique affici ex-  
 istimas, si in illos vestra factio inaudito cru-  
 delitatis ac seuitiæ genere iure grassatur, il-  
 lud etiã crede, hos probos esse, bonaq; ope-  
 ra facere posse si velint. Dum enim hæc ab  
 illis nullo modo fieri posse contendis, & ta-  
 men in illos propterea quòd ea quæ præstari  
 nullo modo possunt, ab ijs minimè præstan-  
 tur, odio inflammatus tanto furore baccha-  
 ris, vide ne te ipse crudelitatis, seuitiæ atque  
 immanitatis accuses, imò te tuo ore conde-  
 mnes, cum in his idem punias quod in illis  
 tanquam iure factum laudas atque defendis.  
 Si factionis vestræ ministros amore, beneuo-  
 lentia, fauore prosequeris, cur de nostris eadẽ  
 ratione non iudicas? Qui si bona opera face-  
 re nullo modo possunt, non crudeliter pu-  
 niendi, sed potius misericordia prosequendi  
 sunt. Si verò probi esse innocentiamq; serua-  
 re ac bonis operibus operã dare possunt, non  
 est dubium quin vestri quoque ministri eo-  
 dem modo continenter casteq; viuere pos-  
 sint, si continentia munus à Deo petere vo-  
 luerint. Omnia quæcunque petieritis patre <sup>LUC. II.</sup>

I

in



in nomine meo, ait Christus, dabit vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. Scitum est illud

De peccat. me-  
sit & remiss.  
Confess. lib. 6.  
cap. 11.

Augustini: Casti non sumus non quia non possumus, sed quia nolumus. Et alibi, cum illam sapientis sententiam explicasset, Nemo potest esse continens nisi Deus dederit. Vtique dares, inquit, si gemitu interno pulsare aures tuas, & fide solida in te iactare curam meam. Igitur si in sententia perseverans nostris sacerdotes ac monachos, propterea quod bona opera non faciunt, à vestris principibus iure occidi, bonisq; priuari dicis, ex ea scripturae sententia qua bonum opus fieri nullo modo posse probare conatus es, contra facilia esse bona opera te iam asserere, atque ad hunc modum argumētari necesse est: Sine Dei auxilio bona opera fieri nequeunt, facilia sunt igitur, non impossibilia. Quid enim nobis potest esse difficile? quid impossibile? si tale habeamus auxilium. Quod cum nostri Doctores viderent, longè aliter quàm vos ex illa quam producitis scripturae sententia in hunc modum argumētantur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia igitur possumus. Nec dubitant cum Apostolo dicere: Omnia possum in eo qui me confortat. Ita quidè Paulus, cuius sententia cū ministrorum vestrorum opinione pugnat *δις δὲ τῶν πατρῶν.*

Philip. 4.

HÆC



Hæc igitur duo in quaestionem vocanda erant, quid ex nobis absque Dei auxilio, quid cum illius ope auxilioque possemus. Sine illo nihil, cum illo, ut ait Apostolus, omnia possumus. Qui cum Dei auxilio omnia potest, is profecto aliquid potest. Et si omnia possibilis sunt credenti, consequens est credentem boni plurimum posse. Quæ cum ita sint, animadvertis frater, te à nobis non solum exarmatum esse, verum etiam tuo gladio iugulari. Nam eo scripturæ loco quo nos maxime oppugnari putabas, & tuum refutamur errorem, & nostræ fidei veritatem ostendimus. Vides igitur quibus fraudibus ac sophismatis vos ministri vestri fallant atque decipiant? Id quoties mihi venit in mentem, quanto me arbitraris dolore cruciari, cum te ijs fidem habere videam qui modò hoc modò illud asseuerantes, tuo candori tam petulanter illudunt? Hinc enim bona opera se facere posse negant, propterea quòd illa sine Dei auxilio non habentur: inde scripturam sacrã facile ab omnibus intelligi posse contendunt, propterea quòd illa intelligentia nisi à Deo non habetur. Et cum ex eadẽ sententia facultatem & difficultatem inferant, ijs tamen credis. Dicunt tibi se continere non posse, quia id sine Dei munere fieri non potest, ideoque illos ab impudicitie crimine absoluis, quæadmodum ut facias à te pe-



tunt, & cū bona opera à nobis fieri posse pernegēt, quia Dei dona sunt, nos tamen secum absolui nolunt, sed potius gladijs vestris interficiēdos obiicunt. Tanta est in ijs æquitas, tanta humanitatis constantiæq; ratio. Tu verò frater, illorum blanditijs ita te dementari finis vt pugnātia inter se contrariaq; credas, Deum ipsum si illi negarent in cælo non esse, forsitan crediturus. O incredibilem illorum calliditatem! ó singulare fraudis genus, summa cum iniquitate, sæuitia, crudelitate coniunctū! Neque verò ignoro te nunquam illorum fraudes & rethnas satis diligēter cōsiderasse, quò fit vt minus mirandum sit te illos dolos ac sophisticata nondum satis acutè vidisse. Sed quoties diuinas literas ab ijs adeò callidè tractari animaduerto, quoties illorum argumentorum, imò captionū venit in mentem, maximè misereor eorum quos illi sic mendacio fallente decipiunt. Quæ cū ita sint, omnes Calvinos, ac Bezas in arenam vocare non dubito. Nam apud quemuis iudicem qui quod bonum, quod malū ac viciosum argumentum sit intelligat, omnes istorum consequētias quibus in tuis literis vsus es, sophisticas, fallaces, captiosas esse mōstrabo. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatē, solertiam, contrarietas omnium infidias facile se ipsa defendat.

An



An non igitur calamitatem tuam iure deploro, cum te desertis ecclesie castris, ac relictis antiquis illis doctoribus ac magistris, istis animae tuae corruptoribus qui diuinarum literarum sanctitatem adeo impie nefarieque violarunt, addictum cum transfugis esse videam? Expergiscere quales expergiscere frater, somnoque isto negligentiae socordiaeque discusso, quae hic ad te scribo mente sincera diligenter attende, ut illorum imposturam fraudemque cognoscas, eaque perspecta ad matris ecclesiae gremium redeas, atque agnitis veris pastoribus tuis, in quos tantum odium iniuria concepisti, salutem tuam credas. Non deerunt viri summa eruditione doctrinaque praestantes, qui te in nostra castra redeuntem excipiant, ac reliquas illorum impostorum fraudes, de quibus hactenus nihil suspicabar, aperiant, erroribusque tuis patefactis viam tibi salutis ostendant. Nonne iam intelligis quam caliginem, quas tenebras illi animo tuo infuderint, ut & contraria simul credas, & tecum ipse pugnes, verbisque tuis fidem detrahas, dum ea aut verbis euertis aut factis? Continentiam, quia Dei munus est, iis impossibilem esse credis, probum ac bonum esse posse neminem existimas, propterea quod id nisi Dei ope ac beneficio fieri non potest. Et quoniam impossibilem esse virtutem arbitraris, illos quidem tuo



calculo comprobas & absoluis, nos verò, quibus virtutem æquè impossibilem esse contedis, dānandos putas. Quæ igitur est ista mentis tuæ caligo? quæ cæcitas? quæ vel Cimmeriæ tenebræ cum hoc fascino conferendæ? Iudicium certè tuum & illud acumen ingenij non modò ab ijs retusum, verùm etiam veneno nescio quo imbutum ac viciatum sit necesse est, ne illorum technas ac dolos intelligere posses. Sentio me hoc loco prolixiorẽ esse, sed dabis amanti in te meo veniam. Salutis enim tuæ desiderium me epistolarem angustiam excedere, pluribusque verbis quàm initio statueram, uti coëgit, ut & aduersariorum imposturam fraudemque perspiceres, & intellectam deinceps maiore studio vitares ac fugeres. Culpa enim illa, bis ad eundem lapidem offendere, vulgari, ut nosti, reprehensa prouerbio est. Satius est recurrere quàm malè currere: *πολιτρομῆσαι μάλλον, ἢ δραμῆσαι κακῶς*. Verùm hæc hæc hactenus.

QVINTA CONFVTATIO.

AD HVC Apostoli Pauli sententia nitentis quam ex epistola ad Philipenses productis: Deus operatur in nobis & velle & perficere. vnde liberum voluntatis arbitrium in nobis non esse concludis. Sed hoc tuum argumentum haud minus captiosum ac sophisticum esse quàm superiora, facilè demonstrabimus,



bimus, teq; Pauli locū non bene intellexisse planū faciemus, vt deinceps Apostolo Petro potius quā tuis impostoribus credas. Illi siquidem epistolas Pauli facillimas esse dicunt. Sed longē aliter Petrus: Charissimus, inquit, *2. Pet. 3.* frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiā scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, loquēs in eis de his in quibus sunt quedā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauāt, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorum perditionem. Cuius auctoritati si fidem habendam putares, nunquam in istam temeritatem & arrogantiam incideres, vt Apostoli verbis istam tuam explicationem tanquam Lesbiam regulam adiungeres: sed Pauli mentem atque sententiam ex antiquis patribus, qui locum hunc, quemadmodum inferius ostendemus, aliter quā tu explicant, disceres. Cæterū vt quod dicturi sumus bene intelligas secundum regulam rectē interpretandi scripturas, quam superius exposuimus, in mentem reuocare debes memoriaq; retinere, non scripturæ partem aliquam, sed totam scripturam amplectendam, ei que toti credendum esse, propterea quod eius nulla pars alteri parti repugnat, quemadmodum etiam in Deo scripturarum auctore non inuenitur est & non, aut vlla contradictio. Itaque summoperè cauendum est ne ita diuinas



literas explicemus, ut est nostra explicatio  
 aut alterius loci destructio, aut aliqua inter  
 scripturæ sententias contradictio possit inferri.  
 Vestri certe magistri in hanc regulam maxi-  
 mè peccat. Sic enim pleraque scripturæ lo-  
 ca exponunt ut ea inter se tanquam gladi-  
 atorum paria committant, scripturamq; san-  
 ctam scripturæ auctoritate destruant & eue-  
 rant. Qua in re honorum animos vehementer  
 offendunt, dum hæretica licentia veteri, qui  
 scripturæ loca quæ inter se pugnare videntur,  
 conciliare solebant, expositionem præ-  
 termittentes, atque calcantes, illud solum vi-  
 dentur habere propositum, illud studium, ut  
 in scripturis aliquid contradictionis inueniant,  
 vnumq; locum alterius perniciter explicatio-  
 ne subuertant. Quod sanè Iuliani fuerit at-  
 que Porphirij, qui contra veritatem ex profes-  
 so studioseq; latrarunt. Porro tu frater, qui ve-  
 ritatis investigationi videris incumbere, cum  
 aliqua scripturæ loca producis ut me volunta-  
 ris libertatem non habere confirmes, quid mi-  
 hi faciendum suades? Scripturæ sententiam  
 cum tua expositione suscipiam? Sed si id fe-  
 cero, alia clarissima Dei verba quæ Dominus  
 in Genesi loquebatur, Sub te erit appetitus  
 tuus, & tu dominaberis illius: tanquam falsa  
 reiciam necesse est. Quid illam Apostoli sen-  
 tentiam qua hominem suæ voluntatis pote-  
 statem

Genes. 4.

1. Corin. 7.



statē habere confirmat? num falsam iudicabimus? Sed hoc absque nefario scelere fieri non potest. An amplectemur vt veram? Sed sententiæ tuæ repugnat. Quid enim his duobus locis clarius ad probandū voluntatis arbitrium liberū, quo non solū cupiditatibus nostris reluctari, verū etiam bonis operibus operam dare possumus, adferri potest? Hæc equidē ita perspicua sunt vt nullius hominis ingenio aut arte in alium sensum detorqueri vllō modo possint. Nam si cupiditati, imò verò si appetitui meo repugnare non possum, certē mentitus est qui id me posse dixit. Si voluntatis meæ non habeo potestatem, profectò falsa sunt Apostoli verba quibus eam me habere dicit. Hoc autem non est scripturam exponere, sed euertere. Quis igitur vestram non miretur audaciam, qua vni aut alteri scripturæ loco, imò verò ei sententiæ quam pro vestro arbitratu ac libidine finxistis, tam obstinatis animis adherere, illamq; adeò pertinaciter defendere consueuistis, vt non solū clausis oculis omnia alia scripturæ loca opinionī vestræ repugnantia prætereatis, verū etiam quod alibi scriptum sit non curetis? Ita plerique errare malunt, eamque sententiam quam adamauerunt pugnacissimè defendere, quàm sine pertinacia quid verius sit exquirere. Sed dicet aliquis: Sic scriptū est, ipsius <sup>Matth. 4.</sup>



Dei verba produce, cur ergo cōtradicitis? Ita  
 & quondam diabolus Christo dicebat: Scri-  
 ptum est: ipsumq; locum facile ostendere po-  
 terat: non tamen à Domino illius veterato-  
 ris ac callidi scripturæ verba recitantis susce-  
 pta sententia est. Quamobrē? Quia hæc al-  
 teri scripturæ loco repugnabat, quo perspicue  
 dictum est: Non tentabis Dominum Deum  
 tuum. Ad eundem modum si sexcenta scri-  
 pturæ loca produceres, vt quod in epistola  
 tua facere conatus es, voluntatis euerteres li-  
 bertatem, citationem tuam peruersam esse  
 dicerem, non quod ita scriptum non sit, sed  
 quod ea mente, eoque sensu quo à te scriptura  
 producitur, minimè scriptū sit. Video siqui-  
 dem sensum tuum cum ipsa veritate, atque  
 adeo cum spiritus sancti mēte pugnare, quæ  
 alibi clarissimè ostendit, vt cum dicit: Sub te  
 erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.  
 Multa prætereo, sed tamen vt hoc illustrius  
 fiat, aliud exempli causâ proferam. Pauli ver-  
 ba sunt hæc: Soli Deo honor & gloria. Quis  
 negat? Ex quibus verbis soletis inferre nos  
 idolorum esse cultores, propterea quod di-  
 uos veneramus & colimus. Scriptum quidē  
 esse confiteor, sed nego illud eo sensu quem  
 affingitis, esse sumendū. Vos enim hanc Pau-  
 li sententiam esse cōtenditis, qui quamlibet  
 creaturam quouis modo veneratur, eum in  
 contu-

1. Timoth. 1.



contumeliam creatoris idolorum esse cultorem. Sed ista sententia menti Apostoli, atque adeo spiritus sancti, quæ in multis alijs scripturæ locis satis perspicue declaratur, manifestè repugnat. Is etenim ipse qui dicit, Soli Deo honor & gloria. alibi quoque ait: Gloria, ho. *Rom. 2.* nor & pax omni operanti bonum. Et illud: *1. Timoth. 5.* Qui bene præsumunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. Et ibidem: Honora viduas *Exod. 20.* quæ verè viduæ sunt. Item alibi: Honora pa *Matth. 16.* tem tuam & matrem tuam. Honora personam senis. Honora medicum. Regem honorificate. *1. Pet. 2.* Honore inuicem præuenientes. En scripturæ sententias quibus septem hominum, qui dii non sunt, genera colere atque honorare præcipimur, utique sine contumelia creatoris. Cum ergo mihi locum hunc Pauli opposueris: Soli Deo honor & gloria: ego quoque tibi illa quæ modò protuli scripturæ præcepta cantabo, scriptumque esse dicam etiam hoc: Gloria, honor, & pax omni operanti bonum. Si scriptura ubique sui similis ac vera est, certè hinc falsa esse non potest. Quid de multis alijs scripturæ sententijs dicam, quibus varia hominum genera venerari iubemur? Quas omnes, si in eo sensu quo vultis accipienda est illa Pauli sententia, falsas esse, ipsumque Apostolum pugnantia loqui, diuinamque literas secum pugnare necesse est. Quo quid absurdius

dius



dius dici possit non video. Nunquam enim secū veritas pugnat, sed mēdaciū ita semper oppugnat ut sibi perpetua stabilitate cōstet.

Nos ergo catholici scripturæ loca conciliamus inter se, Paulumq; secum pugnantem negamus. Diuinas autem literas ubiq; veras agnoscimus & fatemur, Itaque cūm Apollolus diceret, Soli Deo honor & gloria, eum de alio honore & gloria, quā cūm alibi diceret, Gloria, honor & pax omni operanti bonū, loqui dicimus. hīc de honore ciuili, quo non solūm parētes, sed etiam præpositos nostros, omnesq; bonos afficimus: ibi de honore diuino, qui cum homine cōmunicari non potest. Si hanc distinctionem reiecis, sensum quem Apostoli verbis ad eō pertinaciter tribuis, eō pertinere ut scripturam tanquā sibi repugnātem euertas, perspicuum est. Quod cūm Christianæ fidei hostes ipsiusq; scripturæ inimici maximē cupiant, quo loco habendi sint qui eorum perfidiam adiuuant, obscurum non est.

SED ut ad propositum reuertamur, in literis tuis non dissimile peccatum admitis. Certa siquidem ad liberum voluntatis arbitrium, & bonorum operum merita tollenda scripturæ loca producis, reliqua verō quibus ea quæ sic impudenter oppugnas, ad eō perspicue demōstrantur, præterire non dubitas.

Vnde



Vnde aut diuinas literas abs te nunquam le-  
 das esse, sed te ab istis quibus animæ tuæ sa-  
 lutem ita temerè credis, deceptum esse ar-  
 bitror: aut si hæc scripturæ loca quæ ad libe-  
 ri arbitrij probationem à me producta sunt,  
 fortè legisti, cum eorum in tuis literis nullam  
 facias mentionē, verisimile est te non verita-  
 tis inuestigationi studere, sed id tantum age-  
 te ut me quoque circumuenias, ac mendacio  
 fallēte decipias. Quod cum mihi de tuo can-  
 dore persuadere non possim, ijs à quibus de-  
 ceptum te esse video, iure succenseo.

VENIAMVS nunc ad quintum scriptu-  
 ræ testimoniū quod nobis opponis, ut quàm  
 falsum sit illud cōsequens, quod ex eo elice-  
 re conaris, intelligas. Apostoli quidem verba  
 agnoscimus & fatemur: Deus operatur in  
 nobis & velle & facere, sed cum ex ijs tanquā  
 consequens inferas, hominem nihil omnino  
 potentiæ habere, conclusionem tuam vicio-  
 sam esse dicimus, propterea quod ex parti-  
 culari vniuersale aliquid colligit. Neque e-  
 nim ab Apostolo ita dictum est: Deus solus  
 & omnino operatur & velle & facere, quod  
 certè dicendum erat, ut hominem qui est se-  
 cunda causā, otiosum esse nec quicquā age-  
 re, posset intelligi. Illud ergo memoria tenē-  
 dum est, cum duæ causæ aliquem effectum  
 vnā producant, tametsi primæ principalisq;  
 causæ



causæ laus præcipua tribui soleat, tamen ex eo non sequi secundam nihil omnino agere. Exempli causa sit victoria militum virtute ac fortitudine à rege parta. Quam ita commemorabit historia ut tota victoriae laus regi, nõ militi propria esse videatur. Sic enim annales referet: Ille rex hostium vires fregit exercitumq; fudit. Annibal Saguntum expugnauit. Ex quo si quis inferat Annibalẽ cuncta fecisse, milites nihil: nã is præposterẽ scriptoris historiae mentem intelliget, qui cum primo loco regis victoris fecerit mentionem, illis quoque milites, centuriones, tribunos alibi honoris causa nominabit, quantaq; illorum virtus fuerit exponet. Ita scripturę sacre, in quibus Deus hominibus loquitur, illorum morem ac sermonis usum imitari videntur. Quẽadmodum igitur ex historia in qua scriptum est ab Annibale Saguntum expugnatum, si quis inferat à solo Annibale abque militum opera Saguntum fuisse captum, nimium is ineptus ridiculusq; videatur; sic ex his scripturę verbis, Deus operatur in nobis & velle & perficere: qui inferunt hominem nihil neque facere, neque posse, iure ridetur. Sed ex abundanti demus hoc vobis, ut ex Apostoli verbis recte argumentari videamini. Nolo iam nimium urgere. Sit illud quod vultis consequens, tamen ex eo non sequitur  
hominem



hominem nihil posse. Quâquam enim alius  
bencvolentia causa faciat quod ego alioqui  
facere deberem, non est tamen consequens  
me illud facere non posse. Sed hoc tuum so-  
phisma clarius intelligetur cum regulam  
quam supra posuimus, illi admouerimus. Ad  
eundem igitur modum argumentemur quo  
tu, utamurque Dialectica tua, & si consequen-  
tia nostra falsæ non fuerint, te verum intu-  
lisse credimus. Sit igitur hoc è scripturæ pe-  
netralibus sumptum antecedens, ex quo lon-  
gè aliter quàm tu, planeque contrarium iu-  
xta tuæ Dialecticæ regulam concludemus.

Dixit Dominus Abraham: Quia fecisti hanc Genes. 22.  
rem. & Christus de Magdalena: Bonum opus Math. 26.  
operata est in me. Quæro ex te an Dei verbis  
credere debeamus? An fortè cum Paulus di-  
ceret, Deus operatur in nobis velle & perficere, verum dixit? Deus autem cum opus bo-  
num ab homine factum esse dicit, falsum?  
Non est nostrum inter se tanquam pugnan-  
tia Dei verba committere. Sit hoc impiorum  
Luciani, Porphyrij, Iuliani, quorum sacrilegâ  
impietatem vestri ministri, imò magistri, aut  
imitantur, aut vincunt. Sed ut ad rē redeam,  
quæ admodum ex hac Pauli sententia Deus  
operatur in nobis velle & perficere; tibi lice-  
re putas hanc conclusionem inferre, Homo igi-  
tur nihil facit: ita mihi ex Dei verbis quibus  
bonum opus ab homine factum esse dictum est,



inferre liceat: Deus igitur in hoc opere nihil fecit. Vt enim illic Apostolus nullā cooperationis humanæ cum diuinā mentionem facit, ita hîc Deus se homini bonum opus facienti opem ferre non dicit. Si Dei auxilium hîc, tametsi scriptum non sit, intelligendum esse contendis, eodē modo illic hominis cooperationem, tametsi hoc scriptum non sit, intelligendum esse dicā. Vides argumentum tuum ineptū, sophisticū, viciosum esse, cum ex antecedente non minoris auctoritatis, quam tuum, eadē argumentandi ratione cōclusionem tuā repugnantē atque contrariā inferret. Tu ex Apostoli verbis hominem nihil facere, nihil posse contendis; hoc modo ex ipsius Dei verbis, Deum nihil in bono opere neque facere, neque posse, colligam. En in quantum blasphemix barathrū præclara tua argumentandi ratio deuoluta sit. Si tibi ad hunc modū argumentari licet, cur mihi eodē iure non liceat? Atqui & tua & mea conclusio falsa est: scripturarum verò sententiæ, ex quibus sumptæ vidētur, verissimæ. Quis igitur adeo Dialectices imperitus, vt hanc argumentandi rationem viciosam ac sophisticam esse non videat? Quid, quod regulam illam à nobis superius expositam, cuius hæc summa est, vt totam scripturam sacrā veram esse credamus, neque vnū scripturæ locum per aliū destruamus, non sine ingēti culpa calcas & præteris?

Quod  
menta  
nihil a  
pturam  
lisse. C  
vno se  
pugna  
te pet  
Quid  
scriptu  
in nob  
quam  
quid d  
eiusde  
Deus  
& de  
operā  
ergo  
inter  
ris, D  
cende  
Vtrum  
& ver  
hunc  
in ne  
peto,  
mus  
mus,  
inim



Quod cum à te fieri video, tuamque argumentandi rationem modumque confidero, nihil aliud existimare possum, nisi te ad scripturam euertendam omne studium contulisse. Quid enim aliud facere videris, cum ex vno scripturæ loco id colligis quod alteri repugnat, estque contrarium? Ego verò hoc à te peto, vt toti scripturæ diuinæ fidē habeas. Quid hac mea postulatione æquius? Porro scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere. Verā sententia, quam ego libenter amplector. Sed vide ne quid ei de tuo adicias. Contrā alteram tibi eiusdem scripturæ sententiam profero, qua Deus Abrahæ dicit: Quia fecisti hanc rem, & de Magdalena Dominus: Opus bonum operata est in me. Nihil de meo adiciā. Hæc ergo Dei verba mecū amplectere, & omnis inter nos controuersia sublata est. Id si feceris, Deum & hominem in bono opere producendo simul operari nobiscum confiteberis. Vtrumque enim à scriptura demonstratur, & verum est, nec vnum repugnat alteri. Ad hunc modum pax inter nos atque concordia in negotio fidei conciliari potest. A te igitur peto, vt simul & toti scripturæ fidem habeamus, & quod diuinis literis vtrunque adiciamus, id tanquam superuacuum, ac veritatis inimicum, communiter reiiciamus atque

K

da-



damnemus. Scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere. Credo & amplector. Cùm igitur eadem scriptura testetur ab homine bona opera fieri, & ut ea fiant hortetur ac moneat, à te peto vult quoque credas atque suscipias. Illi sententiæ hanc conclusionem adieceras. Homo igitur nihil potest, huic ego addideram, Deus igitur nihil facit aut nihil potest. Istæ duæ conclusiones nostræ sunt additiones, non verba scripturæ, nec vsquam diuinis literis continentur. Hoc igitur iterum à te peto, ut vterq; nostrum suæ additioni renunciatis, soli nudæque scripturæ credat, & inter nos illico pax sequatur. Ita enim & tu verum credes esse quod dico, & ego quod tu proferes in medium, suscipiam, & tanquam Dei verbum amplectar. Sic vtrique vincemus, & pulcherrimæ victoriæ vniusque palmam æqualem & similem gloriam consecuti, non solum de errore triumphabimus, verumetiam eruditionis atque doctrinæ altiorem cõscendemus gradum. Hinc enim in faciendis bonis operibus homines nihil posse arbitraris, inde illa adiectione mea in iisdem operibus producendis, Deum nihil facere me existimare s̄ingebam. Atqui nũc hominem & aliquid facere, & à Deo iuuari dicimus, sine cuius auxilio facere homo nihil posset. Ita legendis diuinis literis vterq; proficimus.



scimus. Porro aliud est, si id quod scripturæ  
verbis de tuo adieceras, adeo pertinaciter re-  
tines, obstinateq; defendis, ut quas adiectio-  
ni tuæ diuinarum scripturarum oppono sen-  
tentias, non digneris audire. Quod si ita abs-  
te fit, nulla ineundæ pacis atque concordia  
ratio inueniri potest. Quale enim est quod  
ita sententiam tuam, non quam de scripturarum  
purissimo fonte hausisti, sed ipsis scripturis  
adiiecisti, sic instituiti defendere, ut me alias  
scripturæ sententias opinioni tuæ repugnan-  
tes atque cõtrarias, quibus nihil verius potest  
esse, concordia causa abiicere necesse sit? Er-  
gõne pax inter nos non erit, nisi ego veritatis  
proditor ac transfuga effectus, abiecto scuto,  
manus tibi dederò, in vestraque castra tran-  
siero? Sed ut ad propositum reuertamur, tolle  
ea que scripturis sanctis vtrunque adiecimus,  
& nihil erit inter nos controuersia. Abiice  
adiectionem tuam, & ego abiiciam meam:  
tum vtraque scripturæ loca, quæ propter ad-  
iectiones nostras inter se pugnare videbatur,  
ambobus vterq; brachiis amplectamur. Igi-  
tur ut diuinas scripturas recte interpretari pos-  
sis, hæc tibi regula proposita sit. Cum duo  
scripturæ loca simpliciter accepta, sibi mu-  
tuò non repugnant, vterq; suscipiendus, vtriq;  
fides habenda est. Quare? Quia scripturæ diui-  
næ non simul nobis traditæ sunt, sed in pluri-



bus libris diuersisq; tēporibus, nō vt id quod  
 in priori dictū erat, posterior emendaret edi-  
 tio, atque ita scriptura scripturā euerteret, sed  
 vt ex hac aliquid disceremus, quod non didi-  
 ceramus ex illa. Prior alioqui vana & inutilis  
 iure cēsebitur, si hanc à posteriore corrigi ne-  
 cesse est. Qui id quod antè dixit, postea mu-  
 tat & corrigit, seque fatetur esse mentitū, eū  
 neque sapientē, neq; virum bonū existimare  
 consueuimus. Deus autē cū multa dixis-  
 set, si ea pōt corrigeret atq; mutaret, nōne  
 stultitię argueretur, & illa infinita sapiētia, &  
 bonitas, sibi dissimilis esse iudicaretur? Cū  
 ergo scripturę sententia sit in Genesi: Sub te  
 erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius,  
 memoria tenendum est, nihil in vllō diuinę  
 scripturę libro postea esse positum, quod ad  
 huius sententię eersionem pertineret: sed  
 quicquid exinde scriptū est, id ad tradēdum  
 nobis aliquid noui, quod antè nesciebamus,  
 illamq; scientiam quam ex priorum librorū  
 fontibus hauseramus, augēdam valere. Cū  
 igitur ex illo Geneseos libro voluntatis liber-  
 tatē in nobis esse iam didicissemus, reliquū  
 erat, vt quę essent arbitrij liberi vires, docere-  
 mur. Quod vt intelligere possemus, prime il-  
 li quam modò commemorauimus sententię  
 multa alia Dei verba successu temporis acces-  
 serunt, ex quibus liberum voluntatis arbitriū  
 vitiis

Gen. 4.



vitis atque peccatis per se reluctari non pos-  
 se, nec satis validum ac firmum esse, nisi Dei  
 niteretur auxilio, disceremus. Ita primæ illi  
 sententiæ hanc alteram adiungimus, non ut  
 illam euertamus, sed ut augeamus, & ut au-  
 diendo, legendoq; Dei verbo, veræ eruditio-  
 nis atq; doctrinæ augmenta capiamus. Porro  
 si id quod initio didiceramus, sequens institu-  
 tio tolleretur atq; destrueretur, nullos certè pro-  
 gressus faceremus, sed priora ædificia diruere-  
 mus, ut noua possemus erigere. Proinde quis  
 vnquã istorum malorũ finis reperietur. Quæ  
 animi quies & secunda tranquillitas à nobis ex-  
 spectari potest? Quis pictorẽ qui imaginẽ in  
 tabula elaboratã sæpius mutat & corrigit, nõ  
 stultissimum iudicet? Non est igitur diuinæ  
 scripturæ librorum nobis tradita multitudo,  
 ut aut vnus ab altero corrigatur, aut ut illi fi-  
 des haberi possit, hic relinquendus esse videat-  
 ur, sed ut in nostram utilitatẽ, nostrumq; in  
 Dei cognitione profectũ omnes recipiantur  
 à nobis. Quare sæculi nostri, quo Dei verbũ  
 partim suscipitur, partim reiicitur, calamita-  
 tem, imò malitiam atq; impietatẽ iure deploro.  
 Cuius mali causam Satanæ calliditatẽ &  
 astutiam esse nõ dubito, ut qui totã scripturã  
 nobis eripere nõ potest, certè dimidiã eripiat,  
 dum subdola persuasione id agit, ut hũc scri-  
 pturæ locũ sic exponamus, ut illum à nobis

K 3 non



nō solūm prætermitti, sed etiā euertere necesse  
 fit. O infelix humana cōditio, quæ terribilissimam  
 hostis decepta consilio, nō solūm veritatis lu-  
 men amittit, sed etiam cū in dēfissimas er-  
 rorū tenebras deuoluta fuerit, tum demū in  
 clarissima scientiæ luce se versari existimans,  
 malo suo gaudet. Sed ad te redeo, frater, quæ  
 ex illis tenebris terraq; caligine ad veritatis lu-  
 cem libenter sanè reuocarē. Amplectere igitur,  
 frater, amplectere scripturā vniuersam.  
 Quid heres? quid dubitas? Quæcunque ver-  
 ritatis spiritus diuinis literis promulgauit, hec  
 vera esse crede. Nihil nec in Deo nec in Dei  
 verbis secum pugnare, sibiq; contrarium esse  
 potest, in quibus si qua videtur esse contradi-  
 ctio, id non aliunde quàm à nostra ignorātia,  
 imò arrogantia proficiscitur. Nos enim Dei  
 verbis, quod nobis pro nostra libidine vide-  
 tur, adiicimus. Nos ad diuinas literas explicā-  
 das eam opinionē quam nostra ignorātia pe-  
 perit, impudēter adferimus. Nos sacrosanctæ  
 scripturæ maiestatem deprimētes, ad nostros  
 affectus accommodamus. Nos Dei verba nō  
 sequimur, sed ad nostram sententiā inflecti-  
 mus. Porro in diuinis literis, si rectè intelligā-  
 tur, nihil est repugnans, nihil contrarium.

Sed, vt ad propositum reuertamur, vis sci-  
 re quæ sit scripturæ consuetudo, cū de no-  
 stris operibus loquitur? Cū virum sanctum  
 de



de suis operibus loquētem inducit, facit eum  
 de illis adeò humiliter moderateq; sentire, vt  
 ea pro nihilo habere videatur. Quod profe-  
 ctò ex illius humilitate procedit. Dum enim  
 is attendit quantum Deo debeat, illiq; maie-  
 stati se adeò curę esse considerat, nihil coram  
 Deo neque se neq; opera sua esse existimat.  
 Vnde clamat & dicit: Quid est homo, quòd *Psal. 8.*  
 memor es eius, aut filius hominis, quoniã vi-  
 sitas eum? Et alius quidam: Loquar ad domi- *Genes. 18.*  
 num meum, cùm sim puluis & cinis. Ita de se  
 pij homines & loquuntur, & sentiunt. Opera  
 verò sua nihili faciūt, sed cùm Dei gratiam,  
 sine qua nihil possunt, attentè considerant, ei  
 in gratiarum actionē totum adscribunt, atq;  
 ita Domino confitentur, Sine te ò Domine  
 nihil possum: quicquid igitur sum, quicquid  
 habeo, tibi attribuo. Ita & inter homines vsu  
 venit. Cùm enim aliquis in eum cui plurimū  
 debet, aliquid officij contulerit, ad hunc mo-  
 dum loqui solet: Nihil hoc est: multo plura  
 beneficiis erga me tuis debeo. Itaq; scriptura  
 diuina hominem aliquē de suis operibus lo-  
 quentem inducens, aut ad illos qui de iis glo-  
 riari, seseque iactare cupiunt, verba faciēs, eos  
 vt humilitati moderationiq; animi studeāt,  
 deprimit. Porrò aliud est cùm in scripturis  
 Deus homini pio loquitur, cuius opera nō so-  
 lum laudat & prædicat maiestas illa diuina,

K 4 sed



sed etiam iis qui bonis operibus incumbunt, bona infinita & æterna promittit. Hinc est illud Origenis: Aliud est, inquit, ex persona scripturæ prophetæ vel Domini aliquem peccatorem designari, aliud est iustum ipsum sui fieri accusatorem, & humiliare semetipsum, ut exaltetur à Deo, & illud quod in ore omnium est, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quos in gloriam eleuare, eorumque bona opera laudare cõsuevit. Inde sunt illa Dei ad

*1. epist. ad Rom. cap. 5.* Abraham verba: Quia fecisti hanc rem, & nõ pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Dominus in euangelio cum Iudas & alij discipuli Magdalensæ factum vituperarent, ac nihili facerent, hos reprehendens: Bonum, inquit, opus operata est in me. Magdalena igitur factum suum nihili æstimabat, sed longe aliter Christus de illius opere iudicabat. An forte cum Christus hoc diceret, metuebatur? Minimè verò, non magis quàm Apostolus Paulus cum gratiæ Dei qua hominem in bonis operibus adiuuat, magnitudinem ostendens, Deus, inquit, operatur in vobis & velle & perficere: quod καὶ ἰσχυροῦς dictum, accipiendum est, quemadmodum illud, quod alibi ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. At qui cum

*Genes. 22.*

*Math. 26.*

*1. Cor. 3.*



cum idē Apostolus aut seipsum, aut alios exē  
plo suo in spem conatur erigere, adhunc mo  
dum loqui non dubitat: Bonū certamen cer- 2. Tim. 4.  
taui, cursum consummaui, fidem seruaui. De  
cetero reposita est mihi corona iustitię, quam  
reddet mihi in illa die Iustus iudex: & que se-  
quuntur. Quid quod alio in loco se plus o-  
mnibus aliis laborasse dicit? Cum igitur Apo- 1. Cor. 5.  
stolus hīc se nihil facere, ibi se plus ceteris la-  
borasse dicebat, verū utrobique dicebat, non  
in eo sensū quem eius verbis attribuitis, sed  
tantum comparatione atque respectu nō so-  
lum illius quod diuinę maiestati debebat,  
sed etiam gratiæ Dei, cuius in bonis operibus  
adminstrandis, & præsidio nitimur, & auxi-  
lio subleuamur. En simplex & aperta, nullisq;  
verborū ambagibus inuoluta declaratio ve-  
ritatis, quam si antè vidisses, quàm Apostolū  
legeres, in tam absurdum scripturęque con-  
trarium errorem nunquam incidisses.

*Quam absurdus error sit eorum qui homines  
nihil agere, sed Deum in eo omnia facere  
sentiunt, vberius explicatur.*

ABSURDUM hunc errorem iure dixi.  
Nam in hoc vestro paradoxo, quo hominem  
ceteris omnibus rebus viliozem facitis, dum  
eum trunco, qui nec sese mouere, nec quic-  
quam aliud nisi id quod in illum proicitur,  
suscipere potest, comparatis, multa sanè non

K 5 solum



solum rationi, verumetiam apparentiam ac veri-  
 similitudini repugnantiam video. Quale enim  
 est illud, hominem ceteris rebus excellentio-  
 rem à Deo cōditum, nihil neque facere neque  
 posse? Atqui nihil esse in rerum natura, quod  
 iuxta suam vim ac proprietatem, quā illi Deus  
 opifex cōtulit, nō aliquid agat, perspicuum est.  
 Ignis urit, aqua humectat, cæli vertuntur, sol  
 lucet, equus portat, canis currit, bos arat, solus  
 homo, tãquam telluris inutile pondus, nihil  
 agit, sed in illo Deus omnia absque illius coo-  
 peratione perficit. Atqui sine Dei auxilio nec  
 ignis urere, nec aqua humectare potest, nō ta-  
 men negabis ista aliquid agere. Cur ergo po-  
 tius hominem, quàm ceteras res, nihil neque fa-  
 cere neque posse dicis? Miror sanè cum ex te  
 audio hominem, cui tot organa, tot instrumeta,  
 tot vires ac potetias actiuas cæteris rebus ne-  
 gatas natura concessit, hunc solum ita instru-  
 ctum, nihil neque agere neque posse, sed vanum  
 ac superuacuum esse. Philosophi sententia est,  
 Deum & naturam nihil frustra fecisse, sed om-  
 nia in rerum natura certis operationibus de-  
 stinata esse. Et isti solum hominem frustra fa-  
 ctum esse contendunt, ut in mundo superua-  
 cuus & ociosus, tanquam sterilis arbor terram  
 occupet. hoc mihi tam absurdum videretur, ut  
 nihil supra, quod à summa cum humana ex-  
 cellentia, tum diuinæ sapientiæ, que nihil vn-  
 quam



quã frustra, quod ad certũ usum finemq; nõ referat, facit, ignoratione proficisci necesse est. Ergo iuxta præclaram istorũ sententiam nihil aliud est homo nisi massa quædã inutilis, quæ in orbe terrarũ nihil agat, sed tantũ terrã occupet, aliisq; rebus impedimento esse videatur. Ad nihilum igitur valet, nisi vt tanquam sal infatuatum è rerum natura exterminetur. Hoc me in vestra opinione plurimum offendit.

## ALTERA ABSVRDITAS.

NON minus absurda est illorum sententia, qui vt hanc Scyllam declinent, & fugiãt, hominemq; aliquid posse, nec frustra conditũ esse fateantur, in eam Charybdim sese præcipitant, vt illũ nihil nisi mali, nullũ opus nisi sibi & aliis perniciosum atque noxiũ facere posse dicunt. De calcaria, vt dicitur, in carbonaria. Tolerabilius enim erat hominẽ à Deo conditũ esse vt nihil ageret, quã vt malè ageret: de illo siquidẽ diceretur, Si nihil boni facit, certè nec mali quippiam perpetrat, neque cuiquam nocet. Iam verò isti dicunt hominẽ esse rem totius mundi miserrimã, propterea quòd nihil aliud nisi sibiipsi nocere possit. Quasi dicerent, Nihil aliud homo potest nisi seipsum occidere, vulnerare, mordere, lacetare, tanquam bestia rabie concitata. Cũ enim in omni animali, simul atq; natum est,

est,



est, natura insitū sit ipsū sibi cōciliari & cō-  
 mēdari ad se cōseruandū, & ad eum statū, &  
 ad ea quæ cōseruantia sunt eius status dū-  
 gēda, alienari autē ab interitu, iisq; omnibus  
 quæ interitū videntur adferre, solus homo ob  
 eā ipsam causam quòd homo sit, sibi prodes-  
 se nō potest, tantūq; abest vt malū declinare  
 ac fugere valeat, vt ipse per singula momenta  
 illud nō solūm arcessere, verumetiā perpetua-  
 re cogatur, nec aliud quicquā nisi opera sibi  
 adeò perniciosa, noxia, pestifera, vt iis nihil  
 perniciosius cogitari queat, nimirum vt sibi  
 suppliciū sempiternum cōparet, facere possit.  
 O miserū hominem, qui seipsum perdere po-  
 test, imò cogitur, prodesse sibi non potest: Ea  
 paradoxū adeò execrabile vt nihil vnquam  
 ei simile audiuerim, adeò absurdū & à ratio-  
 ne abhorrēs vt nihil neq; dici neq; fingi possit,  
 absurdus. Quid enim ad hominis despera-  
 tionē certamq; perniciē, quid ad Dei aucto-  
 ris contumeliā magis tēdit ac pertinet? Nam  
 vnaqueque res secundum vim ac potentiam,  
 quā à Deo accepit, agere debet; homo autē,  
 iuxta istorū sentētiā, nullā vim nisi ad pec-  
 candū accepit: consequēs est igitur vt & pec-  
 care, & seipsum morte afficere debeat sempit-  
 terna. Itaq; nō solūm adeò furiosus est vt sese  
 mordeat ac laceret, verumetiā seipsum a mor-  
 te nō tēporali sed aeterna debet afficere. Qui  
 enim



enim peccat, animā suā nō solūm odit, verū-  
etiā occidit. Quā cū ita sint, videtur mihi  
hæretici nostri sic affecti cōtra Deū & homi-  
nē, vt quicquid mali dici vel cogitari possit de  
Deo vel de homine, id dicere velint, scriptu-  
rāq; malè intellecta, ad ea persuadēda abuti,  
cū tamē ad declarandā Dei erga hominē  
summā bonitatē scripta sit, nō ad vllā crude-  
litatē insinuandā, quo nulla vsus est aliquādo  
in genus nostrū. Certè peiorē faciūt hominū  
in hac vita cōditionē, quā damnatorū, qui  
sicut nō possunt nisi peccare, ita neq; puniū-  
tur de nouo pro vllō peccato. Homo autem  
viator, aiunt hi, nō potest etiā nisi peccare, &  
tamē pro quolibet peccato æternā pœnā de-  
meretur. Sic aduersarij nō solūm homines iis  
qui cruciatur apud inferos miseriore, verū-  
etiā Deū in illos, quā in ipsos damnatos, ini-  
quiorē & crudeliorē faciūt. Qui si Christi  
verbis crederēt, cuius hæc sentētia est, qui pec-  
cauerint, eos ob suas culpas propriaq; pecca-  
ta sempiternis adiudicādos esse suppliciiis, nō  
ita in Dei creatoris cōtumeliā impiis vocibus  
obstreperēt veritati. Quid enim illo Deo cru-  
delius, quid immanius cogitari potest? qui ho-  
minē, quo nihil in rerū natura præclarius, ni-  
hil excellentius finxit, vsque ad eū miserabili fi-  
ni destinauit. Ignis, aqua, cūcta elemēta, de-  
niq; pecudes, cū id quod illis natura insitū  
est,



est, faciāt, nō puniūtur, solus homo, inquit, iste, nihil aliud nisi peccare potest, sui tamen peccati sempiternas dabit pœnas. Remoue quęso frater, remoue è cōspectu nostro huiusmodi blasphematores diuini nominis, ne impias eorū voces audire cogamur. Quis enim vsque adeo sacrilega verba, quis tā abominabilē impiāq; sentētiā patienter audire possit? O mōstra, portēta, prodigia, in vltimas terras deportāda! O sacrilegos homines, imō demones! qui nō solum de homine, præclarissima creatura, verum etiā de Deo, eius auctore, tā absurda cōfingitis. Ista siquidem vestra vox est, homo ad id solū factus est, vt sese occidat & destruat. Quid igitur is Deo debet, quo nihil nisi malum accepit? O Satan Satā! certē nūc solutus es, alioqui mētibus hominū tam absurdas impiasq; opiniones ingenerare non posses. O miseri homines, & toto lachrymarū fonte plangēdi! certē à Deo derelicti in reprobū sensum incidistis, vt vidētes non videatis, nec audiētes audiatis. Quare mi frater ab iis quęso te segrega, ne te quoq; vltio diuina cum iis pariter inuoluat atq; consumat. Quid aduersarij & faciāt & doceant, attente quęso cōsidera: qui cum nihil nisi Dei laudē & gloriā sibi propositā esse dicant, de Deo tamē tā absurda & à ratione aliena, tā impia, tā execrāda prædicāt, vt cui illa iure tribuūtur,

is Deus



is Deus esse nō possit, qui etiā si Deus esset, ab homine tamē propter eximiā in illū crudelitātē atq; s̄auitiā, nulla religione colendus videretur. Non vides Diabolū per eos nihil aliud agere, nihil moliri, nisi vt veri Dei religionē & cultum euertat? Veri, inquā, Dei iustissimi atq; optimi, qui vidit omnia quæ fecerat, & erāt valde bona, quemq; maiores nostri sanctē pieq; coluerunt. Vix teneo lachrymas cū animaduerto nostro s̄culo in Christianissimo florētissimoq; regno cōtra deū nostrū nō modō huiuscemodi opiniones erroresq; confingi, verūm etiā impunē blasphemari, tā tamq; pseudoprophetarū ac Satanę ministro rū, qui torrētis è Stygio, imō Lemano lacu, erūpentis instar orbē Christianū peruaferūt ac populati sunt, esse audaciā, imō licētiā, vt cū certa multorū, qui illis pestibus fidē adhibuerunt perniciē ex illa Geneuę synagoga, tanquā ex putidiss. fonte, hoc errorū ac blasphemiarū, quibus nō solūm ecclesię Gallicanę sanctitas sinceritasq; corrūpitur, verū etiā totius Christianę religionis labefactatur auctoritas, summa cū Reip. clade pelagus redūdaret. O Deo itāne Christiani desipere incipiūt, vt post tantā diuinarū humanarūq; rerū notitiā, tā absurdas de Deo & de homine opiniones admittere possint, quas ne bestię quidē si mētē haberent, admittere vnquā possent?

Iam



Iam Christiani, qui soli olim sapiebant, in-  
piūt soli esse stulti, & non sapere ea quæ Dei  
sunt. Certè animales, bestiales, carnales sunt,  
& ideo ea quæ Dei sunt, nō sapiūt, nō intelli-  
gūt. Ita quæadmodū si eos tæderet esse homi-  
nes, præclarissimū Dei opus, ad pecudū quali-  
tatē redire velle videtur. Quæ cum ira sint,  
cur tuis opinionibus aded absurdis succedat,  
easq; molestè feram, atq; improbè, perspicuū  
est. Quas vt tuearis atq; defendas, hominēq;  
libero voluntatis arbitrio, boniq; alicuius fa-  
ciēdi potestate spoliatū esse persuadeas, nō so-  
lūm de ipso homine illiusq; operibus, ven-  
etiam de Deo absurdissimè dicis & sentis.  
Verūm hæc hæc hactenus.

*Altera huius opinionis absurditas.*

ABSURDUM illud tuum orationis genus  
haud iniuria dico. Cū enim sic loqueris,  
neq; cōmunē hominū inter se loquēdi vsum  
atq; cōsuetudinē, neq; scripturæ sanctæ phra-  
sim imitaris, quam in aliud sermonis genus,  
vt cū tuis opinionibus tam absurdis alienisq;  
cōueniat, mutari necesse est. Nā si solus Deus  
& velle & facere operatur in nobis absq; v-  
la nostra cooperatione, cōsequēs est solū Deū  
velle, quod homo, velle solum Deum facere,  
quod homo facere dicitur. Quis enim ne-  
sciat actiones nō iis qui nihil agūt, sed suis vel  
actoribus vel auctoribus esse tribuēdas? Ignis  
enim



enim calefacit, non ligna vel aqua. Rursus aqua humectat, non situla aqua continens. Si pictor elegantem imaginem pinxit, deinde boui aut asino illud opus adscribitur. Siquid ego desiderem, & hoc ipsum alius, qui nihil minus cupiat, desiderare dicatur, nonne mendacium est, non solum a ratione, verum etiam a loquendi consuetudine profus alienum? Ad eundem modum, cum absque ullo meo motu ullaque cooperatione Deus in me voluntatem producit & creat, si quis me velle dixerit, falsa & a ratione abhorrens erit eius oratio. Cuncta igitur scripturae loca in quibus homo aliquid aut fecisse, aut voluisse dicitur, corrigi, eaque verba quae solum Deum fecisse & voluisse significant, iis subrogari necesse est. Nam iuxta vestram opinionem atque sententiam, falsa sunt illa scripturae verba, homo aliquid aut fecit aut voluit. Qui si nihil potest velle, cur illi divinae literae voluntatem attribuunt? Si nihil facere potest, cur in scripturis aliquid fecisse dicatur? Qui nihil neque vult neque facit, qua ratione aliquid aut fecisse aut voluisse dicendus est? Hoc si verum est, quid falsum sit non video. Vera enim est propositio, cum ea res de qua sermo est, ita se habet quemadmodum verba significant, falsa, cum aliter. Si igitur aliter homo se habet, quam scripturarum verba significant, quare illum aliquid aut fecisse aut voluisse declarat,

L scriptu.



scripturæ sententiæ falsas esse perspicuum est. Ergo corrigendæ sunt, imò verò de scripturæ albo tollendæ, nō solūm quòd fallæ sint & vanæ, sed etiam quòd orbi terrarum summam perniciem attulerunt. Nam si vera est vestra sententia, multis bonis viris piisq; hominibus, vt maioribus nostris qui Dei, verbo simpliciter credendum putabant, illa scripturæ verba, quæ simplices illos & apertos homines in eum præcipitarunt errorem, vt hominem aliquid & velle & facere arbitrarentur, exitio fuerunt. Quæ cum ita sint, vos Dei vel consiliarios, vel magistros fuisse operæpreti erat, vt illum alio sermonis genere quàm in scripturis suis vsus est, vti doceretis. In iis enim hominem nō solūm aliquid voluisse, sed etiam fecisse dicit, illique opera quædam attribuit: imperitè sanè, ne dicam falsò, iuxta præclaram noui vestri euangelij sanctitatem. Sed quoniam Deus in scripturis grammaticè vestra præcepta non curat, hanc certè, nisi fallor, consuetudinem, quæ ab initio in hominum sermonibus vsuque versata est, vt homo aliquid vel voluisse vel fecisse dicatur, libenter emendaretis. Non ergo amplius dicendum est, Ille vult ire Romam: sed potius, Deus vult ire Romam. Dei enim est omne quod aut volumus aut facimus. Ita deinceps dicere non licebit, Homo vult bibere: sed dicendum



Secundum est, Deus vult bibere. & quicquid est  
eiusmodi, sic pronunciarī oportebit. Sed na-  
tura, quę audire non sustinet hominē in hoc  
mundo nihil agere, nos ita loqui docuit. At-  
tamen eam ad istorum normam & amissim  
qui in scripturis sanctis, id quod ante illos ne-  
mo neque intelligere neque videre potuit,  
lynceis oculis acutissime quę viderunt, exigi,  
imò corrigi necesse est. Sed ad te redeo mi fra-  
ter, illud quę tuum peracri iudicium ita cali-  
gine offusum esse non arbitror, vt quàm ab-  
surda sint ista, si in vsum inducerentur, vide-  
re non possis. Opinionem ergo tuam falsam  
& à recta ratione abhorrentem esse mihi cre-  
de, ad quam, nisi diuinę literę corrigantur, &  
humani sermonis vsus atq; consuetudo mu-  
tetur, nos accommodare nō possumus. Illud  
tibi persuade, Spiritum sanctum, cuius instin-  
ctu prophetę & Apostoli ita locuti sunt, opti-  
mē scire quo sermonis genere vtendum sit:  
qui cum aliquanto melius quàm homines,  
rerum atque verborum proprietatem intelli-  
gat, sine certa ratione nunquā ita locutus est.  
Si homo nihil neq; facere, neque velle posset,  
nunquam (mihi crede) Deus, id est, ipsa veri-  
tas, eum aliquid posse dixisset. Vides dū istis  
tuis ministris, imò impostoribus, nimis teme-  
rē & improvidē fidē adhibes, in quas absur-  
dissimarum opinionum plagas, in quę retia



te ipse conieceris? Porro si tot rationibus & exemplis à me prolatis, tanquam multis absurditatibus in tuo errore deprehensis atque delectis, tibi fortè non satisfeci, iure abs te petere videor, vt quemadmodum te diuinis literis fidè habere fingis ac simulas, ita etiam te vera facias, iisq; omnibus credas. Vt igitur

*1. Cor. 3.* Apostolo credidisti cùm dicit: Deus operatur in vobis & velle & perficere. ita eidem crede dicenti: Hoc vobis vtile est, qui nō solum facere, sed & velle cœpistis ab anno superiore. Crede Christum ipsum cùm de Magdalena diceret: Bonum opus operata est in me, non esse mentitum. Hoc igitur & Christo, & eius Apostolo, imò tibi ipsi, nā hīc tua res agitur, præsta beneficium, vt vtrunque verum dixisse credas. Quid discipulum cum magistro, Apostolum cum Christo, præconem cum iudice committis? An illos inter se diffidere arbitraris? Certè quorum iam est in cœlis animorum summa cōsensio, eorum in terris non pugnat oratio. Quēadmodum ergo magister bonū opus ab homine fieri prædicat, ita discipulus vt illud faciamus admonet, dicens: Dum tempus habemus, operemur bonū. Gloria enim, vt alibi idem Apostolus ait, & honor, & pax omni operanti bonum. Item: Vnusquisque propriam mercedē accipiet secundum suum laborem. Quid ais Paule? Paulo antè dicebas:

*Galath. 4.*  
*Rom. 2.*  
*1. Cor. 3.*



bas Deum in nobis operari & velle & perficere, nunc autē de nostro labore differis. Quī fieri potest vt nobis proprius sit labor, cū iuxta istorum qui se discipulos tuos iactant, sententiam, nihil neque faciamus, neque omnino possimus? Quomodo tu dicis: Referet vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum? An tecum ipse pugnas, tibi que contradicis? Nihil profectō minus. Sed nostra cū incredulitas, tum ignorātia, imō verō quorundam superborum hominū pertinacia in causa est, vt in Apostoli scriptis pugnantia quēdam esse videantur. Vt cū illius verbis de nostro aliquid adicimus, nostrāque sententiā nihil contrarium recipere aut credere sustinemus. Nūquam enim Apostolus dixit solum Deum absque nostra cooperatione totum & velle & perficere in nobis operari. Illius quidē agnosco sententiā, Deus operatur in nobis & velle & perficere, sed vnde hæc verba, *Solus & absque nostra cooperatione*, nisi de tuo? quæ si Apostoli verbis nō addidisses, errori tuo congruentē sententiā nō haberes. Nego igitur secū pugnare Paulum, nego in eius epistolis vnum locum alteri esse contrarium. additionē autē tuam illius verbis contrariam esse dico, cui vt crederes, eamque defenderes, tam multa scripturæ loca, quæ cū additione tua pugnant, nec conciliari vlt



lo modo possunt, non solum pessundas & prateris, verum conaris euertere. Tolle mihi hanc tuam adiectionem, & statim Paulus non modo secum, verum etiam cum Christo, id est cum ipsa veritate, consentiet. Neque enim ignorat Apostolus Deum tanquam principium agentem in nobis operari & velle & perficere, sed hominem quoque nouit Deo concurrentem, ut ita dixerim, & cooperantem, cuius adiutores nos esse disertè pronunciat. Hæ profectò duæ sententiæ, quas in Apostolo legimus, non pugnant inter se, sed tu ista tua adiectione, quam pro Apostoli verbis mihi obtrudis & veditas, consensionem atque concordiam scindis. A te igitur peto, si qua te salutis cura tangit, si quod est in te pietatis vestigium, si illa Dei maledictionem, quam iis qui scripturæ verbis aliquid adiiciunt, veritas comminatur, metus, remoue illam tuam adiectionem, crede deinceps Apostoli verbis, & inter nos illic pax sequetur. Alioqui fieri nullo modo potest, ut pro Dei verbo tuam adiectionem scripturæ contrariam amplectamur, eoque impietatis auctorem teo tecum redeamus in gratiam. Nam si amici esse non possumus, nisi hæreticis manum dederò, leuius tuas inimicitias, quam illorum amicitiam sustinebo. Crede igitur matrem ecclesiam sponsi sui nosse vocem, alteriusque sermonem à Christi verbis

1. Cor. 3.



bis facillimè posse discernere. Atque utinam illius sequerè prudentiam, nunquam in illud perfidiæ barathrum incidisses. Nunc autem quia quorundam homuncionum sententiam, quam velut ex scripturæ fontibus haustam, verbo Dei contra ipsum Dei verbum adijciunt, pro veritate complexus es, multo erroris luto oblitum, imò implicatū, vix emergere posse te video. Atqui complura sunt scripturæ loca in quibus homines aliquid voluisse aut noluisse, fecisse aut non fecisse dicuntur, & tu me vis istorum siue adiectionem siue sententiam cum diuinarum litterarum auctoritate pugnantem atque contrariam amplecti? Non faciam, ne tu quidem si sapias, & si salutis tuæ vis aliquam habere rationem, erroremq; vitare & fugere. Vis scire quàm insigni cōcionatores, imò impostores tui calliditate sint vsi? Certè ut te fallerēt atque deciperēt, in primis hanc suā adiectionē Dei verbum appellare non dubitarunt: deinde quia illorum adiectionem atque sententiam pro Dei verbo nolebamus amplecti, in nos latrāre cœperunt, indignum facinus esse clamantes, Verbum Dei à nobis respui ac reijci. Quæ cum in nos impia vomuisset audacia, iis temerè credidisti. Hinc igitur illa tua præclara sententia, quam in tuis literis contra Romanam ecclesiam ferre non dubitas,



cum censoria virgula sumpta, eam contra Dei verbum, contra scripturæ auctoritatē docere pronūcias, hominē aliquid boni facere posse. Atqui istud quod Verbum Dei vocas, contra quod ecclesiam docere vis, nihil aliud esse nisi additionē vestram, quam Dei verbo contra Dei verbum Pseudopropheta vestri addiunt, planum fecimus, quemadmodum et iis quę in hoc loco disseruimus, liquidō intelligere potes. Ministrorum namq; vestrorum omnem fraudem imposturamq; deteximus, illosq; cuniculos quibus arcem veritatis euertere moliebantur, deprehendimus. Restat vt ad sextū epistolæ tuę argumētum veniamus.

## SEXTA CONFUTATIO.

SEXTVM igitur argumentum tuum ex horum euangelij locorum vitiosa interpretatione sumptum est, Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum. Item, Compelle eos intrare. Quibus ex locis nos liberū voluntatis arbitrium non habere concludis. Eodem argumentandi modo, neq; Christianum, neque Angelos sanctos libero arbitrio præditos esse monstrabo. Nam de Christo in euangelio dictum est: Et coegerunt eum, nimirum ex discipulis eius duo, vt secum intraderetur hospitium. Quid in Genesi? Nonne hæc disertè scripta sunt? Compulit Loth, illos nimirum angelos, vt diuerterent ad eum. Sic igitur



igitur tuo more argumētor. Discipuli coëgē-  
runt Christum, & Loth angelos cōpulit, neq;  
Christus igitur, neq; angeli habuerunt liberū  
voluntatis arbitrium. Si tuum argumentum  
ad probandum in nobis nō esse voluntatis li-  
bertatē valet, valebit & meum, quod ex cla-  
rissimis scripturæ locis, neq; in Christo, neque  
in angelis eius liberum fuisse voluntatis arbi-  
trium, eodē modo probat. Sed hoc perspicuē  
falsum est. Consequēs est igitur & tuum esse  
vitiōsum, ex mala scripturæ intelligētia sum-  
ptum. Animaduertendum est igitur hæc ver-  
ba, trahere, cogere, compellere, nō significare  
vim aliquā, cūm ad hominis voluntatem ad-  
mouentur, sed tātūm vehementē quandam  
persuadendi rationē, quæ precibus, exhorta-  
tionibus, supplicibus verbis fieri consuevit.  
Cūm verò actionē aliquā circa corpus osten-  
dunt, tum demum necessitatem vimq; signi-  
ficant. Hoc orationis genere nonnunquā ipse  
vteris. Cūm enim ab aliquo multis precibus  
exoratus fueris, tum vt illi concederes quod  
petebat, te coactum fuisse dicis. Ad hūc mo-  
dum orator, cūm audiētium mouet affectus,  
iisq; quod vult dicendo persuadet, audito-  
rum suorum animos in sua potestate habere,  
illosq; in quancunque voluerit partē flectere  
dicitur. Orpheum non feras modò, sed saxa  
etiam syluasq; traxisse, posteritatis memoriæ

L s prodi-



proditū est. Vnde est illud poëta: Trahit sua quemque voluptas, & tamē hīc nulla vis ad trahendū adhibetur. Inde est & illud Iacobi: Vnusquisque tētatur à cōcupiscētia sua abstractus & illectus. Voluntas igitur hominē ad se trahit, non vi impulsū, sed cuiusdā suauitatis illecebris delinitum, qualē in Cantico canticorum sponsa cupiebat, cūm sponso diceret: Trahe me post te, in odore curremus vnguentorum tuorū. Hoc ergo modo nos ad Filium trahit Pater, nō vim ac necessitatem adferens, sed multis de causis illum & sequi, & amare persuadens. Hoc quoq; modo verbi Dei prædicatoribus dicitur, vt ad regni cælestis conuiuium inuitatos intrare compellant, id est, vt iis instent opportunè, importunè arguant errantes, desides obsecrent, increpent delinquētes, quemadmodum discipulū suū Paulus hortatur. Hanc autem compulsionē non esse violentam, neq; liberæ voluntatis arbitrio quicquam detrahere perspicuū est, ex eo quòd de iis qui ad cœnam inuitati erant, Etangelista ait: & nolebāt venire. Deus quoque hoc modo cogi dicitur, cūm à nobis importunè rogatur, & vt à nobis ita cogatur, multis rationibus atq; exemplis ipse nos incitat. Vnde & Moyſi ardentissimis precibus le tanquam vi quadā retineri, imò cogi fatebatur, cūm ei diceret: Dimitte me, vt irascatur furor

Iac. 1.

2. Tim. 4.

furo



furore meo: & quæ sequuntur. Hæc hominis coacti videtur oratio. At tamen neque negabis, ut equidem existimo, Deum habere liberum voluntatis arbitrium, neque eò impudentiæ processisti, ut dicas, ei vim aliquam adferri posse. Suorum igitur preces liberè exaudit, nulla necessitate compulsus, sed libertate voluntatis adductus. Ex quo hæc verba, trahere, cogere, compellere, non magis tibi ad evertendam humani, quàm mihi ad tollendam & angelici, & diuini arbitrij libertatè fauere, perspicuum est. Cui igitur obscurum esse possit, te ad confirmandam opinionè tuam, & præposterè scripturarum verba proferre, cum ea non solum male intelligas, sed etiam peius exponas, & illud argumentum tuum captiosum ac sophisticum esse, cum eodem modo falsum aperte concludam & colligam?

## SEPTIMA CONFUTATIO.

NEC minus sophistica est septima allegatio tua, quæ non supra verbi Dei petram fundata, sed supra viciosam ac malam scripturæ intelligentiam posita, diu stare non potest, sed sua sponte procumbit. Ex iis enim quæ & à propheta de immutatione cordis humani in noua lege futura, & à psalmista scripta sunt hoc modo: Cor mundum crea in me Deus, & *psal. 50.*  
spiritum rectum innova in visceribus meis. Itè alibi: Conuerte nos Deus salutaris noster: & *psal. 80.*  
siquid



siquid est eiusmodi, tuo more concludis, hominē liberæ voluntatis arbitrium nō habere, sed omnia quæ in illius conuersione, cordisq; immutatione geruntur, sic à Deo fieri, vt ab homine nihil fiat. Cæterum vt tibi in hac parte respondeam, in primis à te peto frater, quod etiam superius memini me petisse, vt nō alicui scripturarū parti, sed omnibus diuini scripturis fidem habeamus. Cū illud b Psalmista producis in medium: Cor mundū crea in me Deus. Item: Conuerte nos Deus salutaris noster, scripturæ verba libenter amplectens & exosculans, prophetā à Deo recte petentē, quod is cōcedere & posset, & velle agnosco. Porrò si apud prophetas hominē à Deo rogari demōstro, vt cū ei dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: à te peto, vt id à Deo recte fieri, atq; ab homine aliquid, quod ab illo prestari posset, postulari, tibi quoq; persuadeas. Quemadmodū igitur ex hoc, quod Deus ab homine rogatur vt ipsum conuertat, Deum in peccatoris cōuersione aliquid facere cōcludis & colligis, ita ex eo quod homo rogatur à Deo, vt ad illum se conuertat, hominē in sua cōuersione ad Deū aliquid facere pari ratione concludas necesse est. Hac enim conditione Deus nos ad se cōuertit, si ad illum cōuerti velimus, imò si nos ad illum conuertimus. Alioqui ad illū frustra  
clama-



clamamus: Conuerte nos Domine: si omnia  
 expectantes à Deo, quod in nobis est præsta-  
 re negligimus . facile igitur inter nos, in hac  
 quidem parte, poterit conuenire, si quemad-  
 modum utrūque Dei verbum est, ita utrūq;  
 verum esse credideris. Tum enim vti sem-  
 per credidi, in nostra cōuersione hinc Dei au-  
 xilium nobis necessarium, tecum esse credā.  
 Inde tu mecum hominis tanquam aliquid a-  
 gentis, cōoperationē requiri credes. Vnde qui  
 ait, Conuerte me Domine. idem alio loco di *Psal. 118.*  
 cit, Conuerte pedes meos, id est, affectus  
 meos, in testimonia tua. Quēadmodū enim  
 Deum rogamus vt nos ad sese conuertat, ita  
 Deus à nobis, vt ad illū conuertamur, exigit.  
 O quā facilē hac re conciliari possemus, si  
 vtrunque *φιλαυτία* & concertatione dēposita,  
 semel totam scripturam vellemus amplecti.  
 Nihil hīc à te frater difficile, nihil iniquū po-  
 stulo. Tu mihi hinc vnum prophetam Deo  
 supplicantem producis in medium, atq; di-  
 cētem: Cor mundū crea in me Deus, id est,  
 laua cor meum . ego tibi Deum ipsum apud  
 alterum prophetam nos velorantem vel hor-  
 tantē ostendo. Lauamini, inquit, mundi esto *Isai. 1.*  
 te, auferre malum cogitationum vstrarum.  
 Et alibi: Laua à malitia cor tuum. Dauidis *Hierem. 4.*  
 orationē à te recipio. Cur tu à me, imò à Spi-  
 ritu sancto, Dei orationē, qua te, vt cor tuum  
 laues,



laues, admonet, reiiciendam putas? Nisi forte  
 solū Deum in te laborare vis, tū verò in Ep-  
 curi castris, imò in Adonidis hortulis ociosus,  
 interim vt de peccatorum tuorum cœno te  
 sine vllō tuo studio ac labore Deus educe-  
 expectas. Sed non sic itur ad astra. Vult enim  
 Deus nos operi manum admouere, neq; oc-  
 fantes, sed enitentes auxilio suo lubleuare co-  
 suevit. Scitum est illud Hesiodi: *ὁ δ' ἀπὸ  
 ἰδρωτῶν θεοὶ ἀροπαγεῖσθαι ἐπιταύ.* & quæ sequi-  
 tur, quod à nostris ita reddi solet, Virtutē pe-  
 fuere Dei virtute parandam. Illa quoque Au-  
 gustini sentētia veniat in mentē: Qui creatus  
 te sine te, nō iustificabit te sine te. Quæ cum  
 ita sint, quàm & rationi consentanea, & scri-  
 pturis conueniens sit oratio nostra, perspicua  
 est. Nec dubium est quin tua differendi ratio  
 sit eiusmodi, vt dum vnum scripturæ locum  
 respicis, alterum destruas. Hæc tua pietas est,  
 ita Christianam religionē à tuis colere ac ser-  
 uare didicisti. Sed quid veritatē diuidis? Cur  
 non potiùs scripturam sacram aut totam ve-  
 ram, aut totam falsam esse credis? Et quomò  
 vos, qui de Caluini schola, tanquã ex equo  
 Troiano prodistis, ita fidem vestram iactate,  
 ita de ea gloriari soletis, vt soli ex omnibus fr-  
 deles dici velitis; sit ea fidei vestræ amplitu-  
 do, quàm illud vocabulū gloriosum, quod ce-  
 teris ereptū, vobis solis arrogatis, meritò po-  
 stulat

stulat.  
 senten-  
 truca  
 trudu  
 qua m  
 senten-  
 nunci  
 tanqu  
 ces, c  
 tuã E  
 demn  
 tatē d  
 stunci  
 opric  
 est. T  
 in hoc  
 ciliari  
 confē  
 fatear  
 script  
 cogni  
 prate  
 sint, q  
 prude  
 verbo  
 laba, c  
 test, in  
 vno lo  
 uertit



stulat. Ergo deinceps nolite integras scripturę  
sententias reiicere, vt dimidias quasdam, atq;  
trúcatas, quas impostores illi vestri vobis ob-  
trudunt, mordicus retineatis. Cùm igitur ali-  
qua materia tractanda erit, antequam de illa  
sententiã feras, quid de ea tota scriptura pro-  
nunciet, diligenter ac maturè considera, ne  
tanquam fatuus iudex de re incognita iudi-  
ces, quod híc fecisse te video, dum matrem  
tuã Ecclesiam, & quidẽ inauditã, temerè cõ-  
demnas, cùm illã contrã scripturarũ auctori-  
tatẽ de liberę voluntatis arbitrio docere pro-  
tuncias. Atqui non illius sententiã, sed tuam  
opinionẽ scripturę contrariã esse perspicuum  
est. Tuã igitur fidei angustia & paruitas nos  
in hoc Religionis negotio conuenire atq; cõ-  
ciliari nõ sinit. Ego enim à te totius scripturę  
confessionẽ exigo, ego vt eam totã veram esse  
fatearis, postulo: tu verò cùm tantũ aliquã  
scripturarum partem recipias, omniũ tamen  
cognitionẽ ita tibi ac tuis arrogas, vt ad nullũ  
præterea existimes pertinere. Quæ cùm ita  
sint, quis aded cæcus, vt tuam iniquitatẽ im-  
prudentiãq; non videat? Ex vno siquidem  
verbo, sed quid dico verbo? ex vna propè syl-  
laba, quicquid de aliquo argumento dici po-  
test, imperitè sanè cõcludis & colligis, atq; ex  
vno loco, in quo de eo quod inter nos cõtro-  
uertitur, nulla sit mentio, id falsum esse con-  
tendis.



tendis. Cùm ergo Dauid ait: Cor meum crea in me Deus: num hoc illi propositum erat, querere, vtrum in sua cõuersione homo aliquid faciat an nõ? Minimè verò. Sed id, quod sibi necessariũ nouerat, à Deo postulabat. Ad eundẽ modum, cùm Deus homines, vt ad se conuerterentur, oraret, hanc quæstionẽ, vtrum gratiæ suæ auxiliũ, hominibus ad conuersionem necessariũ esset, tractare nõ instituerat, sed id solũ ab homine, quod requirebat, ad verã pœnitentiam, & vt Græci significantius dicũt, μετανοια, illi necessariũ erat: nimirum vt si homo Deum ad se conuerti, illiusque auxiliũ & fauorẽ sibi adesse vellet, ad eum se conuerteret. Cùm igitur ex aliqua sententiola, quæ de altera cuiusdam materiæ parte agitur, aut totius argumenti resolutionẽ inferre, aut quicquid in illa sententiola dictũ non est, falsum esse concludis, nõne stultissimè facis: tanquam si diceres, quicquid in eo scripturæ loco positũ non sit, verum esse nõ posse. Hæc est à loco; ab auctoritate negatiue arguere, quod quàm sophisticũ sit, nullus ignorat. Argumentum igitur tuum se habet ad hunc modum. Dauid cùm diceret, Cor mundum crea in me Deus: de eo quod ad mundandum cor nostrum facere debemus, nihil dixit, homo igitur in sua conuersione nihil facit. Hoc modo Christum de Virgine natum non

non est  
Dauid

A r

his ex  
test. S

vitiosus  
fario,

uabor

postor

vt alio

fallac

rum v

tur in

est, ea

nem r

strare

nostra

purga

taris

mine

quico

tis ar

Li

tari :

Dauid

in to

eum

non



non esse concluderes. De hoc enim eo loci  
David nihil dixit.

*Huius sophismatis vberior explicatio.*

APUD Rhetores vitiosum dicitur oratio-  
nis exordium, quo etiam aduersarius vti po-  
test. Sic Dialectici argumentum malum &  
vitiosum esse dicunt, cum ei simile ab aduer-  
sario, & contra nos concludi potest. Non gra-  
uabor hoc loco tibi ostendere, quanta in in-  
postorum vestrorum argumentis sint vitia,  
vt aliquando tandem oculos aperias, totque  
fallaciis cognitis atque perspectis, ministro-  
rum vestrorum fraudem intelligas. Illud igitur  
in primis animaduertere operæ precium  
est, eadem argumentandi ratione, qua homi-  
nem nihil in sua conuersione agere, demon-  
strare conatus es, probari posse, Deum in  
nostra conuersione, cordiumve nostrorum  
purgatione nihil facere. Sic enim argumen-  
taris: David Deo dicit, Conuerte nos Do-  
mine: homo igitur nec in sua conuersione  
quicquam agit, nec liberum habet volunta-  
tis arbitrium.

Liceat mihi ad eundem modum argumen-  
tari: Deus, qui non minus prudenter quam  
David loquebatur, ait: Conuertimini ad me  
in toto corde vestro: consequens est igitur  
eum in peccatoris conuersione nec aliquid  
M facere,



*Psal. 18.*

facere, nec habere liberum voluntatis arbitrium. Aut certe hoc modo: Prophetæ verba sunt. Lex Domini immaculata conuertens animas. Neque Deus igitur neque homo in peccatoris conuersione quicquam agit, sed hoc solius legis officium est. En idem argumenti genus. Tria antecedentia ex scripturæ quidem fontibus hausimus, sed conclusiones nostræ sunt, quas scripturis adiecimus. Sed quoniam hæc argumentandi ratio sophistica est, nostræ tres conclusiones falsæ sunt. Hæc cum mecum reputo, teque, quem in cæteris rebus prudentiæ laude dignissimum mædico, in hoc maximi ponderis negotio impostorum aucupio & fraude captum, ac diaboli cassibus implicatum video, pro meo in te more, tuam vicem miseriamque deploro.

*Isaiæ 1.*

Vis aliud exemplum? Lauamini, inquit Deus per prophetam, mundi estote. homo igitur in mentis suæ purgatione totum facit. Hoc consequens iure negabis, at tamen ex eodem artificio, ex eadem officina, qua tuum illud, genuit. Quale igitur tuum? Prophetæ verba sunt, inquis, Laua me Domine ab iniquitate mea. Item: Cor mundum crea in me Deus. homo igitur in cordis sui lotionem nihil facit, nihil potest. Vis me hanc tuam conclusionem amplecti? Recipe & tu meam, quæ tuæ nihil lo deterior est. Sed quoniam id à te obtineri non



non debet, nec potest, quid hinc faciendum existimas? Quid? nisi ut hanc nostram argumentandi rationem sophisticam esse ambo intelligerēs, illas conclusiones quas de nostro scripturæ verbis adiecimus, reiiciamus, solasque scripturæ sententias, è quibus tanquam ex fontibus illas conclusiones videbamus haurire, pro veris retineamus. Illis igitur prophetæ verbis: Laua me Domine ab iniquitate mea: istud adiecis de tuo, Deus ergo in hominis purgatione facit omnia. Huic autē Dei ad homines dictę sententię, Lauamini, mundi estote: de meo adieci, Homo igitur in sua spiritali lotione omnia facit. Si hanc meam adiectionem repudiandam putas, cur ego tuam amplectar? Hæ duæ adiectiones non Dei verba, sed nostra sunt. Vtraque ergo repudiata solum ac purum Dei verbum retineamus, & nihil inter nos cōtrouersię relinquatur. Deum igitur in nostra conuersione plurimum operari credendum est, alioqui non rogaretur à Propheta, ut illum lauaret atque conuerteret. hominem quoque in sua conuersione aliquid facere, non est dubium, alioqui eum diuina sapientia non rogaret, neque præciperet his verbis: Lauamini, mundi estote, & conuertimini ad me: sed omnia per se Deus ageret, nec ab hominibus aliquid postuleret. Vnde in Apocalypsi quidam vestes suas in sanguine agni

M 2 deal.



dealbasse dicuntur. Vide quàm facile hæc  
 tione ad veram scripturarum intelligentiam  
 peruenire possemus. Quam vt sequaris, & cõ  
 clusiones quæ ex scripturis sumi videtur ce  
 pendas, etiam atq; etiam à te peto. Id si ante  
 fecisses, nunquam illi veteratores, & callidi  
 quos admiraris, te circumuerti, ac sophisma  
 tum suorum tendiculis implicatum, in suam  
 factionem adduxissent, nunquam ita temere  
 maiorum tuorum religionem ac fidem dele  
 rens, in aduersariorum castra transisses. Bea  
 tus Hilarius, nostræ Galliæ lumen, in Com  
 mentariis in Psal. 118. multa diuinitus in hæc  
 sententiam scripsit, cuius verba subiiciens,  
 tanto viro potius, quàm illis tuis impostori  
 bus ac sophistis te crediturum esse confido.  
 Impiæ, inquit, est volûtatis, existimare idcir  
 co se ea quæ sunt credentiũ propria non con  
 sequi, quod sibi à Deo indulta non fuerint.  
 Sed omnem occasionem huius impiæ excu  
 sationis propheta summouit. Primum enim  
 cum orat, conueniens infirmitati suæ egit of  
 ficium. Dehinc Dei muneribus humanæ de  
 uotionis studia cõnexuit. Cum enim ait, Le  
 gem pone mihi Domine in via præceptorũ  
 tuorum: quid secundum nostræ orationis hu  
 militatem Dei esset, ostendit. Cum autem  
 subiecit, Et exquiram eam semper: officium  
 deuotionis suæ protulit, & in cæteris quoque  
 vtrumque



utrumque quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cum id ipsum uoluit. Prius enim que à Deo sunt, cum honore præposuit; & tunc que à se, cum confessione subiecit. Ita diuus Hilarius Dei auxilium, & humanæ deuotionis officium colligans atque coniungens, utrumque; necessarium esse demonstrat. Qua in re longè aliis argumentis utitur, quàm uos. Neque enim ex eo quòd Dei auxilium David postulat, cum nihil posse, sed ex eo quòd ille Dei muneribus humanæ deuotionis studia connectens, se legem Dei exquisiturum esse dicebat, officium nostrum cum Dei auxilio & gratia colligari debere concludit. Quæ autè hac de re hactenus diximus, ea tibi sufficere posse existimo, teque cum ecclesia Dei, sanctisque patribus iuxta scripturarum auctoritatem atque sententiam deinceps crediturum esse confido, hominem in sua conuersione aliquid posse, nec à Deo omnia fieri, & consequenter illum & uoluntatis libertate præditum esse, & ad bona opera gerenda aliquid uirium habere, quæ quanquam infirmæ sunt & imbecillæ, tamen cum potentissimus gratiæ Dei fauor accedit, homini nihil impossibile est. Vides igitur non solum omnes allegationes tuas uicioso quodam malæ intelligentiæ fundamento ac sensu, quæ diuinis lite-



ris attribuis, niti, verumetiam omnia argu-  
 menta tua quibus liberum voluntatis arbi-  
 trium conaris euertere, sophistica, fallacia, ca-  
 ptiosa esse? A te igitur peto, vt & tuæ salutis  
 velis habere rationem, & quoniam hîc agitur  
 non de vmbra asini, sed de vita & de salute  
 tua, verane sint ea quæ iam diximus, quæro  
 animo tranquillaque mente consideres. Quæ  
 cum vera esse deprehenderis, in quantum et  
 roris ac confusionis barathrum, dum illorû  
 impostorum calliditatem, fraudesque minus  
 caues, te ipse coniecero, liquidò intelliges.  
 Nullus hîc est negligentia, nullus socordie lo-  
 cus, neque iam aliena, sed tua res agitur. Non  
 hîc de fumo disceptamus, nec de lana capi-  
 na rixamur, sed hoc negotium ad animæ tuæ  
 quam toti mundo iure anteponimus, salutem  
 pertinet. Quæ cum ita sint, non erat hîc so-  
 phismatibus, ac puerorum in morè captiu-  
 culis agendum, sed omni concertatione per-  
 tinaciaque deposita, prudenter ac mature, quic-  
 quid cõtra fidem nostram ab aduersariis ad-  
 ferebatur, examinandum erat, antequam aut  
 ipsa fides reiiceretur, aut in eius locum perfi-  
 dia reciperetur à nobis. Insignis enim est te-  
 meritas, cum aut falsa aut incognita res ap-  
 probatur. Nec quicquam est turpius, quam  
 cognitioni & perceptioni assertionem appro-  
 bationemque præcurrere. Quare quod tu cum

maio-



maiorum tuorum religioni ac fidei nuncium remissisti, facere neglexisti, ut aduersariorum argumenta rationesque diligenter expederes, vel nunc cum tibi & tuum errorem, & illorum à quibus circumuentus & captus es, fraudem ita perspicue demonstrauius, facere stude. Adhuc diligentiae locus est. Itaque quod tibi eripuit ignauia, reddat industria. Quid cessas? quid haeres? Nihil tibi neque graue praecipimus, neque difficile suademus. Illi verò impostores tui, qui tibi in hoc liberi arbitrij dogmate pro veritate mendacium, pro luce tenebras, pro fide perfidia tradiderunt, in cæteris quoque, quibus contra ecclesiae catholicae, in qua Christo nomen dedisti, fidem supra petram diuina voce fundatam, te prauis opinionibus imbuerunt, pari (mihi crede) candore, eademque sinceritate in cæteris abusi sunt, quemadmodum à Catholicis doctoribus, si odio quod in eos iniuria concepisti, paulisper deposito, veritatem ab iis discere volueris, facillimè intelliges. Tui ergo siue ministri, siue cõcionatores in nos multa cõfingunt, tibi que falsò persuadent, nos contra perspicuam verbi Dei veritatem, contra scripturarum auctoritatem atque sententiam docere nonnulla, quorum si velles scire rationem, videres profectò nos in singulis fidei dogmatibus ne latum quidem vnguem à verbi Dei regula, ipsaque

M 4

veritate,



veritate, honestate, ratione discedere. Sed quoniam longum est per vniuersa discurre, vt illorum calumnias detegamus, vna de bonis operibus disputatione contēti erimus, quibus nos tantum tribuere aduersarij mentiuntur, vt eorum merito regnum cæleste ab hominibus comparari doceamus. Quod certe nemo nostrorum vnquam neq; dixit neq; credidit. Nostri nāq; doctores meriti duo genera ponētes, alterum de condigno, alterum de congruo vocāt, atq; ita vtrumq; definiunt, vt opera nostra non de condigno, sed tantum de cōgruo regni cælestis meritoria esse dicāt, propterea quōd Deo congruat, vt quemadmodū illius æquitate & iudicio supplicia vitis, ita præmia virtutibus proposita sint. Hæc distinctionem vestri quidē irridere consueverunt, necessariò tamen excogitata est, vt scripturarum loca quæ inter se pugnare, contrariaque esse videntur, conciliari queant. Quid enim hac Apostoli sententia verius? Nō sunt condignæ passiones huius sæculi ad futuram gloriā? quæ reuelabitur in nobis. Num igitur hæc eiusdem Apostoli falsa erit. Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suū laborē. Minimè verò. Idem enim est in vtraque veritatis tenor. Restat igitur vt qui de libero voluntatis arbitrio satis multa iam diximus, de operibus deinceps nōnulla dicamus.

Hic

Rom. 8.

1. Cor. 3.



Hic ergo eorum quæ pro arbitrij libertate ad epistolam tuam respondimus, sit modus.

*De humanis operibus ac meritis.*

HACTENVS de voluntatis humanæ libertate, siue de libero arbitrio disseruimus. Veniamus nunc ad bonorum operum quæstionem, quibus cur vestri ministri tantas inimicitias, ac tam exitiale bellum indixerint, diu (fateor) multumq; dubitavi; sed ad extremum illius plus quàm Vatiniani odij hanc vnicam causam esse cognoui, quòd ij nihil tantopere sectantur, quàm id quod Dauid maximè verebatur atq; fugiebat, cum Deum rogans, diceret: Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Hoc igitur tanquam pestem aliquam propheta fugiebat ac verebatur, isti verò lógè aliter. Neque enim alia de causa contra liberum voluntatis arbitrium, & bona opera caninam exercere facundiam, nisi vt vitia sua atque peccata defenderent, suamque negligentiam hoc prætextu adubrarent. Apostoli & euangelistæ dici volunt. Iure igitur verentur ac metuunt, ne quis ab illis vitæ innocentiam ac sanctitatem, quæ tam gloriosum nomen deceat, postulet, nequis eos Apostolis sanctisque hominibus dissimiles iudicet, de quibus Apostolus scribit his verbis: Circūierunt in melotis, & in pellibus caprinis egen-

*psal. 140.*

*Hebr. 11.*

M 5 res



res, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in caavernis terræ. Neque igitur beato Ioanne Baptista, qui non modò vixit abstemius, verùm etiam locustas pro delitiis habuit, neque diuis Paulo, Antonio, Hilario, Bernardo, aliisque huiuscemodi, qui repugnantem carnem ita vigiliis inediaque confectam ac domitam, spiritus legibus subiecerant, vt eos toto orbe terrarum omne hominum genus miraretur, atque in cælum laudibus ferret, inferiores haberi voluerunt. Sed ad eam laudem & gloriam longè alio itinere sibi nitendum putauerunt. Cum enim illos ob vitæ austeritatem suspiceret orbis, isti aliquanto scilicet prudentiores, quibus illud durum ac rusticanum vitæ genus minus probaretur; vt excusatione digni existimarentur, multos errores callidè sanè fabricati sunt. In primis igitur bonorum ac malorum operum fontem, liberum voluntatis arbitrium hominibus eripere conati sunt: deinde bona opera nullo modo fieri posse: ad extremum, etiã illa fieri possent, inutilia tamen esse dixerunt. In quo videntur fuisse nimium diligentes. Quid enim opus est pluribus verbis? Nam cui semel persuaseris nec esse in hominibus arbitrij libertatem, nec bona opera fieri posse, hunc, si bonis operibus non incumbat, in-

gratis



gratis abs te excusari necesse est. Porro si id persuadere difficile est, certè vel illud satis est, opera inutilia esse, nec aliquid meriti fructu sive adferre posse. Quis enim in bonis operibus sibi putet elaborandum, si vana, inania, inutilia esse credat? Sed si illa tria simul alicui persuaderes, quid ad eius excusationem addi potest, nisi fortè illud, bona opera homini non solum inutilia & vana, sed etiam perniciosa atq; adeò superstitiosa esse? Quod aduersarij de sanctissimorum hominum, qui ætatem in solitudine contriuerunt, operibus pronunciare non dubitat, quibus & Eliam, & Elizeum, & Ioannem Baptistam ante iudicij diè iudicis ore laudatum, aliosq; huiusmodi, quos & Apostolus tot encomiis tantisque laudibus ornat ac prædicat, & illius austeræ solitariaeq; vitæ, quam isti superstitiosam vocant, auctores fuisse non dubium est, facile adiungent. Neque verò expeditior vlla ratio excogitari potuit, qua isti perditissimum illud suum vitæ genus adumbrarent, ac se quominus illorum sanctitatem atque virtutè per eadem bonorum operum, quæ in iis maiores nostri admirabantur, præclara vestigia sequerentur, excusare possent. Quæ cum ita sint, Ministris vestris iure succenseo. Hi siquidem contra omnium non modò prophetarum Dei morem, sed etiam Apostolorum institutum, cõ-

tra

Hebr. IX.



tra vetēris ecclesiæ totiusque antiquitatis doctrinam atque sententiā, bonis operibus deprimendis atque calcandis ita student, ut iis bellum indixisse videantur. Quo studio illud certè cōsecuti sunt, ut sæculi nostri homines, in omne malorum genus sua sponte plus factis pronos, in tantum desidiæ somnum, imò veternum adduxerint, ut qui antè suæ salutis immemores videbantur, nunc virtutis odio inflammati, in omne viciorum genus concitatissimè rapiantur. Cùm autem hinc omnes diuinæ scripturę tam multis & verbis & exemplis homines ad bona opera hortentur & moneant, inde vos tantum illorum odio pectoribus humanis ingeneraueritis, ac pœnè totū orbem in tantam negligentiam desidiāque traxeritis, quis vestram non miretur audaciā, cùm negatis vos quicquam docere quod ad illa dissuadenda pertinere videatur? Certè si vestra paradoxa, omniaque alia quæ cōtra bonorum operum exercitium adfertis, vera essent; vestri tamen officij erat, illud doctrinæ genus, quod negligentia socordiaque patrocinari videbatur, suppressere, maximè hoc tempore, quo inter homines ita refrixit charitas, ut bonis operibus vix vllus relictus sit locus. Quæ cùm ita sint, quid sibi volūt tot vestræ in bona opera declamationes? Quis hinc fructus ad Christianam Rempub. redit? Nul  
lus

omni  
morū  
qua r  
mēte  
videa  
& acu  
termi  
tē, iu  
simpl  
riosē e  
opera  
homi  
rū esse  
explo  
cūm f  
tētiōf  
paci  
quene  
minif  
tibus  
minu  
succer  
gener  
in qu  
intell

N  
tur, q  
virtut



omnino, sed potius disciplinæ ruina, bonorū  
 morū euersio, somnolētia quēdā, atq; desidia,  
 qua rāquā veterno sic occupatę sunt hominū  
 mētes, vt ad virtutis studiū excitari nō posse  
 videantur. Quare contentionibus omnibus,  
 & acutis aduersariorū disputationibus præ-  
 termiſſis fidei nostrę de bonis operibus verita-  
 tē, iuxta scripturarū auctoritatē atq; sentētiā  
 simpliciter ostēsurus, me etsi non omniū cu-  
 riosę expectationi, officio tamen meo, si bona  
 opera nō solūm ad salutē necessaria, sed etiā  
 homini vtilia esse demōstrauero, satis factu-  
 rū esse confido. Nā cui hoc de suis operibus  
 exploratū est, is in hac parte satis doctus est,  
 cum salutis æternę viā teneat. Illa verò con-  
 tētiosa verborū acumina, quę in hoc negotio  
 pacis inimicus excogitauit, ad salutē conse-  
 quendā nemini sunt necessaria. Quis ergo  
 ministris vestris de hac materia sic digladian-  
 tibus, vt multas contentiones & rixas ad ré-  
 minus pertinētes, in orbē inuexerint, nō iure  
 succenseat? In primis igitur regulā quandam  
 generalē habeo, ex qua omnia scripturę loca,  
 in quibus de humanis operibus agitur, rectē  
 intelligi possunt ad hunc modum.

## R E G V L A.

N I H I L de Deo diuinis literis contine-  
 tur, quod aut ad bonos, ne in via exercitioq;  
 virtutū perseuerent atque proficiant, deter-  
 rendos,



rendos, aut ad malos in vitiis animandos, & quo liberius in peccatorum impuritate permāneant, corroborandos, vlllo modo pertineat. Nam scripturæ bonos hortantur, vt in via, studioque virtutum non modò perseuerent, sed etiam proficiant, malos hinc vt ad Deum per pœnitentiæ viam redeant, admonent, inde in viciorum luto perseuerantibus supplicia comminantur. Hæc est prima generalisque Dei voluntas, quæ vt hominibus perspecta esset & cōgnita, quicquid de humanis operibus bonis ac malis diuinæ literæ sonant, memoriæ prōditum est. Deus enim ille summus ac verus, qui sic malos odio, bonos amore prosequitur, vt hos in itinere studioque virtutis perseuerare, illos ab improbitate regredi velit, nihil vnquam dixit aut fecit, ex quo aut probi deserendæ virtutis, aut improbi desperationis, aut impœnitentiæ ansam capere possent. Itaque non est mihi dubium, quin omnes sani iudicij homines, qui que Deum sapientem, bonum, iustum, φιλένθρωπον esse credūt, illud facillè concedēt, eum quæadmodum nō vult mortē peccatoris, sed potius vt cōuertatur & viuat, ita nihil vnquam neque dixisse, neque fecisse, quod huic suæ voluntati contrariū videri queat. Porro si Deus incredibili clemētia peccatōre post tanta scelera prouocat ad salutem, non

minus



minus ardentem (mihi crede) ut iusti in virtutis studio perseverent, cupit, nec minus cupidè iis perseverandi vires suggerit. His ita constitutis, & de Dei benignitate, clementia, φιλαθροωσία non modò ratione, sed etiam scripturæ auctoritate confirmatis, ex hac regula consequenter aliam generalem, ad examinandum omnes explicationes, atque interpretationes, omnèsque sensus, qui scripturæ locis in quibus agitur de humanis operibus, attribuuntur, elicimus ad hunc modum: Omnis expositio interpretatioque scripturæ, quæ eò pertinet, ut aut probos à studio perseverantiaque virtutis deterreat, iisque cœptum in bonis operibus iter deserendi occasionem præbeat, aut improbos in vitiis ac vitæ impuritate confirmet, vel certè iis ansam præbeat, ut aut vitæ emendationem negligant, aut si penitentiam egerint, frustra id esse facturos, quasi Dei sententia mutari non possit, ac proinde hi in desperationis barathrum incidant, reicienda est atque dānanda, tanquā diuinæ voluntati, spirituique sancto, qui nihil unquam eiusmodi dixit aut fecit, aut statuit, repugnans. Si quis est igitur scripturæ locus, cuius hæc videatur esse sententia, ut aut improbis ad persistendum in vitiis atque peccatis animū addat, aut probos à virtutis studio, perseverantiaque deterreat, ita exponendus est, ut cū hæc  
prima



prima Dei volūtatē, quæ multis aliis scripturæ locis euidentissimè demonstratur, cōgruat atq; cōsentiat. Itaq; cū istæ sententiæ: Bona opera fieri nullo modo possunt. Ieiunia, cha-  
meunię, vigilię, ceteręq; corporis afflictiones, & omnis vitæ rigidioris austeritas, deniq; penitentię, quæ dicimus, opera superuacua, inutilia, nō necessaria sunt, propterea quod sola fides sufficit, & si quæ sunt huiuscemodi sententię, cū illi primæ Dei volūtatē repugnet, cū diuinis literis congruere nullo modo possunt. Cū igitur aduersarij taliū sententiā architecti, ad eas cōfirmādas aliquę scripturę locū proferunt, non est dubiū quin scripturę verba torqueāt ac repugnātia trahāt, propterea quod aliis in locis sententiā suā, ac voluntatē lōgē aliā esse Deus satis luculenter ostēdit. Illud quoq; animaduertēdū est, peccatū ieiunaturæ nostrę repugnare atq; esse cōtrarium, ut quisquis illud admisit, aut excusare, aut celare, aut negare conetur. Atqui post originale peccatū & in malū ac vitiū proni sumus, & a virtutis studio nescio qua pigritia retardamur. Quę omnia incōmoda ex carne, imò ex naturæ corruptione nascuntur. Omnis enim homo ab ineunte ætate in malum pronior quàm in bonū, errorem potius quàm veritatem amplectitur: & ut ait comicus, omnium ingenium à labore procliuē est ad libidinem.

Hinc



Hinc carnales homines, & animales, qui non sapiunt ea quæ Dei sunt, sua peccata suamque desideriam excusare conantur, quo liberiùs & vitis, quorum illecebris ad mortiferas voluptates trahuntur, inseruiant, & præruptum atque confragosum virtutis, in qua laboris ac difficultatis inest plurimum, iter deserant. Cum igitur id genus homines diuinas literas legunt, si quis occurrat locus, quo vitia sua honesto aliquo pretextu excusare, illaq; concordiam suam, boniq; faciendi negligentiam alere possunt, tunc demum quasi reperto thesauro gaudet & exultant. Si quis autem propheta, vel concionator vsque adeo ingeniosus extiterit, ut huiusmodi excusationes non solum excogitare, sed etiam defendere possit, nemo hoc vno libentius audietur, nemo gratior omnibus, nemo iucundior. Id enim attulit, quod omnes amarent, verumque esse gestirent. Nec aliud in causa est, ut pseudoprophetae semper auditorum multitudine floruerint. longè plures etenim semper fuerunt, qui vitiorum illecebris capti, voluptatibus inseruirent, quam qui arduum virtutis iter scanderet. Illi ipsi protoplastæ parentesque nostri Adam & Eva peccatum suum excusare conati sunt, hæc in serpentem, ille in uxorem, imò in ipsum Deum culpam reiciens. Exinde miseri eorum posteritatem vanitatem ita complexi sunt, ut vitia sua

N atque



atque peccata semper excusare, mendacioque  
 protegere atque celare conentur. Quis enim se  
 peccasse libenter fatetur? Quis se in culpa esse  
 non inuitus agnoscit? Ista potius peccatis no-  
 stis obtédimus: Aliter nō potui vitā mutare,  
 me ipsum retexere, vitiis in quæ propè inui-  
 tus abripior, repugnare non possum. Ita est in  
 fatis, diabolus, aut nescio quis alius, me illud  
 peccatum admittere coëgit. sic homines vi-  
 tia sua excusare consueuerunt. Quid au-  
 tem diuinæ literæ? Certè peccata omnia ex  
 humano corde ac voluntate, tanquā ex fonte  
 nasci pronūciant. Inde est illud quod Domi-  
 nus per Prophetā ait: Perditio tua ex te Israēl.  
 Inde illa Christi sententia: Ex corde prodeunt  
 cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-  
 nicationes, furta, falsa testimonia, blasphem-  
 iæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem.  
 Nihil est igitur quod apud iustum Dei tri-  
 bunal cuiusquam vitium aut culpam defen-  
 dere, excusare, purgare; nihil quod honesto  
 aliquo iustoque prætextu celare possit. Itaque  
 nec veri Prophetæ, nec sancti Doctores vnquā  
 aliquid aut dixerunt, aut scriptum reliquerunt,  
 ex quo aut in vitio confirmari possit impro-  
 bitas, aut cuiusquam in malo pertinacia, in  
 bono socordia iustam excusationē capiat. Eo  
 fit, vt illi nō solū minus accepti sint ac minus  
 grati, verum etiam tanto semper odio labora-  
 uerint, vt & passim vexati, afflicti, profligati,

Osee 13.

Math. 15.



denique ex iis plurimi acerbissimis suppliciis  
 excruciat, vitaque priuati sint. Veritas enim  
 odium parit. Amara sunt delicatis, & impro-  
 bis, quorum hoc nostro miserrimo sæculo ma-  
 gna cōpia est; præcepta iustitiæ. Contrà falsi  
 prophetæ accepti, cari que sunt omnibus. As-  
 sentatio enim vitiorum adiutrix, in stultorū,  
 quibus plena sunt omnia, mentes blandè in-  
 fluit. Quæ cum ita sint, cur adeò multi hinc  
 Machometi impietatem sequantur, inde au-  
 sterum illud vitæ genus fugientes monasteriū  
 deserant, atque in vestra castra transfugiant,  
 non est obscurū. Vt enim Machometi impia  
 lēx, ita præclara religio vestra omne libidinis  
 genus impunè permittit. Sed vt ad rē reuer-  
 tamur, illud tibi confirmo frater, has inimici-  
 tias quas impostores vestri bonis operibus in-  
 dixerunt, hoc bellum quod cum pudicitia, ie-  
 iunio, pœnitentia, cæterisque virtutibus ge-  
 runt, non aliunde quàm ex vno libidinis affe-  
 ctusque carnalis fonte manare. Solum enim  
 vitium est virtutis inimicum, cui sic isti assen-  
 tari student, vt id non modò tegere, sed etiam  
 prætextu nescio quo atq; *ἀδωμίας* nomine  
 adūbrare conētur. Inde bona opera fieri nullo  
 modo posse dicuntur. inde inutiles superua-  
 cuæque virtutes, quippe non necessariae, quæ  
 apud Deum nullius sint meriti, nominantur.  
 inde omnia in homine à Deo fieri, ipsum au-

N a tem



tem hominem nihil posse. Sic nimirum humana fouetur ignauiā. Sic bonum quod fieri nullo modo potest, impunè dimittitur. Sed iste carnis affectus, non aliqua religio, sed mors est; quemadmodum ex Apostolo in tuis literis ipse commemoras. Mors, inquam, est iste carnis affectus, propterea quòd ij, qui hunc sequuntur, ad mortem eamque perpetuam conciti currunt. Quod natum est ex carne, caro est; vestra ergo secta, quam religionem dicitis, cum ex carnis affectu, atque prudentia, quæ Dei sapientiæ veræque religioni subiecta esse non potest, nata sit, quid est aliud nisi caro? Quare si sapias frater, isti carnis affectui renuncians, veram religionem amplectere, quæ crimina nunquam excusans, hinc in criminosos, ne flagitiorum & criminum somno opprimantur, assiduè clamat, inde bona opera laudās, probos homines iuxta Apostoli sententiā gloria & honore prosequitur. Hæc friuolis excusationibus nostris nullum relinquit locum. hæc bona opera cum auxilio gratiæ Dei, quæ nulli verè petenti negatur, non modò facilia, verum etiam necessaria, vtilia, æternæ vitæ meritoria esse pronunciat. Quæ omnia eò pertinent, vt & probi incepto virtutum itinere, nō solum perseuerent, sed etiam currentes, vt dicitur, incitentur, & improbi ad pœnitentiam prouocati, mortiferis voluptatibus

Rom. 2.



tibus abdicatis in meliora conuersi, ad Deum redeant. Hæc omnia ad Dei verbū primamq; illam voluntatem ac sententiam, de qua superius diximus, omnino quadrant atque conueniunt, cum illoque carnis affectu siue prudentia, quæ peccata non damnat, sed excusat, & cum omni lege, quam non Dei sapientia, sed carnis prudentia sanxit, planè pugnat, eiq; contraria est. Pluribus verbis hoc agendū putauī, ut qua in explicandis scripturis arte, constantia, prudentia utamur intelligas. Neque enim ita diuinas literas explicamus, ut à primis illis scripturæ propositionibus atque sententiis, quibus hinc Deus iustus, bonus, virtutis ac bonorum operū amator inducitur, inde impietatis patronus auctorque peccati negatur, vel transuersum, ut dicitur, digitum recedamus: contra quas quicquid in scripturarum explicatione profertur, non modò falsum est, verum etiam ipsi scripturæ contrarium. •

HIS ita constitutis, iactoque doctrine nostræ de bonis operibus alto ac solido fundamento, erroris autem vestri non solum ex carnis affectu nati, sed etiam supra carnis prudentiam, quæ nihil aliud est nisi mors atque corruptio, non stabili veritate, sed mendaci vanitate fundati, radice detecta, veniamus ad causæ nostræ demonstrandam honestatem, operaque bona cum scripturarum auctoritate



congruere; quæ verò contrà dicuntur à vobis cum veritate pugnare doceamus. Quod ita simpliciter, aperte, perspicuè planum me facturum esse confido, vt si quis in tuo pectore veri relictus est amor, illa falsa carnis & mortis religione, quam infelicissimè amplexus es, repudiata, ad nos ipsumque veritatis domicilium te rediturum esse non dubitem. Pone si neque adeò perspicua erroris tui refutatione, neque ipsius veritatis clarissima demonstratione te mouere, atque ab hoc miserrimo affectu abducere potuero, me de tua salute desperare necesse est, ac deinceps existimare, te à Deo derelictum, in reprobum sensum incidisse, quemadmodum illos præclaros ministros, impostoresque tuos, à quibus huiusmodi erroribus imbutus es, erroris barathrum obrutos ac demersos esse planum faciam. In primis igitur ne contentiosum funem traham, quod de nostris operibus dicis, tibi ex parte concedo, nimirum ea ante regenerationis sacramentum, & sine fide nullo modo bona esse vel salutaria. Vnde Gentilium philosophorum, Iudæorum, Hæreticorum opera Deo non esse grata, id est, æternæ vitæ meritoria non esse concedimus. Sine fide siquidē, vt ait Paulus, impossibile est placere Deo. & alibi: Quod non est ex fide, peccatū est. Inde est illud Augustini: Omnis infidelium vita peccatum

Heb. 11.

Rom. 14.



catum est. Nam ubi deest agnitio veritatis  
aeternae, falsa virtus est etiam in optimis mo-  
ribus. Ideoque Plato, Cicero, Cato, caeterique  
philosophi fide carentes, imaginem quandam  
speciemque virtutis habere poterant, veram  
virtutem habere non poterant. Ita quaecun-  
que virtutis imago, quicquid boni operis in  
haeretico fuerit, neque vera virtus, neque Deo  
grata est, propterea quod is corde non retinet  
fidem, ex qua tanquam ex fonte, bonorum  
operum rivus manat & profluit. Haec igitur  
si haeretico semel errore vitietur, omnia opera  
nostra corrumpit ac polluit. Quae cum ita  
sint, patere me quaeso frater verum dicere.  
Neque enim haec ego profero, ut te ad iracun-  
diam prouocem, sed ut tibi tuum periculum  
ostendam. Cum primum illam Apostoli sen-  
tentiam, quam contra nos facere arbitrabaris,  
in epistola tua legi; Omne quod non est ex  
fide, peccatum est; lachrymas profecto tenere  
non potui. Nam cum hinc unam tantum fi-  
dem, unum Deum, unam ecclesiam, unum  
baptisma esse, solosque catholicos verae, & fidei,  
& ecclesiam retinere intelligere, illudque Au-  
gustini mihi tum venisset in mentem; libe-  
rum arbitrium quisquis negauerit, catholicus  
non est: inde omni te studio ac diligentia eniti  
viderem, ut probares in nobis non esse liberum  
voluntatis arbitrium; facere non potui, quin



te catholicum non esse, ac proinde hæreticū esse concluderem. O miserum, inquiebam, fratrem meum, & toto lachrymarum fonte plangēdum! ô infelicem illius cōiugem, probatissimam alioqui feminam! ô deplorandā vtriusque conditionem! Quicquid enim hi conantur, quicquid moliantur, quicquid efficiunt, peccatum est. Porro si iuxta Pauli sententiam stipendia peccati mors, quid aliud illi quos tam ardentem amo, quorum salutem ita quidē sitio, quid inquā illi aliud agunt, quā ad mortem concitatissimē properare? quid aliud quā suum in dies singulos augere supplicium? Malè sit illi pesti, quæ tam cara mihi nomina circumuenit, quæ mihi coniunctissimos ac dulcissimos homines à salutis & vitæ itinere abductos, in illos mortis anfractus errorisquæ præcipitia rapuit. Quid illud? quo gemitu, quo dolore mihi deuorandum putas frater, cum abs te Dei verba, quæ non intelligis, contra te ipsum produci video, cum te proprio mucrone confossum aspicio? Quid enim aliud illa Dei verba sibi volūt, nisi vt te tuo ore damnatum esse demonstrēt, nisi celeriter ex hoc errore, tanquā ex incēdio fugias?

Sed vt ad id, vnde digressa est, reuertatur oratio, opera fidei lumine destituta, vitam æternam non mereri, tecum haud iacturus fateor. neque tamen eum disputationis campum

pum



pum ingredior, ut quid huiusmodi opera  
valeant, hoc loco quaerendum putem. Illud  
certè non negauerim, hæc nonnunquam Deo  
grata esse, & quidem ita grata & accepta, ut  
illorum contemplatione Deus iis qui ea fa-  
ciunt, gratiam ac fidei lumen largiatur. Sed  
hoc loco nolo contentiosum funem trahere,  
nec quid ante fidem opera valeant, querere.  
illud tantum quod ex scripturarum fonte hausi,  
liberè dico, eum hominem qui non malitia,  
aut pertinacia ducitur, sed errore, & nihilomi-  
nus bonis operibus incumbens, Deum reli-  
giosis precibus orat, à Deo non deserì, quin  
illi veræ fidei lumen tribuat. tanta est enim  
Dei benignitas, ut si ita erranti humana reme-  
dia subsidiaque deessent, angelum mitteret  
potius, quàm illum in errore iacere pateretur.  
De iis autem loquor qui nec malitia impulsi  
sunt ut amplecterentur errorè, nec opinionem  
suam tanquam veram pertinaciter obstina-  
teque defendunt, sui que erroris expertes nec  
odio prosequuntur, nec in suam factionem  
abripere conantur. Qui enim ita sunt animo  
constituti, propter ardentem illos affectum amo-  
ris, & odij, quibus eorum iudicia cæcantur,  
veritatis lumen videre non possunt. Cæterum  
qui simpliciter errans, neminem odit, sed bo-  
nis operibus studens, Dei auxilium precibus  
imploret, hunc, modò adniti velit, illudque

N 5 quod



quod est in sua potestate, præstare, hunc ad veritatis cognitionem peruenturum esse non diffido. Præstet, inquam, illud quod in sua potestate est, id est, non tentet Deum, sed cum aliquem esse, à quo veritatem discere possit, intelligit, ad illum accedere, ab eoque quid facto opus sit, discere non grauetur. Neque verò me ad hanc opinionem atque sententiam temeritas, sed Cornelij Centurionis ad fidem Christi præclara conuersio, quæ in actis Apostolorum vberius explicatur, adducit: Cornelius igitur cum esset incredulus, quomodo ad veram fidem religionemque productus est? Audi non meam, sed scripturæ diuinæ narrationem: Vir quidam erat Cæsareæ nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Is vidit in visu manifestè quasi hora diei nona angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli, orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei; & nunc mitte viros in Ioppen, & accersis Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Quid opus est multis? Accitus venit Petrus, qui cum intellexisset, quæ circa Cornelium gesta fuerant: In veritate cõperi, inquit, quod

Act. 10.

non



non est personarū acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Hæc non fabula est, sed historia diuinis literis consecrata. Perspicuum est igitur Cornelij preces & eleemosynas cum Dei timore coniunctas, ita gratas & acceptas Deo fuisse, vt è terra perniciosissimo volatu ferrentur in cælum. Quid? nonne Petrus hūc centurionem propterea quòd timeret Deum, & operaretur iustitiam, Deo acceptum fuisse pronunciat? Atqui nondum fidei lumen acceperat, agebat tamen bonis operibus fidei candidatum. Igitur opera etiam ante baptismum apud Deum aliquid valent. alioqui ei accepta nō essent. Sed opera cum timore Dei & deuotione coniuncta, quæ eò certè valere dicuntur, vt hominem ad suscipiendum Dei donū, ac fidei lumen aptū efficiant atq; disponant, faceffat inuidia. Neque enim humanis operibus gratiam Dei deberi dicimus, quod veritati repugnans, tanquam scopulum vitamus, & fugimus, sed hoc ( fremant licet aduersarij ) vel toto orbe audiente clamamus, eiusmodi opera in cælum volare, seque Deo sistere, vt eius maiestati ac numini suum cōmendent auctorem, à Deoque subsidium, & quicquid sibi ad perfectionem necessariū est, flagitent. Eant nunc isti impostores, & omnia humana opera inutilia esse pronuncient. En  
ope-



opera quædam haud subnixâ fide rapidissimè  
feruntur in cælum. En opera quæ tantè à Deo  
fiunt, vt & angelum in auctoris sui domum  
inuitent, & in cubiculum hominis gentilis in-  
ducant. O virtutis ac bonorum operum cele-  
bre magnumque præconium, quorum tanta  
est pulchritudo, vt Deo placeant; tanta laus,  
vt ad se angelos attrahant!

Quæ cum ita sint, aduersum hæc argumē-  
tare vt libet: hæc profectò historia, & Apostoli  
Petri verba, quibus bona opera iure laudan-  
tur, ad eò perspicua sunt, vt qui iis fidē habet,  
an ea Deo placeant, dubitare non possit. Hoc  
igitur est, quod initio dicebam, eiusmodi ope-  
ra Deo grata esse, vitæ æternæ meritoria non  
esse. Quàm diu siquidem homo non est rege-  
neratus in Christo, nullum opus facere potest,  
cui æternæ vitæ præmium debeat. Sola ete-  
nim fides opera humana in tã sublimē erigit  
dignitatē. In hanc sententiam recipio distin-  
ctionē tuâ, qua opera duobus modis cōsiderā-  
da esse dicis, videlicet ante baptismū, & tum  
meritoria nō sunt. Nū igitur tecū sentio om-  
nia opera ante baptismū esse peccata? Mini-  
mè? Neq; enim hoc patitur illud, de quo su-  
prà diximus, Ceterionis exemplū. Satis est et-  
go quòd illa meritoria esse negamus. Nec sanè  
opus est pluribus. Non enim committendum  
est, vt infideles atque impios à bonorum  
ope-



operum studio deterreamus. Quod si quis faciendum putat, Centurionis exemplum in memoriam reuocet. ita cauebit, ne eiusmodi hominibus iniuriam faciat. Secundò, opera post baptismum facta còsideranda esse dicis, quæ, ut tuis verbis utar, Deus non modò sibi grata esse dicit, verùm etiam se remuneraturum esse promittit. Qua in re non pugnabo tecum, sed tuam sententiam meo calculo còprobabo. Cùm igitur opera meritoria dicimus, num de infidelium operibus loquimur? minimè verò, sed tantù de Christianorù operibus. Hic igitur duabus de causis vehementer admiror. Primùm, cur fidelium opera meritoria neges, cùm ita Deo grata sint, ut iuxta tuam sententiam se illa remuneraturum esse promittat. Deinde cur hæc infructuosa dicas, quæ etiam remunerantur à Deo. An quòd ab illo tam æquo iudice remuneratur, id inutile potest esse? Quis cùm te tam pugnàtia loqui videat, ab illo summo Deo, ac non potius à contradictionis spiritu impulsam te esse arbitretur? Opera remuneratione digna esse iudicas, deinde negas esse meritoria, & quibus præmia attribuis, ea inutilia esse pronuncias. Quæ (malum) est ista orationis leuitas? quæ inconstantia? quæ ambages? An nos ita stultos homines, & bardos arbitraris, ut tam pugnàtia inter se pro veris possumus amplecti?

In



2. Cor. 1.

In Deo nõ est, est, & non, sed, vt scriptum est, in illo est. Ita in doctrina, quæ ab illo fonte manat & profluit, nihil est secum pugnant sibi que contrarium. quæ autem à malo spiritu nata est, ea sibi ipsi non consentit. nec mirum, hanc enim contentionis spiritus peperit. Ita fit, vt in vestris dogmatibus sit est, & non, magna que sententiarum, pugnant que varietas, quemadmodum infra planum taciã. Et sanè illud vehementer admiror, quòd nouellam hanc doctrinam vestram sibi repugnantem atque cõtrariam vbi que deprehendo. Quale enim est illud in primis, quòd operum nostrorum remuneratorem Deum esse conceditis, ipsa verò opera meritoria esse negatis? Potestne aliquid pugnantius dici? Quid enim remunerator & remunerabile, nonne correlatiua sunt, vt loquuntur, & alterum pendet ex altero? Vnde & ea quæ ab Aristotele τὰ ὄργα, à nostris relatiua dicuntur, natura ita coniuncta sunt, vt alterum sine altero esse non possit. vt enim pater & filius, dominus & seruus, inter se conferuntur, nec vnum sine altero intelligi potest; ita nec hominem doctum absque doctrina, nec agentem, nisi sit aliquid quòd agi; nec remuneratione, nisi aliquid quòd remunerari possit intelligas. Cum igitur operum quæ à regeneratis ac fidelibus fiunt, Deum remuneratorem esse fatearis, ipsa  
opera



opera remuneratione digna sunt, meritoria quoque sint necesse est. Quid enim aliud est remuneratione dignum, quam meritorium? Itaque remuneratione dignum id dicimus, cui debetur primum. Meritorium autem idem esse definimus. Nec aliud apud nos significat hoc verbum, quod forte tamquam minus Latinum, & tinnulum, repudiatur a vestris. Sed non est de verbo laborandum, quando sensus in tuto est. Verum ut ad propositum revertamur, valde miror, te frater, qui rem acu maiore ex parte tangebās, atque in ipsius veritatis aditum forte delatus, rem vel precipuam confitebaris, in ipso vestibulo substituisse, ne accessoriū, sine quo principale consistere non potest, fatereris. Dedisti nobis quod est maximum, cum Deum remuneratorem esse confessus es, cur illud, quod ex eo sequitur necessarium, esse aliquid remuneratione dignum negas? Qui patrem esse dicis, cur filium tollis, sine quo pater intelligi non potest? Deum remuneratorem esse concedis, & nihil esse vis, quod ille remuneret? Quid hac tua oratione vanius? quid inanius? imò infanlius? Cur Deo vanum & inanem titulum remuneratoris adscribis, nec illi quicquam, quod remunerari possit, relinquis? Longè aliter de Deo, quem isti, nescio qui, verbo remuneratorem dicentes, re ipsa debitoque honore spoliare conantur,

Apo-



Heb. 11.

Apostolus loquitur: Credere enim optus est inquit, accedentem ad Deum, quia est, & in-  
 quirentibus se remunerator est. Si Apostolo  
 credis, crede omnia vera esse quae dicit: Deus  
 ( inquit ) inquirentibus se remunerator est,  
 ergo qui Deum inquirunt, remuneratione digni  
 iudicandi sunt. Eorum itaque labor ac studium  
 remunerationis praemio dignum est, iuxta illud  
 quod in Apocalypsi Deus loquitur: Ambu-  
 labunt mecum in albis, quia digni sunt. Et

Apo. 3.

2. Theff. 1.

alibi Paulus: Gloriamur in Ecclesiis Dei pro  
 patientia vestra & fide, in omnibus perfec-  
 tionibus vestris & tribulationibus, quas susti-  
 netis in exemplum iusti iudicij Dei: ut digni  
 habeamini in regno Dei, pro quo & patimini,  
 si tamen ( id est si pro quia ) iustum est apud  
 Deum retribuere his qui vos tribulant, & vo-  
 bis qui tribulamini, requiem nobiscum in re-  
 velatione Domini Iesu de caelo, cum angelis  
 virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam  
 iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obe-  
 dierunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi.  
 Vides quid Apostolus de bonorum operum  
 dignitate sentiat? Ut digni habeamini, inquit,  
 in regno Dei; & quae sequuntur. Consentit  
 Apostolus Petrus, bona opera praescribens his  
 verbis: Vos autem fratres curam omnem sub-  
 inferentes, ministrare in fide vestra virtutem  
 in virtute autem scientiam, in scientia autem  
 absti-

abstir  
 patie  
 frate  
 nitate  
 perer  
 tuen  
 Cui  
 man  
 tioni  
 pter  
 certa  
 facia  
 aliqu  
 tur v  
 mini  
 trus  
 oper  
 man  
 quea  
 vanu  
 giur  
 catio  
 lestis  
 quan  
 qua  
 min  
 & n  
 ces  
 mer

abli



abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis caritatem. Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Dei nostri Iesu Christi cognitione. Cui autem non præstò sunt hæc, cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Sic Petrus nõ solum fidem, vt vestri, sed etiam bona opera exigit, quæ qui non habet, eum cæcum manuque tentantem tanquam ingredi nequeat, esse pronunciat; qui autem habet, is nec vanus, nec sine fructu est, nec peccati naufragium facit. Quid? quòd per bona opera vocationis nostra sit certa? Quid? quòd ea regni cælestis ianuam nobis patefaciunt? Et erit quisquam qui eiusmodi opera meritoria neget, quæ tam multiplicem bonorum copiam subministrant? Hæc autem duo nomina, merces & meritum, correlatiua sunt. est enim merces meriti merces. Dignus est autem operarius <sup>L</sup> mercede sua, vt in Euagelio Dominus ait, qui



nos etiam operarios vocat. Merces igitur & meritum inter se conferuntur. vbi merces, ibi meritum, quod bonorum operum laborem studiumque comitatur; propter quod meritum ea mercede digna dicuntur. Omnia scripturae loca, quibus Deus operibus bonis mercedem redditurus ostenditur, nobiscum faciunt, nostraque opera meritoria esse demonstrant, quae enumerare infinitum est. nos ex multis pauca ponemus: Ad Abraham Dominus ait: Protector tuus sum; & merces tua magna nimis. In libro Ruth dicitur: Plenam mercedem accipias à Domino Deo Israël. Et alibi: Erit enim merces operi vestro. Item in Prouerbiis: Seminanti iustitiam merces fidelis. Et alio in loco: Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Item illud: Reddet Deus iustis mercedem laborum suorum. Qui timetis Deum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Item Hieremias: Est enim merces operi tuo. Veniamus ad nouum Instrumentum: Gaudere in illa die & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. & alibi: Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. Qui dederit calicem aquae frigidae &c. Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Merces vestra multa est in caelis. Item apud Ioannem: Qui metit, mercedem

*Genes. 14.**Ruth 2.**3. Par. 15.**Prouerb. 11.**Sapient. 5.**Sapient. 10.**Ecl. 2.**Hierem. 31.**Matth. 5.**Matth. 10.**Marc. 9.**Luc. 6.**Ioan. 4.*



dem accipit. Et Paulus: Si autem hoc volens <sup>1. Cor. 9.</sup>  
 fecero, mercedē accipio. Item in Apocalypsi  
 Deus loquitur: Ecce venio citò, & merces mea <sup>Apo. 22.</sup>  
 mecum est. Moses Apostolica voce laudatur, <sup>Hebr. 11.</sup>  
 quoddā contempto Ægyptiorum thesauro in  
 futuram aspiciebat remunerationem. Sapiens  
 improborum scelera describens, ait: Excæca- <sup>Sap. 24</sup>  
 uit eos malitia eorum, & nescierunt sacramē-  
 ta Dei, neque mercedem sperauerūt iustitiæ,  
 nec iudicauerunt honorem animarum san-  
 ctarum. En Sapiens inter impiorū grauissima  
 crimina recenset, quoddā ij mercedem iustitiæ  
 non sperauerunt. Quid hoc est? Certè nihil  
 aliud, nisi arbitrari nullā bonis operibus pro-  
 positam esse mercedem, id est, ea meritoria  
 non putare. Quæ cum legis frater, non cali-  
 gant oculi tui? non lingua torpet? nō animo,  
 non toto corpore perhorrescis? O incredibili-  
 lem animi tui stuporem, si ista legisti; temeri-  
 tatem, si non legisti! Dic mihi, tu nostram Ec-  
 clesiam ista nunquam vidisse arbitraberis? tu  
 Christi sponsæ hanc temeritatem, imprudē-  
 tiam, vanitatem adscribes, vt nullo scriptura-  
 rum fulta præsidio, nostra opera meritoria esse  
 definiat? Maiores nostri diuinæ scripturæ vo-  
 lumina diligentissimè peruolunt, in qui-  
 bus cum adeò multa de operum meritis in-  
 culcata & repetita vidissent, hoc sacrilegio se  
 contaminari passī nō sunt, vt prodita veritate,

O 2 bona



bona opera meritoria esse negarēt. Quæ cum ita sint, vis me tam multas Dei calcare sententias, ut tua, imò Caluini somnia suscipiam & amplectar? Hinc Deus multis scripture locis, vnicuique iuxta suorum operum qualitatem se mercedem redditurum esse promittit. Inde Calvinus oblatrat, opera nihil mereri, & tu me vis Caluino potius, quàm Deo credere? Num obscura sunt Dei verba, quibus innitimur, nostramque sententiam confirmamus? An opera non erunt meritoria, quibus mercedem Deus præmiumque promittit? Audacter ergo dicam opera bona regni cælestis esse meritoria. Sed molestum est, inquires, meriti nomen, quod in diuinis literis non habetur. Si meriti vis in scriptura reperitur, quid de nomine laborandum est? Deus in scripturis operum nostrorum remunerator dicitur, iisque merces tanquam debita promittitur, & tu in diuinis literis meriti mentionem fieri negabis? Cum Deum patrem audis, statim de filio cogitas, sine quo pater esse non potest: ita qui de operum mercede tam multa dixit, is meritum si non verbo, at certè re ipsa dixisse credendus est. Nam si merces sine merito ne cogitari quidem potest, certè operis nomine meritum intelligendum est. Sufficiunt hæc quidem homini minimè pertinaci, qui verborum significationem tenens, de ipsis verbis ri-

xan-



xandum non putat. Attamen ipsum meriti  
 verbum scriptura certo loco posuit, dicens: *Ecl. 16.*  
 Omnis misericordia faciet locum vnicuique  
 secundum meritum operum suorum. Et Pau-  
 lus de Enoch: Priusquam enim transferretur, *Heb. 11.*  
 testimonium meruerat quod placuisset Deo.  
 Ita è Græco vertit Erasmus.

QVAM ABSVRDVS SIT HIC ER-  
 ROR, PLVRIBVS VERBIS EX-  
 PONITVR.

CÆTERVM quàm absurdè opera esse  
 meritoria negètur à vestris, hoc loco demon-  
 strare operæpretium est. Illud in primis vehe-  
 menter admiror, mala opera à te demeritoria  
 dici, bona meritoria negari. Si hoc ita se habet,  
 vide ne Deum iniquitatis accuses. Cur enim  
 ille hos ob mala opera æternis suppliciis adiu-  
 dicet, illos ob bona nullo præmio, nulla mer-  
 cede dignos censeat? Potèstne esse optimus  
 atque iustissimus, qui malum opus æterna  
 morte condemnat, bonum immortalitate di-  
 gnum esse non iudicat? Si mala opera tã acer-  
 bis suppliciis digna sunt, dic mihi cur Deus  
 bona opera tanto præmio tantaque mercede,  
 quanta sunt malorum supplicia, non repen-  
 dit? Si Deus iustus est, cur & probis & impro-  
 bis iuxta opera sua non reddit? Et si ab homi-  
 ne opera præmio digna non postulat, cur in

O 3 illum



illum adeò immanis & sæuus est, vt illum peccata supplicio digna existimet? Sed ad te redeo, cur (rogo) bonum opus mercede ac præmio dignum esse nõ audes fateri, cum malum supplicio dignum esse fatearis? Cumque oppositorum eadem sit scientia, qui hæc opera morte digna esse nosti, potesne ignorare illa digna esse vita? Non minus hic Dei benignitas, quam illic iustitia periclitatur. At enim vt Dei gloriam conseruetis, illiusque benignitatem & gratiam prædicetis, hoc orationis genus à vobis institutum esse dicitis. Recte, sed ita gratiam extollitis, ac fertis in cælum, vt æquitatem ac iustitiam deprimatis in cœnâ. Nam cum omnia gratiæ Dei adscribitis, iustitiæ nihil; hanc nimis rigidam ac severam inducitis, quæ cum peccata tam acerbè puniat, virtutes ne respiciat quidem. Si illa diuina maiestas secundum vos ad miserendum quàm ad puniendum propensior est, cur illa adeò trucem facitis, vt in malum opus severissime animaduertat, æquitatem illi detrahatis, qua bonum nullo præmio, nulla mercede dignetur. Si peccatum morte, & quidem æterna dignum arbitramini, cur virtutem vitæ præmio iudicatis indignam? Hoc cine est Dei gloriam extollere? Imò verò minuere. Nam si vera sunt vestra paradoxa, iniquum Deum, qui in peccata acerbissime sæuiat, virtutes ne respici-

respi  
Qui  
hou  
vt op  
rare  
Non  
tem  
sibi c  
boni  
ret,  
pare  
præ  
ti su  
qui f  
mal  
pter  
esti  
inno  
di su  
Dei  
los t  
ope  
lo p  
stri  
digi  
fort  
tur.  
stiti  
quò



respiciat quidem, existimemus necesse est. Quis iam de Deo non iure queratur, quod hominem adeo infelicem ac miserum finxerit, ut operibus suis poenam aeternam sibi comparare posset, vitam aeternam nullo modo posset? Non est aequaliter ac iuste à Deo boni maliq; temperata proportio, si homini infiniti mali sibi comparandi potentiam attribuit, infiniti boni denegavit: quasi nostris bonis inuideret, omnemque nobis nocendi ansam aucuparetur. Bona opera, ut dicitis, contemnit & praeterit, mala usque adeo exaggerat, ut infiniti supplicij animaduersione condemnet. Atqui satius est, ut ait Seneca, prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Et ut Iurisconsulto placet, Satius est impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari: fauores enim amplian-

*Lib. 4. de benefic. ff. de penis l. ab sentem.*

di sunt, rigor restringendus. Contra iustitiae Dei rigorem in hos amplias & intendis, in illos tam iniquum facis Deum, ut eorum bona opera, innocentiam atque virtutes pro nihilo putet atque despiciat. Quanto melius nostri Theologi Deum dicunt punire citra condignum, remunerare ultra condignum, minus fortasse Latine; sed hic res, non verba quaeruntur. In remunerandis ergo bonis haec duo, iustitia liberalitasq; coniuncta sunt. Iustitiae est, quod operibus nostris magna quaedam merces

O 4 ac



ac præmium debebatur à Deo ; liberalitatis, quòd ille multo amplius , quàm opera merebantur, munificentissimè concedit. Sed duas istas in remunerandis bonis fulgere virtutes diuinarum literarum testimoniis comprobemus . Apostolus mercedem suam iustitiæ coronam vocat . Reposita est, inquit, mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Et alio loco: Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quã ostendistis in nomine eius. quasi diceret : Si obliuisceretur operis vestri, & dilectionis, iniustus esset. Itaque secundum hanc Apostoli sententiam, dicimus iniustum fore Deum , qui peccatum animaduersione mortis æternæ plectit , nisi & virtutem honesta aliqua mercede compenset præmioq; dignetur, & promissis steterit, quibus nõ semel, sed sæpius, se bonis iuxta illorum opera mercedem redditurum esse pollicitus est. hæcenus de iustitia. Liberalitas autem benignitasque diuina quibus in rebus cernitur? Primum in eo quòd homines, vt bona opera facere valeant, adiuuat. Deinde quòd opera nostra, quamquam illi nihil conferunt, tamen remunerare dignatur. Tertio, quòd in remuneratione plura quàm meruimus, diuina benignitate concedit. Quæ si nihil amplius, quàm debitum esset, daret, nõ posset intelligi. Liberalitas

2. Tim. 4.

Hebr. 6.



ralitas enim è gratiæ fonte manat, iustitia meritum respicit. Itaque si nihil aliud daret, nisi quod debet, solam in illo iustitiam prædicaremus : iam cum amplius tribuat, illius iustitiæ beneficentiamque laudamus. Iustitia igitur & gratia, veritas & misericordia, remuneratio & liberalitas in bonorum retributione obuiauerunt sibi. Sic igitur hæc argumeta tractada sunt, vt non aliquam scripturæ partem, sed eam totam verã esse credamus : neque solùm ea loca, quibus iustus remunerator Deus dicitur, verùm etiam ea, quibus Dei benignitas & munificencia prædicatur, recipiamus : id est, vt ita Dei gratiã beneficiumque laudemus, vt bonorum operum atque meritõrum, quemadmodum diuinæ literæ faciunt, rationem aliquam habere videamur. Hoc in te frater pro meo in te amore desidero. Totam itaque scripturam amplectere, illamque impietatem, quæ scripturæ auctoritate scripturam euertit, fuge. Cum enim clara scripturarum illustrisque sententia sit, bonis operibus reddi mercedem, fieri non potest, vt illæ Dei gratiæ omnia tribuant. Ita enim Apostolus: *Ei autem, inquit, Rom. 9.* qui operatur, non reputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Hæc mercedis natura est, vt non ad gratiam, sed ad debitum referenda sit. Itaque cum operibus nostris Deus se mercedem redditurum esse

O 5 pro-



promittat, in iis aliquid dignitatis, quod mercedem postulet, in sit necesse est.

Hoc loco aliud argumentum, quo operum dignitatem ostendamus, occurrit, quod ex ipsa mercedis varietate sumitur. Apostoli sententia est: Vnicuique secundum suum laborem mercedem esse reddendam. ex qua intelligi potest, qui amplius laborauerit, eum ampliore mercedem recepturum. Inde est illud Christi: In domo patris mei mansiones multae sunt. in quibus intelligitur varietas praemiorum, vnumque altero esse maiorem. Quod profecto constare non posset, si in operibus humanae quaedam non modò dignitas, sed etiam varietas non inesset. Vt enim vitiorum magna diuersitas est, nec iuxta Stoicorum insaniam, omnia peccata sunt paria, ita virtutum multae distantia est: quod certè fieri nullo modo posset, si omnia ex illo gratiae Dei fonte manarent. Vides quàm aptè, quàm candidè agimus. neque enim aliqua scripturae membra truncamus, cuius auctoritatem secuti, gratiam Dei cum operum meritis copulamus. Neque verò hæc, de quibus loquimur, merita cum Dei gratia pugnant, sed illud quod de condigno vocatur à nostris, illi planè contrariū est, quod meriti genus à nobis non ponitur, sed illud alterum, quod de congruo dicitur, cum Dei gratia, qua ipsum meritum ultra dignitatem

remu-



remunerari dicimus, nullo modo pugnat. Mercedis ac remunerationis vocabula, quę in scripturis passim occurrunt, nos quoddam meriti genus ponere coegerunt, gratiæ nomē, condigni superbum & arrogans vocabulum sustulit, humanumque tumorem ita redegit in ordinem, ut illum scopulū fugientes, inter opera nostra eorumque mercedem, non æqualitatem ac parem dignitatem, sed congruentiam quandam esse fateamur, non ut merita nostra præmij magnitudini dignitate respondeant. Si hæc antè didicisses, mi frater, quàm Theologiæ magisterium vsurpares, nunquam in tam absurdi erroris barathrum incidisses, nec inter has scripturarum, quæ ob tuam opinionem sensumque peruersum, quem illis attribuis, tanquam in acie concurrere videtur, symplegadas fluctuares. Ex hac igitur suppuratione illa summa nascitur, opera nostra esse meritoria, nõ inania, vana, infructuosa, quemadmodum dicitis. Nam cum Spiritum sanctum per Prophetarum & Apostolorum linguas tam multa verba consumere video, cum ipsum Dei filium è cælo in terram venisse cõsidero, ut hominibus virtutis viam panderet, eosque ad bona opera non solùm verbis hortaretur, sed etiam incitaret exemplis, quæ & Dei filius tam studiosè docuit, & veritatis spiritus tam accuratè commendauit, ea vana, in-

in-



infructuosa, friuola existimare non possum, nisi fortè & Christi sermo friuolus & inutilis, & Dei spiritus vanus est. Cùm igitur tam multis verbis remunerationem ac mercedem bonis operibus Deus se redditurum esse promittat, nimiù profectò durus ac ferreus sim, si tantæ auctoritati non cedam, eaquæ opera quibus Deus iustus ac verus tā præclara promittit, meritoria esse non credam. Gaudete, ait, & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in cælis. & alibi: Reddam vnicuique secundum opera eius. Hæc verba secundum opera, quandam in operibus humanis manifestè significant qualitatem, quæ in remuneratione, mercede, præmio attenditur. Hanc nos meritum dicimus, & sanè, ni fallor, propriè dicimus. Cæterum vt quod de operum nostrorum in utilitate dicitur, rectè intelligatur, animaduertendum est, mercedem operibus deberi, duobus modis considerari posse. Primum ex ipsius operis natura, videlicet cùm is, cuius causa fit, ex eo opere voluptatem aliquam fructumque capit. Tum enim is operario pro suo labore satisfacere debet. Vnde scriptura ait: Dignus est operarius mercede sua. Nam operarij detinere mercedem, vnum est ex iis peccatis, quæ ad Deum clamantia postulant ultionem. Quod peccati genus, mea sententia, tantoperè execratur Deus, vt quàm ardè-

*Math. 5.*

*Apoc. 18.*



ter & cupidè pro ipsius obsequio laboranti-  
bus satisfaciatur, à nobis intelligi possit. Altero  
modo merces operario debetur ex pacto atq;  
conuento, cùm is, qui opus imperat, se satis  
facturum esse promisit. Tum enim, etsi ex eo  
opere nihil ille fructus, nihil utilitatis capit,  
quia tamen imperavit, seque soluturum esse  
promisit, fides illi seruanda est. Quod qui nõ  
facit, & illum iniuria afficit, & se perfidiæ cri-  
mine adstringit. Hinc est quòd operarius à vi-  
ro bono conductus, de cuius fide atque inte-  
gritate non dubitat, habet pollicenti fidem,  
nec veretur ne aut ille fallat, aut ipse sua mer-  
cede priuetur. Ita de Deo & nostris operibus  
iudicandum est. Neque enim hæc si cum Dei  
beneficentia conferantur, suapte natura sunt  
meritoria, neque Deus ex his aliquid fructus  
aut utilitatis capit, cùm nullius indigeat, nec  
illi nostra deuotione, obsequio, studio quic-  
quam accedat. Sed cùm ad illius & præcepta,  
quibus hæc opera nobis imperavit, & pro-  
missa respicimus, quibus mercedem nobis pol-  
licitus est, opera dicimus meritoria ex ipsius  
pacti conuentique natura, quod Deus nobis-  
cum bona fide pactus est. Cuius rei tabulas  
prorsus authenticas, obsignatas, omninoq; fir-  
missimas, cùm in veteri tum in nouo Instru-  
mento habemus, in quibus Deus præcepto-  
rum suorum obseruatoribus vitam pollicetur  
ater-



aternâ. Hac igitur inter Deû & nos conuen-  
 tione transacta, opera nostra modò rectè atq;  
 ordine in ipsa conuentione præscripto geran-  
 tur, promissam mercedem mereri dicimus;  
 quam si seruis suis atque operariis denegaret  
 Deus, esset iniustus. Ante pactum nihil nobis  
 pro nostris operibus debebatur, post pactum  
 si nobis promissa merces denegaretur, certè  
 afficeremur iniuria, ipseque Deus fidem fal-  
 leret, atque homines mendacio circumuen-  
 tos, impostorum more deciperet. Sed quoniam  
 impossibile est mentiri Deum, à quo veritas  
 omnis ac bonitas, tanquam à fonte, manat &  
 profluit, quicumque illius se deuouet obsequio,  
 se non frustra laboraturum esse non solum  
 iure confidit, sed etiam certus est. Hinc illa  
 Apostoli præclara fiducia: Bonum, inquit, cer-  
 tamen certavi, cursum consummaui, fidem  
 seruaui, de reliquo, reposita est mihi corona  
 iustitiæ, quâ reddet mihi Dñs in illa die iustus  
 iudex. Ita spes illa præclara, qua Paulus sibi  
 iustitiæ coronâ meritò pollicebatur, Dei æqui-  
 tate subnixa, inter violentos sæculi fluctus atq;  
 naufragia, stabat immobilis. O singularis &  
 admiranda fiducia! quæ de bonorum operum  
 conscientia & Dei æquitate nata, virtutibus  
 adolescit, & in animis piorum hominû, Deiq;  
 seruorum, altissimis radicibus nixa substi-  
 tit. Sciebat enim Apostolus Deum iudicem,

2. Tim. 4.

si ce-  
 mini  
 Qu  
 Saul  
 esset  
 si ein  
 trimo  
 nupt  
 gigan  
 de gi  
 iniur  
 cisset  
 regis  
 riæ g  
 uente  
 miur  
 stra v  
 reant  
 enim  
 feru  
 tilia  
 sunt.  
 ra in  
 adhu  
 mon  
 perc  
 num  
 liore  
 aliqu



si certantibus promissum victoriae primum  
minimè reddidisset, iustum non esse dicendū.  
Quod ut magis perspicuum fiat, Dauidis &  
Saulis regis profertur exemplum. Ille cum  
esset pastor ouium, videbatur indignus, & erat,  
si eius statum spectamus, qui regis filiae ma-  
trimonio iungeretur. Sed cum rex filiae suae  
nuptias pollicitus esset ei, qui cum Goliath  
gigante pugnasset, eumque vicisset, parta iam  
de gigante victoria, filiam suam Dauidi sine  
iniuria negare non poterat. Quod si rex fe-  
cisset, sine dubio fuisset iniustus. filiam ergo  
regis merebatur ille, non status sui, aut victo-  
riae genere, atque natura, sed ex pacto atque co-  
uento, quo rex filiae suae nuptias victoriae pra-  
mium fore promiserat. Hinc quid opera no-  
stra valeant, aut non valeant, quantum aut me-  
reantur, aut non, facile potest intellegi. Neque  
enim ea Deo quicquam aut merentur aut con-  
ferunt, sed nobis tantum profunt. Si ergo inu-  
tilia cuiquam videntur, certe Deo inutilia  
sunt. Quanquam scripturae locum, quo ope-  
ra inutilia vel infructuosa dicantur, nullum  
adhuc vidi. Illud quidem constat, Christum  
monuisse discipulos, ut Pharisaicum illud su-  
percilium, quo superbum & arrogans homi-  
num genus sese cunctis anteponebat, ac me-  
liorem caeteris esse iactabat, tanquam pestem  
aliquam atque perniciem aspernarentur ac  
fuge-



fugerent, animique moderationi atque humilitati ita studerent, ut se seruos inutiles essentirent. Illorum autem opera inutilia, vana, infructuosa esse non dixit. Sunt illi quidem inutiles serui, propterea quod ex illorum obsequio nihil domino fructus, nihil vtilitas accedit: sed eorum opera & obsequia illis inutilia esse non dicit, pro quibus amplissimis in celo mercedem primumque promittit. Ita si Dominum, cuius serui sumus, attendimus, profecto serui inutiles sumus. Neque enim illum obsequio nostro ditiozem aut fortunatiorē reddere possumus. Sed si nos ipsos respicimus, certē vtilissimi negotiatores sumus, ac thesauri Domini diuites fortunatique custodes, qui preceptorum Dei obseruantia vitam nobis ac regnum comparamus æternum, iuxta illam Christi sententiā: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod qui faciunt, Dominus immortalitatem, iis regnum celorum, iis æternæ beatitudinis primum diuina voce promittit. Hinc Apostolus quoque Timotheo docendi rationem formamque prescribens, Diuitibus, inquit, huius sæculi precipe, non sublimē sapere, μη ὑψηλοφρονεῖν, non sperare in incerto diuitiarū, sed in Deo bene agere, diuites fieri in bonis operibus, confaurizare sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Hæc opera, quæ

*Math. 19.*

*1. Tim. 6.*







mihi esse comparaturum. Sic igitur sperni  
meam atque fiduciam, quæ non meis operi-  
bus, sed Dei pollicitationibus nititur, in ipsa  
veritate defixi. Impossibile est mentiri Deum.  
Qui benigno atque liberali domino seruiunt,  
plura lucrantur, quàm ij qui auaro ac tenaci  
ministrant. Et qui ei domino seruit, cuius non  
solum opes, verum etiam liberalitas infinita  
est, nonne se infinita sibi comparare iure glo-  
riari potest? Itaque non est quod vereamur, ne  
talis dominus in transigenda conventionem  
deceptus sit. Ille enim satis sapiens est, nec  
quid facto opus sit ignorat. Ego verò illud pa-  
ctum & conuentum esse inter Deum & nos,  
meritò gaudeo. Si vereris, ne Deum fortè de-  
cipias, si adeò religiosus es, vt ob conscientie  
scrupulum tanquam cum prodigo vel mino-  
ri, qui quid agatur, ignoret, negotium transig-  
endum sit, huic pacto stare non audeas, in-  
tegrum tibi est desistere, Deus neminem cogit.  
Ego verò tam religiosus ac sanctulus esse  
nolo, vt Dei verbis stare non audeam. Si  
ille in hoc negotio fortè prodigus fuit, vt  
quanti opera nostra essent, æstimada nesciret,  
ipse viderit. An illum homines, vt cum illis  
ita pacisceretur, coëgerunt? Ego, inquam, il-  
lius verbis atq; promissis ita stare constitui, vt  
eum etiam appellare nõ dubitem. O me felice,  
cui quanquam est adeò curta supellex, tamen  
inter

inter  
rem  
Fortu  
dena  
quan  
magn  
reos v  
riaren  
& cæ  
prop  
pro a  
buit,  
asper  
pretio  
gno,  
quam  
Sec  
lume  
quo t  
id in  
creda  
torem  
Non  
ris ad  
dici p  
res ef  
est qu  
nos d  
cuple



inter ipsos pannos & illuuiem aliquid, quo rem pretiosissimam mercari possem, inueni. Fortunatum te diceres atque felicem, si vno denario centum aureos lucratus esses, & quamquam inter vnum obolum & centum aureos magna distantia est, tamen centum illos aureos vno obolo te lucratum esse audacter gloriareris: ita tamen inter nostri laboris meritum & caelestis regni premium plurimum interfit, propterea tamen, quod tam sapiens Dominus pro aquae frigidae calice tantum premium tribuit, eius liberalitatem ac munificentiam non aspernabor, remque adeo pretiosam tam vili pretio comparans, Deo Opt. Max. tam benigno, liberali, munifico, imò magis prodigo, quam fortè velles, immortales gratias agam.

Sed ut ad propositum reuertamur, hoc emolumentum atque lucrum, quod in Dei obsequio facimus, mercedem ideo dicimus, quod id in scripturis eodem modo dicitur, quibus ut credamus Deum inquirentibus se remuneratorem esse, praecipitur. At verò Paulus ait: Non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam. Rectè. Nihil melius dici potuit. nam cum Domino tam bono nobis res est, ut nos de exiguo ditari velit. Parum est quicquid ad eius obsequium attulimus, sed nos diuina beneficentia caelesti liberalitate locupletat. Hæc est nostra felicitas, hæc nostra

Heb. 12.  
Rom. 8.



vera gloria est. Quærenti igitur tibi quid fieri possit, ut cum hæc ita sint, nostra opera meritoria dici debeant, vno verbo respondeo: quia Deus ita voluit atque decreuit; quia ei qui opera bona fecisset, tanta promissa sunt præmia. Inde est illud Apostoli: Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Inde illud ipsius Christi: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Nos igitur vtrumque scripturæ locum obuiis manibus amplectimur, tam eum quo opera nostra tanto futura gloriæ præmio pronunciantur indigna, quam hunc, quo ipsis operibus ex pacto, quemadmodum paulo antè diximus, atque conuento mercedem deberi ostenditur. Cur ex his duobus scripturæ locis alterum recipis, alterum reiicis? vtrumque vna atque eadem scripturarum auctoritas sanxit. Itaque si fidem nostram hoc modo exponas, nihil nec in ea absurdum aut ineptum, nec in Dei verbis, quod secum pugnare videatur, inuenies. Nos igitur, abiecto superbiæ supercilio, animum nostrum moderatione atque humilitate deprimimus, cum opera nostra promissa gloriæ magnitudinem æquare non posse perspiciamus, in eoque Dei nostri summum beneficium ac munificentissimam gratiam recognoscimus; quod quamquam à nobis, quod illi prodest, nihil fiat, obedi-

1. Cor. 3.

Luc. 6.  
Matth. 5.

Rom. 8.

diem  
miu  
De  
nit  
in D  
lamu  
licita  
tion  
rū fu  
atqu  
nobi  
uiffi  
nesta  
ptur  
conu  
quar  
citas  
clesi  
dere  
bus  
nos  
tene  
teste  
quæ  
imp  
lexif  
tate  
dam  
vfin



dientia tamen nostræ tantam mercedē præ-  
miumque constituit. Ita cum quanta præmia  
Deus virtuti proposuit, nobis in mentem ve-  
nit, tum ad studium virtutis incendimur, tū  
in Deo gloriamur, nobisque ipsis piè gratu-  
lamur, quòd summus ille Deus tanta nos fe-  
licitate dignatus est, ut ad nominis sui cogni-  
tionē adductos, in familia sua & inter seruo-  
rū suorū greges numeret. Quod nostrā spem  
atque fiduciam nutriens, legis diuinæ iugum  
nobis non modò leuissimum, sed etiam sua-  
uissimum reddit. Vides mi frater quàm ho-  
nesta, quàm sancta, quàm & rationi & scri-  
pturarum auctoritati consentanea sit atque  
conueniens fides nostra? Quæ cum ita sint,  
quanta est tua inscitia: quanta animi tui cæ-  
citas, cum ita in tuis literis scribis, ut nos Ec-  
clesiamque catholicam festiuè ac lepidè irri-  
dere videaris, propterea quòd nostris operi-  
bus ac meritis regnum cælorū consequi posse  
nos dicimus? O mentē Cimmeriis, ut aiunt,  
tenebris atriores! Nimirum imperitiæ tuæ  
testem totum orbem habere voluisti. Nam  
quæ sit fidei nostræ ratio, quam tam temerè  
improvideque damnasti, te nunquam intel-  
lexisse perspicuum est. Nec minori temeri-  
tate matrem ecclesiam & nostram, & quon-  
dam etiam tuam, in cuius placidissimo sinu  
viximam perseverasses, & ad quam velut ex



multa tempestate in portum te aliquando errore damnato, rediturum esse confido. Nō minore, inquam, temeritate, amentia, furore matrem ecclesiam accusas, quōd contra Dei verbum opera nostra meritoria esse deceat atque defendat; imperitè sanè, si iudicium sequamur tuum. Sed plus est (mihī crede) sapientiæ, plus eruditionis atq; doctrinae in minimo Ecclesiæ nostræ digitulo, quàm in toto synagogæ vestræ corpore. Est enim sapientia in senibus, temeritas autem & inscitia lasciuientis ætatis. Nostra ergo mater ecclesia eum antiquitatis & experientiæ conscendit gradum, vt spiritu Dei plena nihil quod à quoquam discere possit aut debeat, reliquum esse videatur. Tam multis enim ab hæreticis aliisque suis hostibus tamq; crebris questionum fluctibus ab ineunte ætate iactata, ita inter sæculi tempestates atque naufragia semper emerit, vt eorum omnium, qui illam erroris atque ignorantie damnare conati sunt, inscitiam, arrogantiam, vanitatem, impudentiam, furorem toti orbi tanquam in speculo spectandum exhibeat. Itaque cum hinc mecū reputo, quàm audacter & temerè in matrē ecclesiam latrans, non dubitasti dicere, quicquid illa de libero voluntatis arbitrio, & operū meritis docet, cum verbo Dei & scripturarum auctoritate pugnare, inde te

& t  
ruru  
ribu  
te v  
per  
ctus  
ma  
lach  
deb  
eni  
fed  
me  
thru  
ctes  
in t  
pie  
au  
ant  
ope  
in i  
ini  
col  
pug  
mi  
tua  
mi  
tisc  
agu  
me



& testimoniorum nube celatum atque ob-  
rurum, & rationum, quas ex scripturarū fon-  
ribus hausimus, telis confossum profligatūq;  
te video, vtrum iis, quorum dolis, fraude,  
perfidia in hanc errorum voraginem addu-  
ctus, iter salutis ac vitæ temerè reliquisti, sto-  
machari, an sæculi-nostri calamitatem toto  
lachrymarum fonte plangendam deplorare  
debeam, diu multumq; dubitavi. fraternus  
enim amor me tibi succensere non patitur,  
sed potius me ad misericordiam impellit, dū  
mecum reputans, in quantum errorum bara-  
thrum incideris, infelicitatem tuam dies no-  
ctesq; deploro. Quare mi frater, si quis est  
in te mutæ benevolentia sensus, si quod  
pietatis vestigium, si nobis & scripturarum  
auctoritas, & sanctorum patrum consentit  
antiquitas, si hinc fides, ratio, æquitas, bona  
opera, totusq; virtutum chorus nobiscum  
in iisdem castris militat, inde perfidia, furor,  
iniquitas, vitiorum denique omnium vna  
colluies, virtutem ac veram religionem op-  
pugnat, in viam atque in matris ecclesiæ gre-  
mium redi, segrega te ab illis lupis, salutemq;  
tuam veri pastoris tui curæ consilioq; com-  
mitte, vt vnà nobiscum in eodem fidei virtu-  
tisq; domicilio clarissimum veritatis lumen  
agnoscas, discussisq; illis ignorantia tenebris,  
mente integra, religione sincera, pietate con-



cordi, voce pura colamus Deum & patrem  
Domini nostri Iesu Christi, qui est benedi-  
ctus in sæcula. Amen.

Sed ut ad propositum reuertamur, quàm  
facile hæc cōtrouersia dirimi poterat, si vestri  
non aliquam scripturæ partem respexissent,  
sed totam scripturam amplexi essent, nimirum  
ut Apostolo crederent non solùm, cum is  
opera nostra futuræ gloriæ præmio pronun-  
ciaret indigna, verùm etiam cum vnūquem-  
que mercedem secundum suum laborem re-  
cepturum asseueraret. Nos vtrunque eadem  
crudelitate complectimur. Itaque propter il-  
lam Apostoli sententiam, negamus hominis  
opus ex suo genere atque natura magnitudi-  
ni præmij æquari, eoque dignum esse posse.  
Propter hanc bonum opus ex congruo me-  
ritum credimus, non suapte natura, sed pro-  
pter illud pactum atque conuentum, de quo  
superiùs diximus, quod si Deus violaret atque  
rescinderet, iniquus esset ac mendax. Quod  
cum fieri nullo modo possit, Deiq; promissis  
nihil sit firmitus, nihil verius, nos iuxta scri-  
pturæ regulam atque sententiam vtrumque  
verum esse profitentes, vnum alteri negamus  
esse contrariū. Nam cum Dei verbū vtrum-  
que ponat atque cōfirmet, quid erat facilius,  
quàm isti cōtrouersia sine vlla contentione  
finem imponere, si vestri totam scripturam  
digna-



dignaretur amplecti? Sed quoniam iis aliud propositum erat, nimirum ut bona opera non meritoria, sed inutilia, vana, infructuosa esse orbi persuaderent; idque vel maxime ad consiliorum suorum executionem necessarium esse acuti homines videbant, iis scripturae locis atque sententiis, quae bonis operibus mercedem ac praemium assignant, non modo credere noluerunt, verum etiam bellum indicendum putarunt. Hinc igitur illae lachrymae, hinc tanquam Scyllei canes in abstinentiam atque ieiunia; hinc in castitatem, pudicitiam, sanctitatem; denique in omnem virtutum chorum latrant. Neque enim iis expediebat laudare virtutem, aut bonis operibus, aliquod praemium assignare; quod si facerent, intelligebant homines callidi, hac ratione sua consilia retardari, suumque cursum quasi contrariis ventis impediri. Fecerunt igitur quod e re sua videbatur esse, omnesque nervos intenderunt, ut orbi se excusatione dignissimos esse persuaderent, cum illam antiquorum patrum disciplinae severitatem, virtutumque vestigia minimè sequerentur. Quod si faciendum esse confiterentur, & bonorum operum promissaque, mercedis ac praemij aliquam habendam esse rationem, facile intelligebant homines acutissimi, excusationis suae molem stare non posse. Cum igitur hoc animo ad divinarum

P 5      lite-



literarum lectionem accessissent, eorum locorum, quibus ad deprimendam hypocrisim, illudque Pharisæicum supercilium deiciendum, scriptura utitur, grandem aceruum ita coegerunt, ut eas omnes scripturæ sententias, quibus amplissimum immortalitatis regnique cælestis præmiū bonis operibus pollicetur Deus, studiosè tanquam syrtes ac scopulos præterirent. Acute sanè, Quis enim adeò virtutis inimicus? quis adeò Epicureus est, ut cum audiat Deū bonis operibus tanta præmia pollicentē, ipsa opera vana & inutilia dixerit? Quis infructuosa existimet, quibus remunerationis æternæ merces diuina voce promittitur? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, id præparauit Deus iis, qui diligunt illū, ait Apostolus, qui in tertium cælum raptus, Dei arcana cognouit. Tantum est igitur illud bonū, ut ei addi nihil possit. I nunc frater, & talia opera, quibus Deus rerum sapientissimus æstimator tantam mercedem præmiūque promittit, infructuosa crede. An inutile est, quod infinitam utilitatem adfert? Quid mirabilius cogitari potest, quàm nullum opus esse adeò exiguum ac tenue, quod sua mercede puetur? Mentior nisi mihi Christi verba consentiant: Si quis dederit calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis,

1. Cor. 2.

Isaia 64.



vobis, non perdet mercedem suam.

Sed ut ad propositum reuertamur, vides frater quàm aperte, quàm cãdidè, quàm simpliciter hic agamus, cum Dei verbo simpliciter credimus? Ex quo intelligi potest, quod antè dicebam, omnem hanc de humanis operibus cõtrouersiam facilè dirimi posse, si vestri, qui de Dei verbo tantoperè gloriantur, ei fidè adhiberent. Sed ab his ut omnia Dei verba recipiant iure postulo. Nam si vera sunt ea, quibus operum ac præmiorũ negatur æqualitas, cur alia quibus virtuti ac bono operi merces æterna promittitur, tanquam falsã repudiantur? Vis me frater tot Dei verba mēdacij vanitatisque damnare? Si hoc impium est ac sacrilegum, patere me opera nostra meritoria existimare, sine me credere magnã iis à Deo propositam esse mercedem, magnum præmium, magnum thesaurum in cælis, hoc Dei verbum est. Ergo sine exceptione credendum est. Hoc Romana tradit ecclesia. Rectè. Id enim suis filiis tradit, quod à sponso dudum accepit: Regnum, inquit, cælorũ vim patitur, *Matth. xi.* & violenti rapiunt illud. O felix rapina! Sed quomodo regnum cælestè diripitur? Certè cum homines sibi ipsis ad bona opera facienda vim adferunt, illiusque præclarissimi ducis Ioannis Baptistæ, cuius ætate cælum diripi cœpit, victricia signa secuti, per eadem virtutis vesti-



vestigia gradiuntur. Christus igitur, ut quibus machinis cælum expugnetur ostendat, nos tribus hominum generibus comparat, nimirum militibus, ad alicuius opulentæ ciuitatis expugnationem iter ingressis; negotiatori querenti bonas margaritas, ut eas sibi comparari vinitori à patrefamilias ad vineæ cultum mercede conducto. De primo ait Paulus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego ergo sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans. quasi diceret: Non ignoro, quæ sit laboris mei causa: magnum præmium expecto, de futura mercede non dubito. Reliquæ duæ similitudines in Euangelio exponuntur pluribus verbis, quibus emolumenti, quod in huius vitæ negotiatione facere possumus, ut nobis cælestis vitæ thesaurum comparemus, ratio demonstratur. Illud autem vehementer miror, te Christi verbis, quibus præcipit ut thesaurum recondamus in cælis, non moueri, ut opera nostra meritoria, & lucratiua esse arbitreris. Quid enim sit thesaurum recondere in cælo, Paulus ostendit, cum Timotheo scribit his verbis: Diuitibus huius sæculi præcipe, ut in bonis operibus diuites fiant, sibi que thesaurizent fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam. Sic igitur Apostolus

1. Cor. 9.

Math. 16.

1. Tim. 6.



stolus bona opera vocat veras diuitias, bonūq;  
 hominis thesaurum. Nec iniuria. Quid ni ve-  
 ræ diuitiæ thesaurusque pretiosus illa dicantur,  
 quibus veræ optimæque vitæ præmium  
 comparatur? Nihil est igitur bonis operibus,  
 nihil virtute lucrosius. Nisi fortè Deū ipsū  
 ad bonorum operum studia nos adhortantē,  
 vanum esse arbitraris. Christus admonet, vt  
 thesaurum nostrum recondamus in cælis. & *Math. 6.*  
 alio loco: Vendite, ait, quæ possidetis, & facite *Luc. 11.*  
 vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurū  
 non deficientem in cælis. Quondam diues  
 adolescens modum, quo ad salutis æternæ  
 portum perueniret, quærebat à Domino. Cui  
 cum ille respondisset, Si vis ad vitam ingredi,  
 serua mandata; nonne consequenter intulit: *Math. 19.*  
 Vade, quæcunque habes, vende, & da paupe- *Marc. 10.*  
 ribus, & habebis thesaurum in cælo? Vnde *Luc. 18.*  
 Tobias filium suum ad bonorum operum *Tobia 4.*  
 cursum exhortans, inter illa præcepta cælestia,  
 ad eleemosynæ studium diligenter admonet,  
 dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter  
 tribue; si exiguum, etiam exiguum libenter  
 impartiri stude. Præmium enim bonum tibi  
 thesaurizas in die necessitatis. Tot Dei verba  
 (mihi crede frater) vana esse non possunt. Bo-  
 na igitur opera, vtilia, fructuosa, lucrosa esse  
 crede, nosque dum ea exercemus, summas  
 diuitias grandemque thesaurum in cælis re-  
 conde-



cōdere existima . Neque enim mentitur veritas, cū hęc diuina voce pronunciat . Ergo mater ecclesia, cū bona opera meritoria esse tradit, nihil, quod Dei verbo repugnet, docet . Non est igitur quod ob vnam aut alterā aboblectā scripturę sententiā , omnē scripturā seriē tibi perspectā & cognitā existimas . Nonne vides hęc omnia Dei verba, quę iam in medium produximus, tibi incognita fuisse . Ex quo tuam ignorantia, & inscitiam intelligere deberes, vt tua imbecillitate imperitiāq; perspecta, de theologicis controuersis tanquā cæcus de coloribus iudicare non audeas . Cū in scripturis bonorū operum tam crebra fiat mentio, nihil erat quod memorię commendaras, nisi illud, nos seruos inutiles esse? certe inutiles sumus: sed Deo, cui nullam vtilitatem adferimus, inutiles; nobis autem, si bonorum operum, pro quibus tantam mercedem, tantā pręmia nobis redditurus est Deus, thesauro ditemur, profectō vtilissimi sumus . Hęc igitur ex scripturarum fontibus hausta, nobis tradit ecclesia, quę medium inter duo extrema, regiumq; iter carpens, hinc arrogantię scopulos inanisq; glorię prærupta declinat, nec Deo sua opera tanquam ei fructuosa exprobrat . ( Quis enim aliquid se Deo præstitisse gloriatur, cū ad se totum industrię suę fructum redūdare intelligat?) inde negligentię



tiæ defidæque voraginem fugiens, summa  
 industriæ suæ præmia proposita esse cognos-  
 cit. Medium tenere beati. Virtus denique  
 consistit in medio. Itaque sapientissima ma-  
 ter Ecclesia, errorum extrema semper & ubi-  
 que declinat, ac velut inter Scyllam & Cha-  
 rybdim tutissimum conficit cursum. Dextrâ  
 Scylla laetis, læuam implacata Charybdis ob-  
 fidet, & vtrumque fidei naufragium commi-  
 nat. Ut enim à veritatis cursu aberrat, qui  
 humana opera suapte natura, & ex se aut me-  
 ritoria, cælestisque gloriæ præmio digna, & pa-  
 ria, aut Deo vtilia esse arbitratur; ita qui hæc  
 neque meritoria vlllo modo, neque aliqua mer-  
 cede pensanda existimat, in nõ dissimili errore  
 versatur. Qui autem hæc ex congruo, pacto  
 atque cõuento Dei promissione firmato, me-  
 ritoria esse dicit, is à recto veritatis itinere non  
 aberrat. Cùm igitur illius aquæ, videlicet Spi-<sup>toan. 4.</sup>  
 ritus sancti gratiæ, ex cordibus nostris in vitã  
 salientis æternam, efficaciam vimque cõside-  
 ro, si opera tali aqua non modò lota, sed etiam  
 irrigata, & viuificata, cælestis vitæ præmio ex  
 æqualitate digna dixissem, me lapsum esse nõ  
 arbitrarer. Nam quod operibus ex eorum na-  
 tura deest, id gratiæ Dei vis sanctique Spiritus  
 efficacia supplet. Hæc aliquanto commodius  
 dicuntur, ac verius, quàm id quod ista noua  
 philosophia excogitauit, nimirum humana  
 ope-



opera, etiam si à solo Spiritu sancto producat-  
 tur ac fiant, imperfecta tamen esse, atque ve-  
 menstruatae pannus immunda. Itane vero  
 ipsius Spiritus sancti opera non solum imper-  
 fecta, sed etiam immunda dicetis? Quid hoc  
 aliud est, quam in Spiritum sanctum iactare  
 blasphemiam; & tam impiū, ut ægerrime re-  
 mittatur, crimē admittere? Quid enim aliud  
 de Satanæ operibus dici poterat, nisi quod  
 imperfecta, turpia, immunda sunt? Ex quo in-  
 telligi potest, à quo Spiritu ad eiusmodi blas-  
 phemias impellamini. Sed ad te redeo fratres.  
 Vide quæso quid dicas, fateris esse opera Spi-  
 ritus sancti, & tamen hæc ipsa imperfecta, tur-  
 pia, immunda esse pronuncias. Sentisne seculū  
 pugnare orationem tuam? extremoq; senten-  
 tiæ tuæ eiusdem principium iugulari? Quan-  
 to sapientiū diuinas literas explicat mater  
 Ecclesia? Quas omnes non solum diligenter  
 euoluit, sed etiā amplectitur & recipit. Cum  
 igitur in iis duo, quæ diuersa videntur, occur-  
 runt, non alterum recipit, alterum reicit, sed  
 vtrumque tanquam verum amplectitur.  
 Duo in diuinis literis de operibus nostris me-  
 moriæ prodita sunt; hic aternæ gloriæ præmio  
 negantur imparia, inæqualia, indigna: illic  
 merces iis amplissima præmiumque promit-  
 titur. Et quoniam mater Ecclesia veram esse  
 credit vtramque sententiam, animum tuum,  
 vt

vt vid  
 chrym  
 Scylla  
 verbo  
 pude  
 esse s  
 natio  
 perfic  
 nolle  
 dem  
 Sed c  
 ero h  
 neo f  
 ues, &  
 bitric  
 scrip  
 Lydi  
 tellig  
 rede  
 ritate  
 men  
 eccle  
 verit  
 dubi  
 ita si  
 hæc  
 tuer  
 nun  
 illis c



vt video, vehementer offendit. Hinc illæ lachrymæ, imò illa cõuicia, quibus ei tanquam Scyllæus canis oblatras, eamque quasi Dei verbo scripturæque auctoritati repugnet, impudenter accusas. Sed quis non videat falsam esse sententiã tuam? Quis nõ intelligat criminationis tuæ vitium? Quæ (malum) est ista perfidia, toti scripturæ sacræ fidem adhibere nolle? Quam si totam amplecteris, ecclesiæ fidem ei optimè conuenire fatearis necesse est. Sed quoniam hoc superius planum feci, non ero hic longior. Illud tamen te hortor, & moneo frater, vt hoc loco promissam fidem serues, & quoniã fidem nostram de volûtatis arbitrio libero, & de operũ meritis cũ diuinarũ scripturatũ auctoritate congruere, nec illum Lydium verbi Dei lapidem pertimescere intelligis, à te peto, vt in nostræ ecclesiæ castra redeas, nec eam quæ ita cũ scripturæ auctoritate consentit, sequi dubites. Hæc enim si meministi, tua verba sunt. Nam si Romanã ecclesia cum Dei verbo scripturæque diuinæ veritate congrueret, conformataque esset, nõ est dubium quin eam sequi oporteret. Quæ cùm ita sint, serua pactum atque promissum, & hæc noua Stoicorum istorum paradoxa noli tueri. Noua hæc meritò dixerim, non quòd nunc primùm nata sint, sed quòd ab antiquis illis ecclesiæ magistris atq; doctoribus, multis

Q ab



ab hinc sæculis iugulata, nunc demum à Lutherò renouata sunt, atque ab inferis excitata. Atque vtinam tibi ecclesiæ cognita esset antiquitas. Intelligeres profectò qui fuissent ab initio perniciosissimi aduersus liberù voluntatis arbitrium erroris auctores, quique tam impiù dogma defenderint. Neque enim funestam hanc opinionem, in ò pestem, hominum virtute doctrinaque præstantiù peperit industria, sed errorem de Stoicorum lacunis haustum, semper hæreticorum propugnauit impietas. Post Stoicorum vanitatem primus Bardefanes è Valètini schola tanquã ex equo Troiano profectus, impium hoc dogma in ecclesiam inuehere conatus est. Nam vt liberù arbitrium tolleret, ad reliquos Valentini errores illud adiecit, vt fatum defenderet. Exinde Manichæi liberum arbitrium funditùs sustulerunt, duo principia ponentes, quorum alterù bonorù, alterù malorum operum causam esse dicebãt. Hinc Priscillianistæ in Hispania eandem insaniam instaurarunt. Quã inde Petrus Abelardus tandem in Galliam deportauit. Hunc secuti Albigenfes, Ioannem VViclef habuerunt suæ impietatis hæredem. Quam extinctam & sepultam, tandè Lutherus nostra memoria ab inferis excitauit. Sic à Stoicorum fontibus error exortus, per contritos hæreticorum lacus hætenus fluxit. Ex quo in-

*Bardefanes,*  
anno Domini  
220.

*Manichæi,*  
anno 270.

*Priscillian.*  
anno 408.  
Anno Domini  
1130.

telligi



telligi potest, quales opinionis vestrae habeatis auctores. Meritò igitur Augustinus: Liberù, inquit, arbitriùm quisquis negauerit, Catholicus non est. Sed fortè solus Augustinus hoc sensit, reliqui verò ecclesiae magistri atque doctores nullam meriti faciunt mentionem. Imò verò sancti Patres non modò Latini, verùm etiam Græci tam frequenter hoc nomine videntur, vt infinitum esset omnes omnium proferre sententias. Quod si mihi faciendum esset, dies me profectò citius quàm oratio deficeret. Itaque ne sim longior, vnius aut alterius recitatione contentus. Hieronymus igitur in Dialogo aduersus Pelagianos: Sancti secundum mensuram, inquit, suam & modum, iusti sunt, & appellantur, vt Paulus, qui plus habet meritorum, quia plus omnibus laborauit. Et eodem in loco, cum quæsisset cur in cælo plures mansiones? Quia sanctorum, inquit, diuersa sunt merita. Quid Augustinus? nonne

*in Ioan. tract. 07.*

*Serm. 162.*

perspicuè nobiscum facit? Nullus, inquit, alienabitur ab illa domo, vbi mansionem pro suo quisque habiturus est merito. Et paulò inferius: Multae mansiones diuersas meritorum in vna vita aeterna significant dignitates. Item alio loco: Deus pro merito fidei & bonorum operum dabit fidelibus suis regnum cælorum. Et lib. 14. de Trinitate, cap. 15. Quid faciet mentem aliquam beatam, nisi meritum suum,

Q 2 &



Cap. 16.

& præmium Dei? Item Cyprianus: Iustitia, inquit, opus est, ut promereri quis possit Deum iudicē, præceptis eius & monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedē. Item Ambrosius in Lucam: Ergo, inquit, quod in merito fuit copiosius, hoc erit in præmio redundantius. Diuus Hilarius in Psal. 92. Cur sancti sua opera tam paruo æstiment, ac pro nihilo putent, luculenter ostendens: Habet hoc, inquit, verecunda ipsa sanctorū iustitia, ut quicquid sibi de beatitudine sperat, id pro magnificentia Dei potius (quia dignū est Deo & æterna & bona retribuere) quàm pro merito suo postulet; nec tamen præferens honorē misericordiæ Dei, merēdi quoque per se excludit officium. Aequum enim est vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et paulo pòst: Ex meritorū diuersitate ait, vel in pœnam vel in misericordiā iudicium Dei temperari. Hactenus Hilarius; cuius verba memoriæ mandare operæpretiū est, ut quædam scripturæ veterumque sententias rectè intelligamus, modestiamque sanctorum ac verecundiam, qua ita salutem suam Dei munificentia potius, quàm meritis suis tribuunt, ut tamen ab iis merendi non excludatur officium, cū virtute coniunctam esse videamus. Quæ cū ita sint, habes frater omnia, quæ ad fidei nostræ & sanctitatem demonstrandam, & ve-



& veritatem probandam requiruntur. Nam cum hinc scripturarum auctoritas, inde non solum rationis momenta, verum etiam patrum testimonia nostram de operibus sententiam confirment atque corroborent, in susceptæ veritatis tutissimo portu libenter acquiescimus. Cuius clarissimum lumen omnes argumentorum tuorum tenebras, quibus eam oppugnare conatus es, & si quid præterea in epistola tua contra illam producis in mediū, ita refellit, ut quicquid ei à vobis opponitur, sua sponte vanescat ac defluat. Tanta efficacia veritatis, tanta vis est. Nam quod ex Esaiâ commemoras; Quasi pannus menstruatæ *Isaiâ 64.* vniuersæ iustitiæ nostræ, de sanctorum Deoq; placentiū hominū operibus intelligi non potest, nisi forte idē opus, & cor hominis mūdetur atque abluat, & tamen immundum sit ac sordidum. An immundum est, quod purū, sanctum, viuum meritò dicitur? an immundū est, quod hominem ita ornat atque condecorat, ut nuptiali veste fulgentem, cælesti cōuiuio dignum exhibeat? an immundum ac sordidum, quod in agni sanguine dealbatū, hominem, qui sequatur agnum quocunque ierit, efficit dignum? an immunda sunt opera, quæ ex illo aquæ viuæ, quam Spiritus sanctus salientem in vitam æternam produxit in nobis, fonte manant & profluunt? an im-

Q 3 munda



munda sunt quæ Deus cælo æstimat digna:  
 an immunda quæ in cælorum regnum intra-  
 bunt, quò nihil coinquinatû intrabit? Opera  
 enim illorû, ait, sequuntur illos. Sed quinam  
 sunt hi, quos opera sua sequuntur? Ij nimirum  
 qui in Domino moriuntur; quos hoc nomi-  
 ne felices meritò dixerim. At quomodo fe-  
 lices, si eos opera sua immunda quasi pannus  
 menstruata sequantur? An eos huiuscemodi  
 opera sequerentur in cælû, in quod nihil im-  
 mundum, nihil coinquinatum intrabit? Talia  
 igitur opera illos felices profectò non redde-  
 rent, sed potius infelices ac miseros, si eos co-  
 mitarentur, cum in cælum recipi nullo modo  
 possint. Non ergo de huiuscemodi operibus  
 loquitur Ioannes Apostolus, vt aduersariorû  
 errori fauere videatur. Itaque longè aliter ille  
 sentit quàm tu frater. Sed Esaiæ mihi senten-  
 tiam opponis: Quasi pannus mēstruata vni-  
 uersa iustitia nostræ. Quis hoc scriptum esse  
 negat? Sed quæro ex te, De quorum operibus  
 Propheta tum loquebatur? num de fidelium  
 in Christi baptismo renatorû? Nihil minus,  
 sed de suæ gentis, de Iudæorum operibus lo-  
 quitur: quæ ita immunda erant ac contami-  
 nata sordibus peccatorum, vt si quid in iis ho-  
 nestum ac religiosum videretur, id totum cer-  
 tis sceleribus ac flagitiis inquinatum esset.

Quam

Apo. I 4.



Quā Esaiæ esse sententiã, facile intellexisses, si ea, quæ paulò antè posita sunt, verba legisses, id est, si totam illam sententiã, nõ aliquam eius particulam legeres. Sed hac truncata sententiã, quam ex impostorum tuorum libris, tanquam ex vitiato fonte, hausisti, maluisti esse contentus. Itaque quod inde malè sumpseras, in sanctorum opera, quæ tibi oppugnanda sumpsisti, peius detorques. Porrò si totam illam sententiã perlegisses, alio vel interprete vel explicatore tibi opus non erat. Cùm enim à Propheta scriptũ sit his verbis: Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos; qui vniuersas iustitias suas immundas esse dicebat, iniquitates atque peccata, huius immunditiæ ac sordium causam esse luculenter ostendit. Non ergo de seipso, sed de sæculi sui hominibus Propheta loquitur; qui cùm opera quædam, quæ à bono & æquo abhorreere nõ viderentur, vt verbi causa elemosynas, ieiunia, nonnullaque alia iustitiæ opera facerent; ita tamen ea administrabant, vt aut libidini, aut ambitioni, aut auaritiæ dediti, omnia rectè facta hac peccati sorde polluerent. Iure igitur huiuscemodi opera immunda dicuntur, ac

Q 4 men-



menstruatæ mulieris sordibus meritò comparantur. Hanc Prophetæ esse sententiam facilè quiuis diligens lector intelliget. quam si aliter explicandam putas, vide quærso, ne te hæc Apostoli Ioannis verba impediunt: Opera enim illorum sequuntur illos. nimirum in caelum, quò nihil inquinatum admittetur. Itaq; hæc duo loca tibi cõcilianda relinquo, quorũ inter Symplegadas, si errorẽ tuum defendendum putas, in vado hæreas necesse est.

Venio ad illum locum, quem ex libri Job cap. 14. imperitè sanè producis: Ad quod tibi circumscriptè breuiterque respondeo, nõ de bonis angelis, sed de malis illic esse sermonem. Quod non quarto decimo, vt existimas, sed quarto capite scriptum est, nec ipsius Job verba sunt, sed Eliphaz Themanitæ, cuius non omnia fuerunt Dei iudicio comprobata. Sed ne contentiosum funem trahere videamur, dæmonas qui quondam angeli Dei fuerunt, peccati sordibus inquinatos fuisse, non inuiti sanè concedimus. At verò prophetam Dauid nobis opponis, qui cùm talis esset ac tantus, Dei non iudicium postulabat, sed misericordiam implorabat. Rectè, sed hanc orationem illi nõ virtutum suarum recordatio, sed vitiorum ac criminum, adulterij & homicidij cõscientia extorquebat. Quod de Daniele producis, nihil ad causam; neque enim illic aliud quic-



quicquam agitur, nisi de peccatis populi qui in Babylone captiuus detinebatur, pro quo Propheta preces fundens, illum ob sua patrūque suorum scelera atque peccata meritò detineri faretur. Quod autem post obiicis, nos inuitiles esse seruos, id iam antè diluimus, Deoq; nos, nō nobis, inuitiles esse monstraui-  
 mus. Neque enim quisquam nostrorū vnquā adeò insanus fuit, vt opera nostra Deo aliquid emolumēti adferre cōtenderet. Nobis igitur illa, nō Deo, proficiunt. Caterū quòd cælorū regnum, antequam bona opera aggrediamur, nostrum esse somnias, nouum philosophiæ genus est, adeò non solū à vero, sed etiam à veri similitudine abhorrens, vt hoc vno omnia Stoicorum paradoxa superentur. Quis enim vnquā audiuit, à præmio laborem, quo præmium queritur, anteuerti? Quòd si te iam in cælo esse autumas, aut ego fallor, aut tu somnias. adhuc enim te nobiscum in hac miseriarum valle versantē video. Quid in Evangelica parabola? Nōne cultores antequam iis *Matth. 20.* merces rependatur, mittuntur in vineam? Et seruus ille fidelis, ac prudens, num antè Domini voce laudatur? num intrat in gaudium Domini sui, antequam ad negotiandum, ad laborandum, ad sudandum talenta suscipiat? Quis vnquam ante certamen coronatus est? Quis ante victoriam triumphauit? Quòd si

Q s      fortè



fortè mihi subtilem illam spiritualis fidei ve-  
 stræ, quæ tantas habet vires, vt etiam absentia  
 repræsentet, distinctionem opponis, vt te ante  
 pugnam habere victoriã, & ante laborem  
 tenere mercedem doceas, nobisquæ persua-  
 deas, equidem exillimo ante te in cælum hoc  
 modo ingressum esse neminem. Quod autè  
 abs te de diuina prædestinatione citatur ex  
 Paulo ad Ephes. i. nihil omnino ad rem facit,  
 vt te regni cælestis mercedem ante operum  
 laborem accepisse demonstrat. Repugnat li-  
 quidem experientia, quæ te nõ in cælo, sed in  
 mundo esse, illamquæ immortalitatis gloriam  
 nondum consecutum esse demonstrat. Quæ  
 cum ita sint, cum tuum orationis genus con-  
 sidero, magnum denuò mihi timorem incu-  
 tis. Nam si in hac insania perfidiaquæ persiste-  
 ris, magnoperè vereor, ne iam non Adonidis  
 hortis, sed paradisi, iuxta tuam opinionem,  
 deliciis perfruenti tibi, nihil præterea expe-  
 ctandum sit: nisi fortè in rectũ, quod deserui-  
 sti, salutis iter redeas. Neque enim dubium  
 est, quin hæreticus in aternæ beatitudinis  
 regnum ingredi nullo modo possit. Te autem  
 frater, te inquam, quod dolès profero, Augu-  
 stinus hæreticum esse pronunciat. Liberum  
 enim, inquit, arbitrium quisquis negauerit,  
 catholicus non est. Quare mi frater, ne te ipse  
 decipias. abiice quæso illam insaniam, quæ te

cælo  
 esse  
 Chri  
 qui  
 imp  
 tho  
 ber  
 est.  
 con  
 fide  
 opin  
 dor  
 nos  
 lare  
 est a  
 pua  
 qui  
 nat  
 vno  
 vt d  
 ver  
 bon  
 rat  
 dig  
 sit,  
 tia  
 vol  
 liq  
 Q



cælestis regni beatitudinem iam consecutum  
 esse somnias. Qui bona opera fecerint, soli  
 Christo teste, regnū consequentur æternum; *Math. 26.*  
 qui mala, eos gehennæ ignis excipiet. Sine fide *Hebr. 11.*  
 impossibile est placere Deo. fides autem ca-  
 tholica vna est, quam te non habere, cum li-  
 berum voluntatis arbitrium neges, perspicuū  
 est. Quapropter à te peto frater, vt saluti tuæ  
 consulas, nec in suscepto contra catholicam  
 fidem errore perman eas. Abiice quæso istas  
 opiniones à veritate abhorrentes, ad paternā  
 domum cum illo euangelico prodigo redi, vt *Luc. 15.*  
 nos omnes non minore gaudio reuersus exhi-  
 lares, quàm recedens mærore confeceras. Nō  
 est autem mihi dubium, quin hæc vel præci-  
 pua erroris tui causa sit, quòd veram rerū, de  
 quibus in scripturis agitur, proprietatem atq;  
 naturam minus attentè consideras; sed in hoc  
 vno diligentiam tuam studiumque cōsumis,  
 vt disertus ac facundus esse videaris. Atqui  
 verum de vnaquaque re iudicium, non è ver-  
 borum sono, sed ex ipsius rei cognitione gene-  
 ratur. Ex quo intelligi potest, te de humana  
 dignitate parum cogitauisse, vt minus mirum  
 sit, te quid inter hominem, & cætera animan-  
 tia intersit, non videre. Id autem est liberum  
 voluntatis arbitrium, quo neque animalia re-  
 liqua, neque vllum visibile corpus ornatur.  
 Quæ enim alia potest esse causa, cur neque  
 bobus,



bobus, neque asinis, neque equis, neque ceteris animantibus vitæ præcepta dedit Deus. Cur neque Prophetarum, neque Apostolorum, neque prædicatorum quenquã ad eos minatur, ut terreat? Solutio ac disciplina præscribitur, qui legibus vincitur, quem & Dei promissa sollicitet, & minatur, ut terreat. ad hunc solum & Dei verba diriguntur, & Prophetæ Apostolique mittuntur. Si homo brutis animantibus similis, liberum non haberet arbitrium, nec aliqua legem tanquam freno coercendus, nec promissis velis aut minis sollicitandus certè fuit, sed hunc in cæterorum animantium numero habere Deus debuit, de quibus Paulus: Nunquid de bobus, ait, cura est Deo? Vnde hominè mundi ciuem, honestum ac nobilem, qui à Deo non tanquam seruus à domino, vi, minis atque imperio, sed tanquam in libera ciuitate politicè gubernetur, esse perspicuū est. Mancipia vi ac verberibus seruire coguntur, sed longè aliter agitur cum homine, nimirum suffragationibus, exhortationibus, promissis, minis, cætera omnia quadam necessitate ad agendum impelluntur, homo nõ seruili conditione, sed libera, volūtatis arbitrio ducitur, non vlla necessitate compellitur. Vnde egregiè Bern

x. Cor. 9.

Ber-



Bernardus: Volens, ait, Deus nobilem creaturam hominem errantem in viam salutis reuocare, Si, inquit, inuitum coëgero, asinum habebo, non hominem. Num igitur asinis dabo regnum meum? Sciò quid faciam. Vt ergo habeam voluntarium, terrebo eum, si fortè conuertatur, & viuat. Itaque comminatus est acerbiora, quæ excogitari possunt, tenebras æternas, vermes immortales, ignè inextinguibilem. Cùm autè nec sic homo reuocaretur, ait: Non solùm timidus, sed etiã cupidus est, promittam ei quod potissimùm desiderabile videatur. Desiderant homines aurum & argentum, & similia, & super hæc omnia vitam desiderant. Si, inquit, tantopere desiderant miserã hanc, laboriosã vitam, & momentaneam; quantũ diligent vitam quietam, æternam, beatam? Promisit itaque vitam æternã, promisit quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Ita Deus hominem hinc timore supplicij, inde amore præmij ad virtutis studium reuocat. alioquĩ si vi agendum fuisset, non minus asinis ac bobus, cæterisque eiusmodi animantibus, quàm homine vti potuisset Deus. Hunc enim noluit trahere repugnantem, quemadmodum illa frenis & capistris inuita trahi consueverunt. Nihil siquidem Deo placet, nisi voluntarium; nihil Deum offendit, nisi voluntariũ.

Quæ



Quæ cum ita sint, hæc consideratio ad intelligendum, cur homo voluntatis libertate sit præditus, reliqua verò animantia eiusmodi facultate careant, valet plurimum. Illa enim neque Deum, quem ignorant, colere, neque suum auctorem amare, aut timere, neque ab illo boni aliquid ac felicitatis expectare vno modo possunt. Vt ergo causam intelligamus, cur hominis opera meritoria sint aut demeritoria, animaduertendum est, illa ab eius consilio ac deliberatione proficisci; ita ut de his non solum iudicare possit, verum etiam illorum bonitatem malitiamve cognoscere. nam in vniuscuiusque mente boni mali que cognitionem inseruit conditor Deus, atque definit. Perspicuum est autem mutas pecudes à Deo nec boni quippiam expectare, nec mali metuere. Neque enim illorum opera planè feruilia Deo curæ sunt. Itaque viuat pecus in pascuis, ut voluerit, imò valuerit, oues lupus deuoret, homines leo, pullos vulpecula, nunquam apud Deum homicidij aut furti causam dicent. contra equus per totam vitam in homine gestando laboret, asinus sarcinas portet, bos aratrum trahat, nihil vnquam mercedis à Deo, nihil præmij, præter id quod in hac vita ceperint, pro tantis laboribus consequentur. Hominis autem longè alia est causa. nam & laboris sui præmij certamque mercedem, multo



multoq; maius bonū, quàm quod hic percipere videtur, expectat, & peccati sui, quod ipsa conscientia reprehendit ac damnat, pœnas timet. Quæro nūc ex istis qui voluntatis libertatē negant, cur inter hominū pecudumq; facta tanta diuersitas est? Cur Deus hæc contemnit & præterit, illorū rationē habendam putat? cur ex iis alia præmio digna iudicat, alia supplicio destinat? cur homicidia, cur adulteria, cur furta tam acriter puniuntur? cur ob sui operis qualitatem homo nūc vituperatur, nunc laudatur? Tolle liberū voluntatis arbitriū, & hæc omnia iaceant necesse est, nec quicquam inter hominis pecudisq; factum intererit.

Est aliud præterea consideratione dignissimum; Si homo suapte natura, illaque mirabili constitutione nō ordinatur ad maius aliquod bonum, quàm quod in pecudem cadere possit, ipsius naturæ auctor & conditor in illum sane iniquus est, qui miserum hominem potius, quàm pecudum genus præceptorum suorum sarcina grauandum putat. Illæ siquidem non Dei legibus edictisve terrētur. illæ Dei præcepta non audiunt, sed omni cura vacuæ, non modò corpori seruiunt, sed etiam suauissimas ex ipso corpore hauriunt voluptates. Certè si hominum opera sua vi atque natura, pecudum operibus meliora maioriq; præmio digna non essent, haud



haud sine iniuria graue molestumque raliū  
legum iugum illis esset impositū, cuius ea vis  
est, vt miseros homines metu perculsos & an-  
xios, tranquillo quietoque animo voluptatem  
capere non sinat.

Quid? illud quale est? imò quid sibi vult,  
quòd hominis peccatum summo supplicio  
dignum ducitur, deuotionis obsequium vel  
boni præmio iudicatur indignum? Cur is qui  
Deum offendens, pœnam commeretur æter-  
nam, facere aliquid non potest, quod infinito  
præmio dignum esse videatur? Infinitam au-  
tem esse hominis offensam, hinc facile pre-  
bati potest, quòd in infinitam illam bonita-  
tem, illamque diuinæ maiestatis sublimitatem  
admittitur. Grauius est socium & æqualem  
verberare, quàm seruum. Quid dominum  
pulsare? quid regem? nonne multò grauius  
est? nonne hoc facinus longè indignius iudi-  
catur? Si igitur is qui digniorem ac sublimi-  
orem offendit, grauius peccare conuincitur,  
eum, cuius infinita maiestas est, offendere,  
nonne infinitum peccatum esse censetur?  
Quemadmodum igitur vitiorū magnitudo  
ex illius qui offensus est, qualitate pensatur,  
ita virtutis ex illius, ad quem refertur, boni-  
tate atque natura, dignitas æstimatur. Itaque  
vt Deum offendere culpa infinita est, sic eum  
colere ei que obsequi, virtutis est infinita. Et  
quem-



quemadmodū Dei odium pœnam commere-  
retur æternam, ita eius amor infinito præmio  
dignum æstimari necesse est. Alioqui quàm  
iniquum esset, offensam infinitæ magnitudi-  
nis æstimare; obsequium autem offensionis  
culpæque contrariū, parem gratiam non me-  
reri? Si illa infinitis suppliciis meritò vindica-  
tur, hoc paribus præmiis destinatum non iure  
conferbitur? Itaque si bona opera nostra boni  
aliquid promereri negarem, mala æternum  
supplicium commereri, qua fronte defende-  
rem? Quanquam enim ob primū illud Adæ  
grauissimūque peccatum Dei ira in totū ge-  
nus nostrum iustissimè excanduit, adeò ut  
etiam ij qui à Christi, sine cuius fide boni ali-  
quid fieri non potest, nomine alieni sunt, eter-  
næ mortis supplicio iure plectantur, tamen  
iam per ipsius Christi mortem reconciliati  
Deo, nonne æquum est, ut quemadmodum  
peccatis nostris supplicia commeremur; ita  
bonorum operum merito præmia consequamur?  
Alioqui summum illud Christi benefi-  
cium, quo & redempti & reparati sumus, no-  
bisque tantum ad bona opera faciendā gratiæ,  
quantum in suæ creationis exordio acceptum,  
Adam per peccatū amiserat, restitutum esse  
credimus atque confidimus, quomodo intel-  
ligemus? Vim illam reparationis nostræ atque  
efficaciam qua in re quæso ponemus? Ut  

R                      ergo



ergo protoplastus in naturæ suæ integritate statuque innocentiae perseverans, aliquid premio dignum facere poterat, ita de renatis in Christo Dei que beneficio restitutis, iudicandum est eodem modo. Quid enim aliud nobis secunda natiuitas attulit? quid præstitit, si in eadē qua cæteri, qui Deum nesciunt, imbecillitate miseriaque versamur? si inter fidelem & infidelem nulla discretio est? si in eodem quo & Iudæi & Gentiles luto volumur? si vna eademque sententia fides perfidiaque damnatur? Igitur qui bonorum operum merita tollunt, nonne quantum in ipsis est, gratiam Christi mediatoris euacuat? nonne in ipsum redemptorem impia voce blasphemant, dum inter fidelium infideliumque opera nullum volunt esse discrimen? Nos verò qui operum meritum ponimus, leti & grati beneficium nostræ reparationis agnoscimus, idque ad nos erigendos tantum valere, quantum ad nos deiiciendos Adæ peccatum valuit, & sentimus & dicimus. Vt ergo per illud originale peccatū meritorij operis facultatem amisimus, ita per Christi gratiam non minus ad bona opera facienda virium, quàm in illo innocentiae statu protoplastus habuit, nos recuperasse credimus atque confidimus. Illa igitur liberi arbitrij vis atque energia, quam in Adamo perdidimus,  
nobis



nobis per Christi gratiam restituta est, cuius beneficio sit, ac munere (fremant licet isti) ut omni tentationi non minus quam protoplastus in illa integritate naturæ, repugnare possimus. Vires igitur nostras de Christi beneficio sumptas tantum valere credimus, ut nullo tentationis genere inuiti ad peccatum impelli cogique possimus. Vnde Apostolus: *1. Cor. 10.* Fidelis, inquit, est Deus, qui non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Nihil igitur hic, quod cum Dei verbo pugnet, admitto. Tam clara siquidem atque euidens est illa Apostoli sententia, ut in alium sensum, quam quem illi attribuimus, detorqueri nullo modo possit. Tu verò qui hominis facultatem ad bonum tollis, nota quæso hæc Apostoli verba: Non patietur vos tentari Deus supra id quod potestis. Est igitur inter tentationem nostramque facultatem certa proportio. Nouit itaque Apostolus hominem qui ad peccatum inuitus impelli cogique non possit, absque aliqua facultate potentiaque non esse.

Sed quoniam rerum naturam plerique non intelligunt, imperitia fluctuant, atque hærentes in vado, dum se ex illis controuersis fluctibus explicare non possunt, fidei naufragium faciunt. Ita inter quasdam naturæ gratiæque Symplegades periclitantur, dum hæc duo in-



ter se concurrere, nec vlllo modo conciliari posse existimant. Qui si illud, quod fit ex parte per gratiam, quodam modo per naturam fieri, nō incōgruē dici intelligerent, facile eorum ex illis fluctibus enauigaret oratio. Quod ergo gratiæ proprium est, id meritis quoque nostris adscribi potest. Quid? quod in Psalmo cum de redemptionis nostræ mysterio Propheta loqueretur, misericordiam cum veritate, iustitiam cum pace coniunxit? Nimirum vt non vnā aliquam in nostra reparatione, sed omnes simul ostenderet fulgere virtutes. Illud ergo notandum est, nihil esse magis nostrum, quā quod nobis donatum est, si is qui dedit, donandi habuit potestatem. Nam vt ait Iurisconsultus, res quæ vnus erat, donatione transfertur in alterius potestatem, ad eō vt quod mihi donatum est, hoc proprie sit meum. Res multis modis ab hoc ad illum iure transfertur, vt emptione, vt donatione, vt hereditate, vt lucro, quod aut labore, aut negotiatione comparatur, quorum omnium donatio quæ liberaliter facta est, primas obtinet. In hac enim est gratia, primum cum datur, sed quod semel datum est, ei qui accepit, sine iniuria eripi non potest, nisi forte hic doni condiciones violauerit. Quicquid igitur eo donandi genere ad tuas manus peruenit, id proprie tuum est. In donatione gratia ostenditur,



tur, iustitia cùm id quod per gratiam acquisitum est, tibi integrum sanumque seruatur. Nihil nobis datum est, si nihil nostrum est. Alia enim est doni, alia mutui ratio. Hoc siquidem usum tantum adfert; illud rei data non solum usum, verum etiam possessionem. Cùm igitur de Dei donis sermo est, aliquid liberè, & gratis datum atque in hominis ius possessionemque translatum, intelligi necesse est. Quo posito, si quærat cur id homini datum sit, qui que sit ipsius doni finis, illud reperietur, idè datum esse, vt in suam vtilitatem & commodum vtens, lucrum homo faciat. Neque enim donum est, si nullus illius est vsus. Illud autem lucrum, quod ex eo dono nostra peperit industria, propriè nostrum est; quod sine iniuria nobis eripi non potest. Sic ignis vrendi vim ex se non habet, sed ex Deo; quam etsi à Deo sumptam, meritò tamen illi propriam dicimus. Idem de primo parente nostro Adamo habeo dicere, qui cùm à suæ creationis exordio, sine speciali gratiæ Dei auxilio, ipsius liberi arbitrij viribus non solum meritoria opera facere, sed etiam omni tentationi reluctari posset, post illud primum atque originale peccatum, tantam suarum virium partem liberum amisit arbitrium, vt nemo iam ex se aut boni aliquid promereri, aut malo valeat repugnare: Christus autem fidelibus

R 3 diui.



diuinum quoddam munus, gratiamque concessit, qua & illam liberi arbitrij imbecillitatem morbumque curat, & hominem suo malo vitioque torpentem, non minus & ad bona opera facienda, & ad resistendum temptationibus aptum atque alacrem reddit, quam protoplastus erat ante peccatum. Hominem igitur Christianum dicimus omni tentationi repugnare posse, propterea quod gratiae diuinæ firmitatem ac robur accepit; iuxta illud quod Apostolo Paulo, vt à se stimulus carnis auferretur, roganti responsum est: Sufficit tibi gratia mea. Quasi diceret: Per gratiam meam illum carnis stimulum non modò retinere, sed etiam vincere poteris. Quod cum post expertus esset, confidenter aiebat: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Quæ cum ita sint, non magis habet excusationis locum Christianus, si à tentatione vincatur, quam Adamus habuit, cum uxori assentiens, Dei præceptum transgressus est.

2. Cor. 12.

1. Cor. 10.

Sed vt ad propositum reuertamur, dico gratiam Dei nostram esse, ex quo bona opera, quæ à nobis eius auxilio fiunt, & quicquid in iis meriti, dignitatis, excellentiæ est, propriè nostrum esse perspicuum est; operibus enim nostris ab ipsa tantum dignitatis attribui credimus,



dimus, eaque in tam sublimem gradum subleuari, ac si in ipso Adamo, eoque in statu innocentie constituto inuenirentur. Quid igitur? Num hoc orationis genere gratiae Dei iniuriam facimus? Minime verò. Imò, si verum dicendum est, vos ipsi gratiae contumeliam facitis, vos eam minuitis atque deprimitis, cum opera, quae ab illius auxilio tanquam ex fonte profiscuntur, non solum meritoria esse negatis, sed etiam imperfectionis ac sordium accusatis. Quid igitur sibi vult illud gratiae praesidium? Quid Apostolus Paulus cum Romanis scribens: Vbi enim abundauit Rom. 5. delictum, inquit, superabundauit gratia? Crede Apostolo Paulo asseueranti, peccatum Adæ non tantum ad nostrum interitum, quantum Christi gratiam ad nostram reparationem salutemque valuisse; Dei que beneficia quanti facienda sint, non ex errore sacrilegò, sed ex ipsa veritate cognosce. Quod vt rectè intelligas, boni patris, qui filiis suis auri certa talenta ad negociandum ea lege distribuit, vt illorum sit totum lucrum atque emolumentum, tibi ante oculos versetur exemplum. Quid? an iis pecuniam suam pater tradere tenebatur? Minime verò. Sola igitur in filios pietas atque ille paternus affectus, quo illos prosequeretur, iis talenta illa, quibus opes sibi quærerent, dare coegit. Ita Dei indulgentissimi patris benedimus,

R 4 nigni-



benignitas, nobis gratiæ suæ munera & ta-  
lenta concedit, vt bonorum operum, quæ il-  
lius auxilio præsidioque freti gesserimus, me-  
ritò cælestes nobis diuitias comparemus. Et  
quemadmodum ij quod acceptis illis talentis  
adiecerunt, suoque studio atque industria que-  
sierunt, iure suum dicunt; ita bonorum ope-  
rum merita propriè nostra sunt. Quanquam  
enim illorum vis & dignitas ex illo gratiæ  
Dei fonte præcipuè manat & profluit, ta-  
men hæc iure nostra dicuntur, propterea quòd  
Dei patris beneficio ac munere ipsa quoque  
gratiæ nostra est. Quicquid igitur eius auxilio  
gerimus, id iure nostrum est. Ita in opere no-  
stro Dei munus & gratiæ cum æquitate, iusti-  
tiæque coniuncta, concurrunt & fulget, ideoque  
Deus vnicuique iuxta suorum operum qualita-  
tatem dicitur redditurus, ipsa verò opera no-  
stra esse scriptura pronúciat. Porro qui patri-  
sui talentum aut celat, aut improvidè stulto-  
que consumit, is iure punitur. Vnde Aposto-  
lus, ne gratiam Dei in vacuum recipiamus,  
hortatur. id est, vt ea vtamur, eam in opus  
conferamus, & dum bene agendi tempus no-  
bis Dei benignitate conceditur, eius auxilio  
meritorum thesaurum nobis acquiramus.  
Molestum tibi videbatur quæstus vocabu-  
lum, sed ex his quæ modò ostendimus, quàm  
rectè gloriam æternam regnumque cælestis  
nostras

nostr  
est.  
hoc  
bul  
stidi  
velu  
tas  
lo,  
tas?  
alio  
nun  
cific  
des  
rum  
lis q  
nus  
cup  
Atq  
igit  
hic  
aur  
opes  
iusti  
non  
adu  
stru  
afce  
tem  
cat,



nostris operibus quarere dicamur, perspicuū est. Quod si adeo morosus es & acerbus, ut hoc orationis genus nisi ipsum quæstus vocabulum in diuinis literis esse monstremus, fastidias, quare ex Apostolo Paulo, quid sibi velit cum ait: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. quare, inquam, ex Paulo, qui fieri possit, ut quæstus magnus sit pietas? quare quid ipsa sit pietas? Quid? Nonne alio loco idem Apostolus clarissima voce pronunciat: In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur: Hoc nimirum est pietas, hoc magnus ille quæstus. Qualis quæstus? Num auri vel argenti? Nihil minus. In eodem enim capite auaritiam atque cupiditatē eiusmodi rerū Paulus oppugnat. Atqui magnus, ait, quæstus est pietas. Quid igitur, dic mihi Apostole, quid inquam nobis hic quæstus? quid hæc pietas cōferet, si neq; aurum, neque argentum, neque huiuscemodi opes adfert? Quid? certē coronam, inquit, iustitiæ, quam Deus in cælo reponit & seruat, non solum mihi, sed etiam iis omnibus, qui aduentum eius expectant. Sic igitur nos instruit Apostolus, ac docet, quibus gradibus ascendamus in cælum, illamque immortalitatem ac æternum, quod iustitiæ corona significat, gloriæ præmium consequamur. quam

R s alibi

1. Tim. 6.

Galat. 5.



alibi pro bonorum operum, quæ quis in hac vita seminauerit, ratione meti dicit, nostræque opera sementi, quæ fructuum redundantiam adferens, eum qui seminauit, dicitur solet, comparat. Qui parcè seminat, inquit, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Et Dominus in Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, inquit, remetietur vobis; ut lucri magnitudinem operum nostrorum mensura monstraret. Cùm hæc igitur Apostoli, cùm ipsius Domini verba sint, quibus opera nostra perspicuè quæstiosa esse dicuntur, eritne quisquam adeò furiosus ac demens, ut ea vana, falsa, futilia esse autemet? Atqui ipsa opera gratiæ Dei adscribuntur. Sed quoniam ipsa Dei gratia nostra est, nobisque concessa diuinitus, consequens est, tum opera nostra esse, quemadmodum superius ostendimus; tum etiam ipsam gratiam, cui nostrum laborem industriamque adiungimus, à nobis rectissimè collocari. Ita ne gratiam in vacuum recipiamus, studiosè cauemus.

Porro si deposita pertinacia satis docilem te viderem, quæ cum de meritis, tum de mercede præmioque nostris operibus debito, fidei nostræ sit ratio, pluribus explicarem. Illud certè in præsentia obiter dixerim, ex æterni præmij qualitate nostram quoque

an-



animam æternam esse, ac proinde nostrum agonothesen ac munerarium, non modò æternum, verùm etiam omnipotentem intelligi necessariò. Solus enim ille mercedem, quam bonis operibus diuina æquitate beneficentiaque constituit, nobis integram æterna illa infinitaque potestate conferuat. Sed quoniam & hæc longior est oratio, & tu ipse rationibus tecum agi non vis, rem totam in alium locum differemus, videlicet cum tam multis Dei verbis atque sententiis, ex quibus opera nostra meritoria, magnisque præmiis destinata esse perspicuum est, fidem habueris. Hoc enim fundamento posito, quod restat, doctrinæ culmen me impositurum esse confido; quia salubriter imbutus, omni homini petenti rationem, de fide ac spe, quam, uti speramus, Dei benignitas animo tuo inferet atque defiget, reddere valeas. Interea quoniam argumentorù scopulos totque discriminum tempestates emensa, ad finem tanquam in portum festinat oratio, colligenda sunt vela, & ad epilogi tutiora compendia dirigendus est cursus. Ex iis igitur quæ à me hæcenus dicta sunt, facilè intelligis frater, quàm impium ac detestabile sit illud doctrinæ genus, quod in tuis literis propugnare tuerique conatus es. Quod autem in illum tuum Deum, imò monstrum atque por-



portentum, quod Caluini finxit impietas, ita liberè inuectus sum, forsitàn moleste ferēs. Sed non in verum illū summūque Deum, quo nihil beatius, nihil melius cogitari potest, sed in prodigium quoddam, imò verò idolum, quo nihil vanius est, agendum putavi. Quòd si vehemētiōr fuisse tibi videor, cogitare debebis, me illo orationis genere vsum esse necessariò, vt impietatis stultitiæque crimina deprecarer, atque à meo capite depellerem. Quid enim me stultior esset, si tuam sententiam atque opinionem secutus, tam inepta, stulta, absurda de Deo existimarem? Quid magis impium, si tam impia de summo illo Deo nostro deliramenta, quæ erroris in liberum arbitrium vestri absurdissima confinxit impietas, pro veritate complecterer? Illa illa igitur tam putrida doctrinæ vestræ oua frangi oportuit, vt abominabilis ille fator, qui intus latebat inclusus, ex illis tenebris productus erumperet, ac proinde agnitum atque conspicuum omnes detestarentur ac fugerent, neque solum ipsa oua, verum etiam illos impietatis auctores, qui hæc à se posita & inuenta, eloquentiæ suæ nitore fouerunt. Elaborandum itaque fuit, ne simplices Christianorum ac rudes animæ, deinceps illo imbuerentur veneno, sed potius vt impium illud ac sacrilegam



gum doctrinæ genus, tanquam ab iis architectis, qui in reprobum sensum inciderunt, quiq̃ se sapientes esse dicentes, stulti facti sunt, excogitatum, velut pestem atque perniciem fugiant. Qui quales sint, latere te nolui, vt intelligeres istos non minus, quàm antiquos illos Romanorum philosophos, in reprobum sensum esse delapsos. Cur autem illi in reprobum sensum traditi, in passiones ignominia & execrandas turpitudines inciderunt? Vtique quòd cum Deum cognouissent, non sicut Deum honorificauerunt, aut gratias egerunt. Quid de istis dicemus, qui tantum illos impietate superarunt, vt quantum in iis fuit Deum, quem iniquum, crudelem, immanem esse confingunt, summis ignominias contumeliisque lacerarint?

¶ Quæ cum ita sint, illud in primis mirum mihi videri solet, cum tot diuinæ scripturæ locis aded multa dicantur, quæ ad Dei gloriam pertinent, eiusque *φιλανθρωπίαν* ac beneficentiam ostendunt, cur isti loca quædam obscura, in quibus Deus quodammodo reprehendi videtur, amplecti ac mordicus retinere maluerint, quàm ea in quibus Dei bonitas iure laudatur? Et quanquam compluribus in locis diuinæ literæ nihil in Deo mali esse non obscurè testentur & clament, aduersarij tamen sententiam atque opinionem suam, quam



quam ex illis tenebris eruere se putant, imò  
verò quam illis obscuris locis impudenter at-  
tribuunt, tanta contentione, pertinacia, im-  
portunitate defendunt, vt Deo quicquid  
mali fingi potest, contra tot testimoniorum  
auctoritatem & fidem adscribere non dubi-  
tent. Hinc Deum & crudelem & humani  
generis inimicum, & iniquitatis amatorem  
atque fautorem faciunt, quiq̃ue homines ad  
peccata non modò sollicitet & impellat, ve-  
rùm etiam cogat, atque inuitos in ipsa pec-  
cata præcipitet. Quicquid igitur mali de  
diabolo dici potest, hoc isti Deo adscribunt.  
Sed quoniam hoc impietati parum videba-  
tur, hoc egerunt aduersarij, vt Deus qui po-  
testate superabat, etiam calliditate malitiarū  
vincere videretur. Nam cūm diabolus eo  
nomine detestemur, quòd homines ad pec-  
cata sollicitet, nullum tamen aliud illi cri-  
men adscribimus: ita lenones & lenas, & i  
qui sunt eiusmodi, detestantur omnes boni,  
quòd matronarum ac virginum pudicitiam  
tentant, easq̃ue in libidinis turpitudinisque  
voraginem præcipitare conantur. Hoc igitur  
vno nomine diabolus odimus, hac de cau-  
sa illum humani generis hostem antiquum  
esse sentimus & dicimus. Quid igitur ad-  
uersarij? certè ea omnia ob quæ & diabolus  
& eius imitatores ac satellites execramus,  
Deo



Deo suo attribuunt. imò verò longè peiora de Deo suo, quàm de diabolo prædicant. Hunc enim ad peccata quidem sollicitare dicunt, sed non cogere quenquam, aut impellere inuitum. nullum etenim vincit, nisi volentem. Ab illo autem Deo suo non solùm ad peccata sollicitari homines atque tentari, verùm etiam cogi. Quæ si illi perpetrare noluerint, ipsum Deum ea in illis efficere contendunt. Sic aduersariorum Deus ab iis laudatus, sic ornatus incedit. Et quanquam apertissima sit scripturæ sententia: Similiter <sup>Sap. 14.</sup> odio sunt Deo impius & impietas eius. Item: <sup>Iacob. 1.</sup> Deus intentator malorum est. Ipse enim neminem tentat, neminem ad peccata sollicitat, isti tamen sententiam suam, quam ex obscuris quibusdam scripturæ locis eruisse se iactant, in quibus Deum in nobis peccata facere affirmari videtur, contra verbi Dei auctoritatem scripturæque clarissimam lucem tanta contentione pertinaciâque defendunt, vt ab errore deduci nullo modo possint. Quæ cum ita sint, nonne ista in suscepto errore pertinaciâ magno argumento est, aduersarios in reprobum sensum incidisse, mentemque corruptam & pessimo quodam humore infectam habere? Si aut fatanæ, aut cuiusquam hominis vis & improbitas illos ad peccandum coëgisset, nonne culpam omnem



nem in eum qui vim attulisset, reiciendam  
putarent? Quanquam enim à dæmone nec  
cogantur, sed tantum sollicitetur ad malum,  
cum tamen sese excusare conantur, culpa  
in eum reicere consueuerunt, ve quod  
sponte commiserint, ab eo circumuenti  
impulsi admisisse videantur. Hic verò  
aliter. Cum enim hominem à Deo ad peccandum  
non modò sollicitatum & impulsum,  
verum etiam coactum fuisse dicant, culpa  
omnem misero homini, quem licet inuincibilem  
peccasse contendunt, non ei qui illum peccatum  
te coëgit, adseribunt. Illum ob peccatum  
in eo Deus fecit, non qualicumque supplicium  
sed æterno; non hoc aut illo pœnæ generis  
sed morte perpetua, iure, meritoque punire.  
O crudelem & immanem Deum, qui  
in homine sit auctor fabricatorque peccati  
in opus suum tam immaniter sauit! Quis  
hoc Phalaris? quis Nero? quis Antiochus  
ferendus? Quanquã enim hi infantes nec  
quam morte plectebant, ipsa tamen  
eos, in quos illi sauebant, illorum manus  
liberabat, nec illa crudelis immanitas  
tempus, & in solum corpus quicquam parat.  
ille autem non solum corpus, sed etiam  
animam, neque solum ad tempus, verum  
etiam in æternum suppliciorum acerbitate  
cruciat. Cum aliquis etsi nocentissimus



igni crematur, aut brachijs cruribusque fractis diu cum morte luctatur, quis spectatorum adeo durus ac ferreus, qui illud supplicij sævitixque genus non perhorrescat? Quid de eo dicemus, qui non lento, sed maximo igni; non ad tempus, sed in æternum; non solum corpus, sed & corpus & animam peccatoris excruciat? Certè si, vt aduersarij dicunt, ipse Deus peccati auctor est, si hominem ad peccatum impellit & cogit, nihil eo crudelius dici, nihil immanius cogitari potest. Sed absit à fidelibus tanta dementia. Paulus siquidem Apostolus, veritus ne ex iis quæ alibi fortassis obscurius dixerat, aliquis talem Deum, qualem isti faciunt, esse suspicaretur, manifestissimè dicit: Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Sic Apostolus de Deo sentit & loquitur; isti verò longè aliter. homines enim à Deo ita tentari, & ad peccatum tanta vi impelli volunt, vt ei resistere nullo modo possint. Quis enim hominum resistat Deo? quis eius potentix repugnet? Ille Deum facturum cum tentatione prouentum haud obscure pronunciat, vt intelligamus hanc hominis vtilitati proficere, contrà isti tentationem vimque diuinam ad solam hominis æternamque perniciem valere contendunt. Quæ cum ita sint, quis aduersarios, qui con-

S tra



tra rationis verbiq̄ue Dei clarissimum lumen, in ipsum Deum tam contumeliosa, impia, indigna confingunt, à Deo derelictos, in reprobum sensum incidisse iam dubitet?

Olim Euangelio coruscante, superstitionis ex orbe terrarū depulsæ sunt tenebræ, tristis Saturnus, mœchus Iupiter, Mars cruentus, Venus meretrix, cæteraq̄ue portenta non numina, tanquam diuinitatis nomine indigna, propter criminum turpitudinem vulgò reiecta. Quibus exhibitis Deus ille, qui vnus & verus est, quiq̄ue sapientissimus, optimus, potentissimus, hominumq̄ue præcipuus amator est, ab omnibus colebatur; nunc extiterunt isti qui nouis dogmatibus, imò paradoxis non solum illorum falsorum deorum supra, adulteria, incestus, exdesq̄ue, sed etiam quicquid flagitiorum ac scelerum toto orbe terrarum geri potest, vero Deo adscribant. Hunc itaque non *φιλόθεον*, hominumq̄ue amatorem, sed inimicum, sed hostem, ipso quoque eorum iurato hoste Dæmone sæuio-rem. Horresco referens eiusmodi errorem, impietatem, blasphemiam in Deum à nostris sæculi Christianis excogitaram esse. Qui negant in nobis esse liberum voluntatis arbitrium, ij omnes illas abominationes atque blasphemias, quas ex erroris sui pestilenti ovo Lutherus exclusit, vno impietatis inuolucro tegunt.



regunt. Quid autem de illius temeritate audaciaq; dicemus, qui & Davidis adulterium, & Iudæ perditionem non minus, quàm Pauli conuersionem opera Dei esse dicere, nec dubitauit, nec erubuit? O portentum in solas terras deportandum! Cuius vestigiis præclare Caluinus insistit, cum omnibus eloquentiæ suæ viribus, hominem ad peccatum à Deo impelli & cogi, persuadere conatur. Illam igitur impietatem & insaniam, quæ liberi arbitrij negatione celata continebatur, istorum ex illis tenebris educit oratio; quam qui legit aut audit, neque tamen perhorrescit, tamquàm sacrilegam & impiam detestatur insaniam, hunc in reprobum sensum iam incidisse, perspicuum est. Quis ergo adeò cæcus est, ut non videat ab istis Deum non modò non glorificari ut Deum, sed potius omni contumeliæ genere affici? Deus enim per suorum prophetarum ora sæpe testatus est, se non esse talem qualem eum isti faciunt, sed potius hominum amatorem, qui hinc omnes saluos fieri vellet, inde mortem peccatoris nollet; qui quæ sita & peccati odio & amore iustitiæ teneretur, ut nullum nisi ob sua peccata puniret, sed potius bonum & misericordem, qui perditionis cuiusquam hominis causa non esset, sed potius sine acceptione personarum, omnium salutem optaret. Vnde igitur tanta istorum ini-

Proverb. 8.  
1 Tim. 2.  
Ezech. 18.  
Ps. 5. & 106.  
Psal. 105.  
Act. 10.  
Rom. 2.



quitas & impietas, ut contra tam perspicua scripturarum testimonia, quibus Deus optimus, iustissimus, misericordiaeque plenus ostenditur, propter obscura quaedam scripturarum loca, quae tamen non bene intelligunt, illum pessimum, crudelissimum, iniquissimum facere, quam illorum locorum, quos produximus, aliorumque innumerabilium perspicuitati fidem adhibere malint? Quod evidentius reprobis sensus corruptaeque mentis & eversae argumentum adferri potest.

Rom. 1.

Apostolus certe philosophos illos qui suis erroribus vanisque dogmatibus verum Dei cultum ac religionem adulterant, in falsam denique commutarunt, in reprobum sensum merito incidisse demonstrat, quid de istorum impietate dicemus, qui Dei cultum non adulterare, sed funditus euertere; qui religionem non corrumpere, sed penitus abolere conantur? Qui cum tam absurda, iniqua, crudelia de Deo, qualia sunt ea, quae ex erroris sui in liberum voluntatis arbitrium fonte haurientes, Deo adscribunt, hominum generi perferant, an non tandem illud efficiunt, ut quibus de causis illum Iouis, Martis, Veneris, Herculis, caeterorumque non deorum, sed idolorum cultum ac superstitionem orbis quondam reiecit ac respuit, veram quoque religionem, si tamen vera esse potest, quae ta-

lem,



lem, qualem illum isti esse confingunt, Deum colit, isdem adductus repudiet? Illi igitur veram religionem in falsam commutarunt; hi peregrinis atque paradoxis opinionibus suis nullum veræ religioni locum relinquunt.

Sed ad alterum reprobationis istorum argumentum veniamus. Illi philosophi à Deo <sup>Rom. 1.</sup> derelicti corpora sua contumeliis affecisse dicuntur. Isti autem cum hominem ex homine tollentes, eum pecudem esse dicunt, & quidem omnium miserimam, non solum corporibus, sed animabus suis, toti que humano generi dedecus adferunt. Nam qui liberum tollit arbitrium, is homini id quo à pecudibus differt, adimit; quo sublato, quid inter hominem & pecudem interest? Profectò nihil, sed operæ pretium est animadvertere, quibus contumeliis hominem afficiant. Arborea, plantas, lapides cætera que huiusmodi fructum aliquem adferre nec otiosa, sed potius alicui esse vsui confitentur, solus homo, inquit, nihil nec agit, nec agere potest, non aliquem fructum adferre, non bona opera producere valet. Neque eo dedecore contumelia que contenti, qua hominem racha, id est vanum & inutilem dicunt, eum non modò fatuum, sed etiam perniciosum ac malum faciunt, cum eum nihil nisi malum agere, neque aliud quicquam, nisi in quo & sibi & ceteris noceat,

S 3 .      posse



posse pronunciant. Sed quoniam hæc omnia  
 iis leuia videbantur, illud etiam adiiciendum  
 putarunt, vt hominem sui ipsius suæque ani-  
 mæ facerent parricidam, dum illum aliquid,  
 quod sibi vtile sit ac meritorium, facere posse  
 negant, sed quicquid tandem molitur aut  
 agit, id totum ad solam animæ suæ æternam-  
 que perniciem valere dicunt, tantumque ab-  
 esse, vt aliquid boni possit, vt omnibus operi-  
 bus, factisque suis, nihil aliud quàm suam mi-  
 seriam, calamitatem, interitum augeat atque  
 promoueat. Quæro iam an de cæteris ani-  
 mantibus eiusmodi aliquid dicant? Nonne  
 cum Cicerone loquuntur & sentiunt, simul  
 atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari  
 & commendari ad se conseruandum, alienari  
 autem ab interitu, iisque rebus, quæ interitum  
 videntur adferre? Si quis homini manus datus  
 esse diceret, non quibus vteretur, sed quibus  
 se ipsum occideret, oculos quibus non pericu-  
 la declinaret, sed ad præcipitium duceretur,  
 dentes quibus nihil aliud nisi artus suos ipse  
 laniaret, eius absurdissima videretur oratio.  
 Sed longè absurdus est dicere hanc solam  
 homini facultatem esse concessam, vt nihil  
 aliud possit, nisi in singulis operibus factisque  
 suis animam suam ipse iugulare. Nonne tole-  
 rabilius erat minusque miserabile, homini  
 eam vim esse ac facultatem, vt corpus suum,  
 quàm

3. de Finib.



quàm ut animam suam proprio mucrone iugularet? Nam si manus sibi, id est corpori suo adferre omni parricidio grauius iudicatur, quid de illa, quæ suam animam occidit, voluntate dicemus? Quid igitur de humana conditione grauius, quid odiosius dici potest? Hominem itaque ipsis dæmonibus atque damnatis miseriores faciunt. hi enim quemadmodum nihil boni deinceps agere, ita damnationem suam atque supplicia augere non possunt; miser autem homo, ut isti volunt, nihil siquidem boni, quemadmodum nec ille facere potest, suam tamen damnationem & interitum nihilominus per singula momenta auget. Cùm hæc & alia eiusmodi aduersarij loquantur, & sentiant, quis eos in reprobum sensum incidisse iam dubitet? Quanta autem ingratitude, quanta impietas in Deum id ab illo datum negare, quo isti ad sua commoda semper vtuntur, & sine quo nihil possunt? Si quis negaret se corpus aut linguam habere, is cæcus aut insanus iudicaretur, qui liberum voluntatis arbitrium habere se negat, æquè cæcus atque amens habendus est. id enim in se esse negat, quod in illo experientia rerum magistra perspicuè esse demonstrat, quod quæ ipse quotidie experitur & sentit. Negat igitur præcipuam sui partem, qua Deum suum intelligere, amare, colere potest. Quæro nunc



ab aduersariis, si liberum non habent voluntatis arbitrium, quænam est illa vis, quæ potentia, qua Deum amant & colunt, quod cætera animantia, quia libero priuantur arbitrio, nullo modo possunt.

¶ Sed videntur mihi aduersarij non cæcis & amentibus, sed ipsis bestiis furore ac rabie percitis similes. Vt enim rabidus canis quoduis obuium animal ipsumque dominum suum mordet, ac tandem se ipsum dilaniat & occidit; & quemadmodum homo furiosus artus suos mordet ac rodit, seque vel præcipitio vel laqueo necat, vel in profluentem insilit seseque submergit, aut certe suos filios, uxorem, propinquos, amicos crudelissimè occidit: ita isti qui ingenium suum atque omne studium eò conferunt, vt ipsum Deum rodant ac mordeant, seseque ipsos ac omne hominũ genº, quantum in ipsis est, crudelissimè occidant, non minus mihi furiosi videri solent. Quod si illos non solum horrere cõsueuimus, verum etiam vinculis & catenis ligare compellimur, quid his, quorum & impietas in Deum, & crudelitas in homines redundat, facere æquũ esset? Sed vt ad propositum reuertamur, illud tenendum est, homini à Deo nihil, nisi quod illius vtilitati salutique proficeret, esse concessum; quo si in suam perniciem abutatur, eum contra naturam facere. Homo, exempli

causa,



causa, manus & brachia accepit, vt iis ad vtilitatem & conseruationē sui, cū res postulat, vti possit. quōd si se ipse sua manu occidit, suisque membris in suam perniciem abutitur, omnium sicariorum immanitatem suo facinore vincit, contraque naturam facit. ita ingenij facultatem accepimus, vt ea in nostrum commodum vtamur: quam si quis eō detorserit, vt aliquid, ex quo nullus fructus, nulla vtilitas consequatur, aut neget, aut asseueret, is in vanum accepit animam suam. porrō si hāc ingenij vim ita deprimat & abiicit, vt contra seipsum aliquid aut asseueret aut neget, quemadmodum fit cū liberum negatur arbitrium, animam suam ille iugulat & occidit, ipsamque naturam violat, dum se nobilissima præcipuaque animæ parte, sine qua nec anima ipsa rationis est particeps, priuat & spoliat. Quemadmodum igitur eos, qui corpori suo manus adferunt, furiosos dicimus, & amentes; ita eos, qui animas suas ipsimet iugulant, liberumque negantes arbitrium, veram illam vitam sibi eripiunt, insanos, furiosos, amentes existimare debemus. Sunt hæc quidē grauissima suo pondere, sed illud longē grauius, quōd isti omnem ingenij facultatem eō conferunt, vt Dei, quem peccati & iniquitatis auctorem facere non dubitant, bonitatem atque iustitiam negent è me-

S s      dioque



dioque tollant. Cùm enim tam sacrilegum dogma impia voce defendunt, nonne in ipsum vniuersi auctorem Deum, illumque benignissimum parentem generis humani impetum faciunt, eumque quantum in ipsis est, perdere atque exterminare conantur? Et dubitabit aliquis istos qui tam impiè suis ingeniis abutuntur, qui dentes suos in sua viscera acuerunt, qui linguas suas in ipsam naturam armarunt, qui toti humano generi pettem atque interitum adferre conantur, qui in ipsum quoque Deum adeò nefariè impetum faciunt, esse furiosos? Quod insanix, furoris, amentix genus cum hoc conferri potest? & istos adhuc sanx, ac non potius emorx mentis arbitraberis frater? Neque verò hæc eò pertinent, vt iis conuicium faciam, sed vt eorum cæcitatem, furorem, insaniam tibi mi frater ostendam; qua perspecta, cui hominũ generi fidem haberes, & quorum sacrilegum sequeris errorem, dum liberum negas voluntatis arbitrium, intelligeres, quod impium dogma quantam blasphemiarũ, iniquitatis, malorumque omnium lernam in se completatur atque contineat, planum faciundum fuit, vt exclusis illis ouis, esset omnibus perspicuum, quanta sub hoc vno dogmate, quo liberum voluntatis negatur arbitrium, lateret impietas, quam detectam & cognitam mun-



mundus detestaretur ac fugeret. Vnde intelligi potest, quò illorum consilia spectent, imò quid per illorum fraudes & imposturas Satanas efficere conetur, nimirum vt nobis scripturæ sanctæ lumen eripiat, vt fidem ipsam ac religionem euertat, vt Deum ipsum e medio tollat, vt humanū genus funditus perdat. O miseros homines! imò furiosos & insanos, qui se ita Satanz ministerio dediderunt, vt ex illius imperio atq; præscripto linguas suas non solum in humani generis pestem atque perniciem, sed etiam in ipsius Dei contumeliam sacrilegio impiæ vocis armauerint. Miserabilis quidem primus ille serpens, cuius opera Satanas ad protoplastos decipiendos atque fallendos quondam abusus est. Maior tamen istorum calamitas, quos instar colubri terræ defixit affectus. Repunt igitur humi, nec vnquam à terra, in quam omnem spem atque fiduciam abiecerunt, oculos erigunt, sed pecudum more viuentes, imò pecudibus deteriores, nullam iustitiæ mercedem, nullū præmium expectant. Ita homini tanquam pecudi nihil nisi corporis voluptatem esse propositam existimant, hanc illius esse felicitatem, hoc propè summum bonū. Mentior, nisi quotidie videmus maiorem gregis vestri partem humi repentem terræque defixam in Atheorum, & Epicureorum castra trāsire,

ac



ac fidei desertores caelestibus bonis terrena  
 præferre. Non est igitur mirum, si homines  
 mente capti planeque furiosi, in tantum cru-  
 delitatis ac sequitiæ proruperunt. Primum im-  
 manitatis tyrociniū illis fuit, in ipsum Deum  
 caninam exercere facundiam. Hinc ne sibi  
 quidem pepercit impietas, exinde in nos  
 quōdam suos fratres, amicos, propinquos, so-  
 cios, contubernales omni fauitiæ genere bac-  
 chantur. Ita gradatim in omne hominum  
 genus processit immanitas, quam omnium  
 vitiorum facinorumque licentia vbiq̄ue co-  
 mitatur, adeo ut si philosophos illos gentiles,  
 quos Apostolus in reprobum sensum traditos  
 fuisse dicit, cum istis conferas, boni atque in-  
 tegri illi fuisse videantur. Istis enim homines,  
 & quidē insontes crudelissimè occidere, vel  
 virtus, vel ludus est. Quid de rapinis? quid de  
 sacrilegiis templorumq̄; direptionibus dicā?  
 quas isti pietatis loco ducunt. Inter catholicos  
 vitia quædam esse non nego, sed nemo est  
 adeo furiosus ac demens, ut cædes, furta, rapi-  
 nas, seditiones, & in magistratus rebelliones  
 virtutis loco ducat, aut cuiquam honestum  
 licitūve aliquid eiusmodi esse dicat, & sen-  
 tiat, de vestra scholæ putidissimis fontibus  
 ista manarunt? Hæc vestri ministri contra  
 verbi Dei auctoritatē atque sententiam, quo  
 furta, cædes, rapinæ, seditiones, & omne cupi-  
 dita-

Rom. I.



ditatis genus aperte prohibetur, docent atque defendunt. De quibus quid aliud dicam, quàm id, quod Apostolus de quibusdam grauiſſimè ſeueriſſimèque pronúciat? Qui cum <sup>Rom. 1.</sup> iuſtitiam, inquit, Dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte; non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Quid? quòd iſtorum eò uſque proceſſit audacia, ut quos huiuſcemodi facinoribus criminibuſque deditoſ ultimo ſupplicio affici æquum erat, eos ſolos pios, eos religioſos, reformatoſ, Dei denique filioſ dicunt? Sed cuiuſ Dei, ipſi uiderint, certè ueri illiuſ Dei, qui cælum creauit, & terram, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonoſ & maloſ, qui ut eſt optimuſ, miſericordiſ, hominumque præcipuſ amator, ita furta omnia, rapinaſ, latrocinia, ſeditioneſ, iniuſta bella, cæteraque eiuſmodi, quæ veſtri ſymmyletæ palàm exercent, ſummoperè deſteſtatur, filioſ eſſe non poſſe certum eſt. Cum enim & in Deum, & in hominem tam impiè contumelioſèque iam dixerint, quid aliud reſtat, quàm ut ij tanquam deſperati, in omnium facinorum ſcelerumque licentia & furore bacchentur? Rectè ait Sapienſ: Impiuſ <sup>Proverb. 12.</sup> cum in profundum peccatorum uenerit, cõtemnit. Neque enim vlla exhortatione mouetur, neque vlllo ſermonis genere, quo ut pecca-



peccatum suum deserat, admonetur, ab impietate reuocatur. Si essent Dei filij, certè bonitatis ac misericordiæ illius sequerentur exemplum. si essent Dei Apostoli, profectò per eadem humanitatis, modestiæ, humilitatis, mansuetudinis vestigia graderentur. Quæ cum ita sint, cæcus est qui illius factionis atque doctrinæ, ex qua tanquam ex equo Troiano tanta malorù turba processit, malitiam impietatemque non videt. Quid enim Dei verbo tam repugnans atque contrariù, quàm illorum dogmata? quid Christianæ fidei ac religioni tam inimicum & aduersum, quàm illius perditissimæ factionis improbitas? Cum igitur tanta malorum omnium lernam in ipso vestræ contra liberum arbitrium doctrinæ sinu foueri intelligam, eamque non solum cum Dei verbo, sed etiam cù ratione, experientia, fide sanctorum, antiquitate sententiarumque doctorum pugnare perspiciam, ignosce mihi, si aded fatuus ac demens esse non possum, vt tam impium nefariùque doctrinæ genus pro veritate amplectar. tu quoque si sapias frater, eam desereres, atque ex illis fluctibus eoq; naufragio, quo tam multi percutunt, enatabis. Veniat tibi quæso illud in mentem, quàm turpe tibi sit, id de Deo meo dicere, quod sine horrore audire, sine pudore referre non possum, Deum auctorem esse  
pec-



peccati, Deū adeò iniquū esse, vt hinc peccata  
seuerissimè puniat, inde virtutib<sup>9</sup> præmia nul-  
la cōstituat. Quæ cūm ex te audio, quāto pu-  
tas me propter impiæ vocis audaciam pudore  
suffundi? Quid cūm tuā insusceptę sentētię,  
qua immortale virtutibus atque pietati bel-  
lum indixisti, pertinaciam improbitatēque  
considero? Quid opus erat de operum merito  
ac dignitate contendere, orbemque terrarum  
tanta contentione turbare? Nonne satis  
erat bona opera meritoria esse intelligere, ho-  
mini que non solūm vtilia, sed etiam necessa-  
ria esse cognoscere? Tanta certè, si scripturæ fi-  
dem habemus, eorum vtilitas est, vt iis, qui ea  
fecerint, Deus præmium reddat æternum.  
Quid mihi opus est scire, vtrum ea tanti æsti-  
manda sint, an pluri minorisue, quā ipsum  
cælum, cūm non ignorem, iis qui ea fecerint,  
regnum cælorum esse promissum? Quid mea  
refert, num Deus iis tantam mercedem assi-  
gnans, vltra iusti pretij dimidium decipiatur  
an non, cūm hoc pactum atque conuentum  
illi placere cognoscā? ea certè opera, pro qui-  
bus tantam mercedem se redditurum Deus  
esse promisit, homini debent esse carissima.  
Cūm igitur quempiam videro virtute præ-  
stantem, eum tanquam in cælo paulò post  
regnaturū, iure meritoque suspiciam. Quapro-  
pter illas contentiones & rixas prætermittere  
facil-



facillimum nobis erat frater, si eo, quod è purissimo scripturarum fonte haustum ab Ecclesia sumpsimus, voluissemus esse cōtenti, neq; tantæ litis, quæ ad solam bonorum morum euerfionem pertinet, turbinem excitassemus. Nostra certè Ecclesia huiuscemodi contentiones detestatur ac damnat. Fides nostra simplex est ac facilis intellectu, neque quicquam est, quod vos ab illius susceptione impediatur & retardet, nisi sola incredulitas vestra. Hæc enim vos omnia Dei verba, omnesque scripturæ sententias amplecti non patitur. hæc agit, vt ea tantum quæ vestris opinionibus affectibusque conueniunt, approbetis. Porro si non ex parte, sed ex toto Christianus esse vis frater, à te peto vt totum intellectum tuum in obsequium fidei Christianæ captiues, ei que subiicias. Itaque cum scriptura hominem & appetitui suo dominari, & voluntatis suæ potestatem habere pronunciat, noli repugnare, sed tantæ auctoritati cedens, liberam voluntatis arbitrium confitere. Cum hinc liberi arbitrii vires ad boni operis executionem absque Dei gratia non sufficere, inde credenti cum gratiæ Dei auxilio nihil impossibile esse scriptura denunciat, crede vtramque veram esse sententiam, hominem que tali auxilio subleuatū, aliquid boni præstare posse ne dubites.

Rur-



Rursus cum audis tantam carnis spiritui repugnantis esse vim, tantos impetus, ut hominem ad peccatum videatur impellere, verum id esse persuasus, Deum ut tibi auxilio esse dignetur ne in tentationem incidas, roga. Contra cum adeo fidelem esse audis, ut neminem terari patiatur supra id quod potest, hoc ita se habere intelliges bono animo sis. Porro cum hinc opera nostra futurae gloriae condigna non esse, inde ijs qui ea fecerint, maximum in caelo praemium repositum esse intelligis; sic utriusque sententiae veritatem amplectere, ut & Pharisaicum supercilium fugiens, de bonis operibus ac virtute non efferaris, & ad ea gerenda laetus atque alacer spirituales illas verasque, diuitias tibi studiosissime compares. Et quemadmodum omnibus fidei Christianae articulis assentiris, fidemque habes, ita simul omnia Dei verba complectere, ut non ex parte sed ex toto Christianus ac fidelis esse videaris. Noli igitur hunc divinae scripturae locum, ut illi fidem habeas, euertere, sed potius utrumque concilia, quemadmodum nos facere consueuimus. Quod si feceris, in negotio fidei inter nos ilico pax sequetur. Sin minus, conciliari nullo modo possumus. Conditiones pacis aequissimas adfero. Nihil enim aliud postulo, nisi ut Dei verbis omnibus credas: hoc solum a te peto, ut Deum bonum, iustum,

T

stum,



stum, misericordem, hominum amatorem,  
non peccati auctorem, non mali causam esse  
fatearis. Hoc si de Deo credas, ecclesie catho-  
licae quondam matris tuae fidem scripturae  
sanctae auctoritati non repugnantem & con-  
trariam, quemadmodum impostores illos tuos  
secutus antea dicebas, sed & rationi consenta-  
neam, & Dei verbo congruentem, & ipsa ve-  
ritate subnixam esse censebis.

¶ S E D quoniam è vadosis locis enauiga-  
uit oratio, & aduersariorum fraudibus, men-  
dacijs, erroribusque detectis, veritatis lumen  
ostendimus, redi quæso in viam, damnatoque  
errore in Arcam Noë, id est, in ecclesie Ro-  
manae ipsiusque Apostoli Petri domicilium  
regredere. Vt enim eos omnes qui extra illam  
arcam olim inuēti sunt, cataclysmus absum-  
psit, ita hoc errorum inundante diluuiio, quo  
nunc propè demersa sunt omnia, quicumque  
catholicae ecclesie tutissimam nauem dese-  
ruerint, ij fluctibus illis obruti pereant neces-  
se est. Hæc enim sola inter procellas ac turbi-  
nes mundi multorumque naufragia iactari po-  
test, obrui non potest. Hæc sola non modò ty-  
rānorum impetus vimque perfregit, sed etiam  
hæreticorum calliditatem fraudesque deuic-  
it. Quæ cum ita sint, etsi pro huius ecclesie  
defensione nonnulla tibi in superioribus lite-  
ris scripsi, illud tamen me rectissime additu-  
rum

rum



rum esse confido, Romanam ecclesiam, eam-  
que solam, Christi ecclesiam esse, quae in æter-  
num mansura est. Quam enim aliam dabis,  
quae in vna eadēque fidei regula semper im-  
mobilis atque inconcussa permanserit? Ob-  
ganniant licet illae vestrorū impostorum vul-  
peculae, latent vt videbitur illi vestri Scyllaei  
canes, ipsa certē experientia rerum magistra-  
eius aeternitatem ostendit, quam vsque ad no-  
stram aetatem circumlatrantibus omnibus il-  
lius inimicis stare perspicimus. Hæc sola iam  
amplius mille quingentis annis stetit immo-  
bilis. Quis hanc quae inter tot procellas ac  
turbines, inter illos fluctus, & maximas tem-  
pestates, quibus tot sæculis iactata est, tam diu  
stare potuit, supra firmissimam petram fuisse  
fundatam, quis optimè extractam esse iam  
dubitet? Apostolus certē Paulus me in huius  
ecclesiae fide obedientiaque valde confirmat,  
cū illius ad Romanos epistolam legens, in-  
primis illum Deo gratias agere animaduer-  
to, quod Romanae ecclesiae fides toto terrarū  
orbe percrebuit. Rom. 16. Quod de nulla alia ecclesia  
Paulus scripsit aut dixit. Non solūm autem  
Apostolus Romanae ecclesiae fidem mirabili-  
ter laudat & prædicat, verūm etiam illam ec-  
clesiam singulari amore prosequitur. Inde sunt  
illa beneuolentiae dilectionisque plenissima:  
Testis est mihi Deus, cui seruo in spiritu

T 2

meo



meo in euangelio filij eius, quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Non ignoro ministros vestros Geneuenses hoc loco Apostoli corrupisse sententiam, dum ita distinguunt, vt huius versus extremum sequētis exordium esse videatur, ne fateri cogantur Apostolum pro ecclesia Romana, quam illi tam immortali odio prosequuntur, orasse. Sed duo vltima huius epistolæ capita legant, & quàm ardentet Paulus non solum huius ecclesiæ preces ambiat, sed etiam pro ea Dominum deprecetur, intelligent.

Sed forte tum Paulus ira faciebat, nunc autem alia ratio est. Imò verò quoniam charitas neque deficit neque decessit in iustis ubi ad caelestem gloriam euolarint, Apostoli in Romanam ecclesiam, quam suo sanguine rigauit, amorem ac benevolentiam nulla ex parte mutatam aut diminutam esse arbitror. Quapropter illi assidue pro illa preces fundere existimo, non minus quam Apostolum Petrum, quem Clemens illius discipulus ac successor ante mortem pollicitum esse se iugem illius in suis orationibus memoriam habiturum, memoriæ prodidit. Quòd si vera est illa Christi sententia, qua Apostolis quicquid à Deo patre petuissent futurum pollicebatur: quis relictus est dubitandi locus, quin



quin in his duobus Apostolorum coryphijs  
eius sententiæ veritas impleatur? Illorum igitur  
quas non modò tum fuderunt, sed etiam  
adhuc fundunt, à Deo preces audiuntur, il-  
lorum etiam nunc p'urimum valet oratio.  
Itaque cum ab Apostolo non solum eccle-  
siæ Romanæ laudetur fides, verùm etiam il-  
la ecclesia tam ardenti ametur affectu, vt is  
assiduas pro ea preces fundat, nonne prudẽ-  
tius faceres si tanti Apostoli, cui Deum locu-  
tum esse non dubium est, potius quam Cal-  
uini, qui à quo missus sit obsecrum est, se-  
quereris exemplum? Illud certè cõcedes, in-  
ter hos duos minimè cõuenire. Ille siquidem  
ecclesiam Romanam singulari amore, hic  
immortalis odio prosequitur. Ille pro ea pre-  
ces fundit, hic eam conuicijs appetit. Ille Ro-  
manam fidem laudat & prædicat, vos Cal-  
uinum secuti, eam velut falsam impiamque  
damnatis. Quæ cum ita sint, longè æquius  
esse arbitror, tantæ auctoritati credẽtem me  
in huius ecclesiæ castris perseuerare, quàm  
transfugam factum perditæ factioni, quæ quod  
Apostolico ore laudatum est, vituperat, me  
adiungere. Cum igitur fidem nostram cum  
diuinis literis omni ex parte congruere satis  
copiosè monstrauerimus quàm impiè nefa-  
rieque eam oppugnas tuis literis, quantoq;  
in errore, ac veritatis ignoratione vereris,

T 3 perspi-



perspicuum est. Itaque restat vt palinodiam canas, omnibusque mendacijs, conuicijs, blasphemijs, quibus sanctum ecclesiæ nomē infamare conatus es, tuo ore damnatis, ad salutare illius gremium redeas, eam matrem agnoscas, ei pareas, eius legibus libenter obtemperes, vt de cæteris quoque controuersijs, quibus adhuc illā aduersarij oppugnant, salubriter instrui possis. De libero autem volūtatis arbitrio, & meritis operum satis multa iam diximus, ex quibus quæ sit hac in re nostræ fidei veritas, facillè intelliges. Quòd si aut tu aut quisquam vestrorum ministrorū aliquid cōtrā dicendum putat, facessant conuicia, vt humanitatis ac mansuetudinis specie veritatem nos inuestigare doceamus. Idē quoque quem hīc obseruauimus, ordo seruetur, ne rerum sententiarumque confusio tenebras pariat. Id si ita factum abs te fuerit, me tibi responsurum esse polliceor. Sed fatiscio nihil ab illis melius, nihil probabilius adferri posse ijs quæ tuis exposita literis pro nostra mediocritate deteximus, in lucemque prolata cōsutauius. Quòd si fortè illorum sophismata, captiunculas, argumentandi que vicia statim videre non potes, hæc nostra sepius lege, & tandem fieri non poterit, quin illorum calliditatem fraudemque perspicias. Qua perspecta & cognita, si illos impostores  
adhuc



adhuc sequeris, illisq; adhibes fidē, verisimile est te esse mentis emotā, à Deoque derelictum in reprobum sensum incidisse. Certè fraternus amor me in hac responsione tantum laboris subire cogit, vt tibi familiariter & fidei nostræ veritatem, & erroris tui vanitatem ostenderem. Quòd si tibi persuadere non possum liberum in nobis esse voluntatis arbitrium, nihil opus est vt mihi de cæteris rebus, quæ in fidei negotio inter nos cōtrouertuntur, aliquid scribas, quod te in extremis tuis literis facturum esse promittis. Nam si mihi deest liberum voluntatis arbitrium, non mihi sed Deo scribe, illique me libero arbitrio priuatum esse persuade, vt is operetur atque efficiat in me & velle & perficere. Nam qui liberum non habet voluntatis arbitrium, superuacuum est ei scribere, & quicquam persuadere conari. O quàm miseret me tui frater, cùm te sublato libero voluntatis arbitrio hæc scribere & polliceri video, illudque quod verbo negas, facto per totam epistolam tacitè confiteris, nec ad extremū venire potuisti, quin liberū arbitriū, quod tota illa epistola tua conabar is euertere, confitereris. O magna vis veritatis, quæ ex aduersarij sui pectore nōnunquam erumpit, illumque ad sui confessionem impellit! Magno id quidem argumento mihi est te,



mi frater, esse seductum, ac intellectus tui oculos ita fascinatos esse, ut quæ à cæco facile viderentur, ea tu videre non possis. Quare tanto maiore in te misericordia moueor, Deumque Opt. Max. precor ut hoc velum ab oculis cordis tui sua benignitate remoueat, ut ea quæ tibi versantur in manibus, sine continuo quorum experimento ne momento quidem temporis hæc vita duci potest, perspicere queas. Hæc mi frater tibi de ijs duobus quæ in tuis literis refellenda sumpsisti, rescribenda existimaui. Laborem nostrum boni consule: quæ si aliquid profecisse intellexero, de aliis in negotio fidei controuersijs tibi scribere nõ grauabor. Interea dum tuas literas expecto, ex quibus quatum istius libri lectione profeceris intelligam, Deum quotidianis precibus oro ut mentem tuam clarissimo spiritus sui lumine illustret, quod agnita veritate rectum salutis iter teneas, & ad illam Sion cælestem Christi beneficio peruenias, eoque tandem modo tanquam fratres eadem fidei & dilectionis vnitatem concordem cum angelis cæterisque beatis spiritibus Deum Opt. Max. perpetuò laudare mereamur. Amen.

FINIS.